Sevgililer Günü için geçmişten 4 özel kartpostal

popüler tarih

www.dogusmedia.com Şubat 2001 Sayı 9 2.000.000 TL

ISSN 1302-6577

Dosya: Hanedanlar Avrupa'sı

IV. MURAD'IN SALTANAT GÜNLERİ

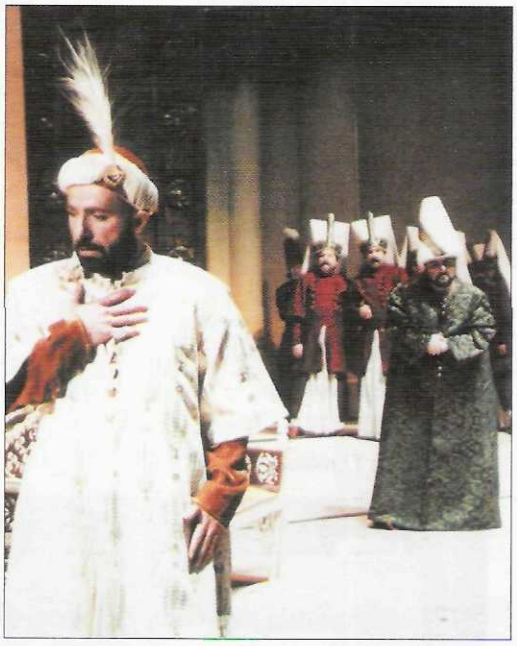
merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
ltinc@dogusiletisim.com

Neden IV. Murad?

Bu ay, sizlere birkaç değişiklikten bahsederek söze girmek istiyorum: Önce, künyemizde de yer alan yeni yönetim merkezi adresimizi, burada bir kez daha tekrarlayalım: Ortaklar Caddesi, Bahçeler Sokak, No 18 Kat 6, 80290, Mecidiyeköy / İstanbul. Tabii, telefon ve faks numaralarımız da değişti. Yeni telefonumuz, 0 212 356 48 18 ve faks numaramız da 0 212 347 03 13 oldu. Bu arada, e-mail'lerimiz de değişti. Benimki, ***ltinc@dogusiletisim.com*** oldu.

Bu ayki dergimizin içeriğine gelince, IV. Murad'ı neden kapak konusu yaptığımız, aklınıza takılabilir: Bu sorunun iki yanıtı var. Birincisi, şu sıralar, 'IV. Murad Operası'nın Atatürk Kültür Merkezi'nde sahneleniyor olması... İkincisi de, Osmanlı sultanları arasında, IV. Murad'ın sahip olduğu özel yer...

Kapak konumuzu kaleme alan Necdet Sakaoğlu, 'operadaki IV. Murad'ı izlediği gibi, bu ilginç sultanın trajik yaşamını da yakından bilen bir kalem.

IV. Murad'ın 'trajik' yaşamı diyorum; çünkü bu sultan, Osmanlı İmparatorluğu'nun en fırtınalı döneminde saltanat sürdüğü gibi, kendi kişiliği de derin çelişkiler içeren, içinde fırtınalar esen, Osmanlı'nın en dağınık, en dalgalı dönemlerinden birinde, güçlü bir iktidar kurmanın peşinde koşan bir insan...

Bizim 'klasik' tarih kitapları, üç-beş padişahı öne çıkartır ve bu seçimde de, söz konusu sultanların 'fetihleri', 'kazandıkları zaferler' rol oynar...

Bu ay yer veremediğimiz, ama Mart'ta okuyacağınız 'Ders Kitapları' sayfalarımızda, bu gerçeği Seza Sinanlar, çok yerinde bir biçimde vurguluyor: "Çok yaşa Fatih, Yavuz, Kanuni... Geri kalanlar baş aşağı!" diye başlıklandırdığı yazısında, ilkokulun hemen başlarından itibaren yaşamımıza giren Osmanlı Tarihi'nde, konuların ve insanların bize hep, 'iyi-kötü' karşıtlığı içinde sunulmak istendiğini vurguluyor.

Yüzeysel bir bakışla, IV. Murad tütünü yasaklayan, kahvehaneleri kapattıran padişah olarak bilinir. Doğrudur. Ama IV. Murad dönemine ilişkin başka doğrular da vardır...

Bunlardan yine en popülerlerini seçersek, Hazarfen Ahmed Çelebi, taktığı kanatlarla Galata Kulesi'nden Üsküdar'a bu dönemde uçmuştur; Lagari'nin Haliç kıyısında roketle havalanışı, yine bu döneme rastlar.

Lafı uzatmayalım; Necdet Sakaoğlu'nun yazısında verdiği 'IV. Murad'ın haftalık programı'na göz atmak bile, hem o dönemin ne kadar renkli, hem de bu padişahın ne zengin bir kişiliğe sahip olduğunu göstermeye yeter!

Bu ayın dosya konusu da, saltanat olayıyla bir paralellik taşıyor. Ama bu kez Avrupa'dan ve kuşbakışı bir gezi: Hanedanlar Avrupa'sını işledik.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle.

popüler tarih

NTV Haber Ajansı, Reklam ve Ticaret AŞ adına İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdür
E. Naci Başerdem
Yazı İşleri Müdürü
Lütfü Tınç
Editör
Kansu Şarman
Danışma Kurulu
Erhan Afyoncu, Gökhan Akçura, Fahri Aral, Ümit Bayazoğlu, Yücel Demirel, Edhem Eldem, Alpay Kabacalı, Haydar Kazgan, Ömer Koç, Orhan Koloğlu, Cüneyt Koryürek, İlber Ortaylı, Sami Önal, Necdet Sakaoğlu, Metin Sözen, Eser Tutel, Gültekin Yıldız
Görsel Yönetmen
Ayhan Koç
Fotoğraf Editörü
Kerim Ökten
Fotoğraf
Vural Yazıcıoğlu
Utku Tonguç Topal

DOĞUŞ İLETİŞİM
Reklam Direktörü
Zeynep Metin Dalman
Reklam Müdürü
Aslı Gülkan Demirkol
Müşteri İlişkileri Yönetmenleri
Didem Sarısu Destici, Ebru Dağlı, Gina Eşit, Hilal Sayılan
Rezarvasyon
Buket Tıkman
Tel: (0 212) 347 03 03
(Dahili: 303-304)
Tel: (0 212) 347 03 23 (Direkt)
Faks: (0 212) 347 03 13
Satış Müdürü
Cemal Araz
Abone Tel: (0 212) 630 17 00

Yönetim Merkezi
Ortaklar Caddesi, Bahçeler Sokak, No 18/6, 80290, Mecidiyeköy / İstanbul
Tel: (0 212) 356 48 18
Faks: (0 212) 356 48 02
Baskı ve renk ayrımı
Stampa
Dağıtım
BBD

İçindekiler

Şubat 2001

KAPAK

44 IV. Murad

Tarihçi Solakzade, Sultan Murad için, 'bütün hakanların ve halifelerin Zaloğlu Rüstem'i idi' diyerek IV. Murad'ın kişiliğini çok güzel özetler. Gerçekten de dindar I. Ahmed'le otoriter Kösem'in oğlu IV. Murad'ı, öteki padişahlarla kıyaslamak olanaksızdır.
Necdet Sakaoğlu

3 Editörden
5 Okurlardan
6 Ayın tarihi
10 Basında bu ay
12 Karakutu
Kansu Şarman
14 Tartışma: 10 Soruda Mısır
Erhan Afyoncu
22 Bizans mirası
M. Tanju Akad
26 Navarin
Sami Önal
30 Son Osmanlı Meclisi
Rifat Dedeoğlu
36 Türk-Sovyet ilişkileri
Orhan Koloğlu
40 Yunanistan
Esra Danacıoğlu
50 Aşkın dili
Yahya Kemal Taştan
64 Daktilo
Gökhan Akçura
70 Müzik
Erdener Koyutürk
74 İçki
İskender Özsoy
76 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu
78 Yeşilçam
Agâh Özgüç
86 Ajanda
Nazlı Irmak
92 Sinema
Haşmet Topaloğlu
94 Sahne
Metin And
96 Beyazcam
Aydın Erol
98 İnternet
Serhat Ayan
100 Kitap
Mürşit Balabanlılar
102 Gezi
Murat Küçük
106 Albümlerden
Okşan Özferendeci
108 Tarihçe
Behiç Ak
109 Burç
Metin And
110 Müze
Nuray Mestçi
112 Bulmaca
Sedat Yaşayan
130 Ayın fotoğrafı

DOSYA

54 Hanedanlar Avrupa'sı

Avrupa'daki devletlerin yarısından çoğu, hâlâ meşruti rejimler. Şüphesiz ki artık büyük imparatorluklar ve otoriter krallıklar söz konusu değil. Buna rağmen, halk desteğine sahip olsalar dahi, İngiltere örneğinde olduğu gibi, tahtlar sorgulanıyor.
Derleyen: İsmet Akça

merakediyorum@googlegroups.com

Tarihin gerçekleri ve gizemleri

Bir tesadüf eseri gazete bayiinde gördüğüm ve kapağı ilgimi çektiği için aldığım derginize hayran kaldım. Daha önce rastlamadığıma öylesine üzüldüm ki, size anlatamam. Özellikle Osmanlı tarihi merakımı, yayımlanan kitapları mümkün olduğunca takip ederek gidermeye çalışıyordum. Sadece okullarda, üstelik ağır, anlaşılmaz ve fasarya dolu konularla işlenen tarihimizin gençlerimize daha olumlu yayınlar ile sevdirilebileceğini düşünüyordum. Ben de, eğitim yıllarımdan yaklaşık on yedi sene sonra kampanya vasıtası ile aldığım toplu kitaplar arasında, Cem Sultan'ın hayatını içeren kitabı okuduktan sonra, ciddi anlamda bir Osmanlı tarihi meraklısı oldum. Ve okul yıllarında nefret ettiğim tarih dersinin aslında ne gizemler ve gerçeklerle dolu olduğunu keşfettim. Yayınınızı bir solukta, hiçbir sayfasını atlama ihtiyacı hissetmeden okudum. Sanırım yeni bir fanatik kazandınız. Umarım gerçekten tarihini merak eden herkese ve gençlere ulaşabilirsiniz. Çünkü tüm kuşakların ilgisini çekebilecek içeriğe ve anlaşılır bir dile sahipsiniz; hani şu, dili ve üslubu ile sadece uzmanının anlayabileceği dergilerden asla değilsiniz. Yalnız bu konuda biraz reklam eksiğiniz olduğunu düşünüyorum, sanırım biraz daha tanıtım ile çok daha geniş bir kitleye ulaşabilirsiniz. Bu dergide çalışan, alın teri olan herkese çok teşekkür ediyorum. Umarım uzun bir yayın hayatınız olur.

Arzu Zeynep Engür / İstanbul

Akıcı konular

Popüler Tarih dergisini rastlantı sonucu Temmuz 2000 tarihinden itibaren almaya başladım. Aralık 2000 sayısı da dahil olmak üzere, gerek içerik gerekse konu akıcılığı olarak mükemmel bir dergi. Haziran sayısının birinci sayı olduğunu öğrendiğimde, yaptığım araştırma da tükendiği yönündeydi. İnşallah yanılmışımdır. (...) Daha geniş kitlelere ulaşmanız dileğiyle...

İsmet Dündar / İstanbul

'Cep kitapları'...

Derginizi ilk sayısından itibaren takip eden bir okuyucunuzum. Sizden ricam, derginizle birlikte verdiğiniz promosyonlara devam etmeniz. Verdiğiniz VCD'ler çok güzel ve öğreticiydi. Fakat, derginizi alan herkesin evinde bir VCD okuyucusu olmadığını düşünürsek, daha farklı bir promosyon da verilebilir. Örneğin, derginizle beraber, 'cep kitabı' formatında değişik kitaplar verebilirsiniz. Böylece, armağanınız daha geniş kitlelere ulaşmış olur. Çalışmalarınızda kolaylıklar diliyorum.

Ayşegül Arda / Samsun

Suç anlatımda

Derginizi önce bir arkadaşımda gördüm, daha sonra da 'Yılmaz Güney' kapağını dikkatimi çektiği için aldım. Sonraki sayılarda da derginizi takip etmekten kendimi alamadım. Seçtiğiniz konular ve farklı, anlaşılır anlatım diliniz, beni çok etkiledi. Bir üniversite öğrencisi olarak, ilgi duyup merak ettiğim, fakat kuru anlatımlardan hoşlanmadığım için gerekli bilgiyi alamadığım konularda beni aydınlattınız. Tarihin, bir başka anlatım tarzını yarattınız. Belki de tarihin genelde sevilmemesinin nedeni budur, yani doğru anlatım yolunu bulamamak... Benim gibi düşünen insanların sayısının fazla olduğunu biliyorum. Bu nedenle, derginizin uzun ömürlü olacağına inanıyorum. Bir mühendislik öğrencisi olarak, bilim adamlarının yaşam öykülerini merak ediyorum. Ayrıca, verdiğiniz VCD'lerin de önemli tarihi materyaller olduğunu düşünüyorum.

Melike Özdağ / İstanbul

Petrolün tarihi ve diğerleri...

Tarih dergisini birinci sayısından itibaren alıyorum, aynı zamanda aboneyim. Daha önceleri de, şimdilerde de ara sıra değişik dergiler alırım, çıkan sayının başlık konularından etkilenerek.

Benim bu yazıyı size yazmamın öncelik nedeni şudur: Popüler Tarih dergisini bir ay boyunca okuyorum ve dergileri saklayıp çocuklarımın ilerde yararlanabilecekleri bir kaynak olduğunu düşünüyorum. Ben petro-kimya sektöründe çalışan bir işçiyim. Kendi konumumdan dolayı ve benim gibi öğrenmek isteyenleri bilgilendirmek amacıyla petrolün tarihi, işçi sınıfının tarihi, sendikaların tarihi, kooperatiflerin tarihi ve partiler (dünya / Türkiye) tarihlerine dergide yer ayrılmasına çok sevinirim. (...) Başarılı yayınlarınızın gelecek yıllarda da devamını dilerim.

Cumhur Terzi / Aliağa-İzmir

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

1 ŞUBAT
Lumière Kardeşler, 'sinematograf'ı icat etti (1895).
Rus lider Boris Yeltsin doğdu (1931).
Ayasofya Kilisesi, müze olarak halkın ziyaretine açıldı (1935).
Gerede, Bolu ve Çankırı'daki depremlerde 4.611 kişi öldü (1944).
Gazeteci-yazar Abdi İpekçi öldürüldü (1979).
İran dini lideri Humeyni Tahran'a döndü (1979).

2 ŞUBAT
İrlandalı şair James Joyce doğdu (1882).
ABD, I. Dünya Savaşı'na girdi (1918).
Uganda'da İdi Amin başa geçti (1971).
Aktör Gene Kelly öldü (1996).

3 ŞUBAT
Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 'Balkan Paktı' imzalandı (1934).
Yaser Arafat, FKÖ liderliğine getirildi (1969).

4 ŞUBAT
Churchill, Roosevelt ve Stalin'in katıldığı Yalta Konferansı başladı (1945).
2.20 metre boyuyla ün yapan Milli Piyango bayii Uzun Ömer öldü (1960).

5 ŞUBAT
İlk Türkçe hutbe, Süleymaniye Camii'nde okundu (1932).
Uludağ'da ilk kez kayak yarışmaları yapıldı (1939).
ANAP İstanbul Milletvekili Adnan Kahveci, trafik kazası sonrasında öldü (1993).

6 ŞUBAT
İstanbul Çiçek Borsası Şişhane'de açıldı (1936).
Şekerbank kuruldu (1956).
Afganistan'da meydana gelen depremde, 4 binden fazla insan yaşamını yitirdi (1998).
Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye'nin nüfusunun 62 milyon olduğunu açıkladı (1998).

7 ŞUBAT
Yazar Charles Dickens doğdu (1812) .
'Hilaliahmer' (Kızılay) günü Türkiye'de ilk defa kutlandı (1929).
Uzay mekiği Discovery, Rus uzay istasyonu 'Mir' ile tarihi buluşmasını gerçekleştirdi (1995).

8 ŞUBAT
Rus-Japon Savaşı başladı (1904) .
Antep'e, 'Gazi' unvanı verildi (1921).
Irak'ta 'Baas' çılar yönetimi ele geçirdi, Başbakan Kasım öldürüldü (1963).

Gazeteci Abdi İpekçi öldürüldü (1979)

'Faili meçhul' cinayetlerin birbirini kovaladığı 1979 yılının kışında, Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi de, bir suikaste kurban gitti. 1 Şubat günü, otomobiliyle evine gitmekte olan İpekçi'ye, saat 20.15'te, trafiğin sıkıştığı bir anda, 5 el ateş edildi. Kurşunlardan ikisi kalbine, birisi akciğer boşluğuna, ikisi omuzlarına isabet eden İpekçi, olay yerinde öldü. Suikastçi, başkasının kullandığı Anadol marka bir otomobille olay yerinden uzaklaştı. 25 Haziran'da yakalanan tedhişçinin adı, Mehmet Ali Ağca idi. Türkiye, bu ismin, suikastten yirmi yıl sonra bile gündemde kalacağını, hatta kendisini 'mesih' ilan edeceğini henüz bilmiyordu.

Ankara'da darbe girişimi (1962)

Her şey, 27 Mayıs hareketini başarısız bulan ve bir süredir ihtilal hazırlığı içinde oldukları bilinen Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir ve arkadaşlarına, 22 Şubat'ta, başka birliklere atandıklarının bildirilmesiyle başlamıştı. Emre uymayı reddeden Aydemir ve arkadaşları, birliklerini harekete geçirdiler. Genelkurmay Başkanı ile Hava ve Deniz Kuvvetleri, hükümetin yanında, kara birlikleri Aydemir'in saflarındaydı. İsmet İnönü, Aydemir ve arkadaşlarına, harekatı kan dökmeden durdururlarsa, cezalandırma yoluna gidilmeyeceğini bildirdi. Aydemir ve arkadaşları, kararsızdılar. Sonunda 23 Şubat sabahı, saat 05.30'da Albay Dündar Seyhan, Genelkurmay'a giderek, arkadaşları adına teslim oldu. Darbe girişimi sonuçsuz kaldı...

Menderes ölümden döndü (1959)

Aralarında Adnan Menderes'in de bulunduğu Londra'daki Üçlü Konferans'a katılacak Türk heyetini taşıyan THY'nin Viscont tipi 'SEV' adlı uçağı, 17 Şubat günü, saat 16.58'de, Londra'nın 25 mil güneyindeki Gatwick Havaalanı yakınlarında düştü. Menderes'in kurtulduğu kazada, uçaktaki 21 kişiden aralarında bakanlar, gazeteciler ve uçak personelinin de bulunduğu14 kişi öldü; Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat ağır, diğer yolcular ve mürettebat hafif yaralandı. İngiltere Havacılık Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, uçağın düşmesine yoğun sisin ve uçağın kuleyle irtibatının kesilmesinin neden olduğu bildirildi.

'Yorgun Savaşçı' TRT ekranlarında (1993)

'Senaryosunun tarihi gerçeklere uymadığı' gerekçesiyle yakılan 'Yorgun Savaşçı' adlı dizi filmin MİT'te bulunan tek kopyası, 9 Şubat'ta, TRT ekranlarında izleyiciyle buluştu. Kemal Tahir'in Milli

Mücadele dönemini anlatan aynı adlı romanından uyarlanan ve yönetmenliğini Halit Refiğ'in yaptığı dizi film, devlet televizyonu tarafından çekilmesine karşın, siyasi ve askeri otorite tarafından imhasına karar verilerek 1983 yılında yakılmıştı. Filmin yakılma nedeni olarak tutanakta, Atatürk'e gerekli yerin verilmediği; Çerkez, Arnavut, Arap, Kürt, Laz, Rumeli Çingenesi gibi tabirlerin çok kullanıldığı belirtilmişti. 'Yorgun Savaşçı'nın, özel bir televizyon kanalı tarafından ikinci versiyonunun çekimleri başladığı gün ortaya çıkarılması ve yayınlanması da, dikkat çekiciydi.

'Güzel Göz Kraliçesi' Türkiye'den! (1931)

Cumhuriyet Gazetesi tarafından İstanbul'da Beyoğlu'ndaki Turkuvaz Gazinosu'nda, 18 Ocak'ta düzenlenen yarışmada Türkiye Güzeli seçilen Naşide Saffet Hanım, 18 Şubat'ta da 'Avrupa'nın Güzel Göz Kraliçesi' oldu.

9 ŞUBAT

Fransızlar, Maraş'tan çekilmeye ve Adana bölgesini boşaltmaya başladı (1920).
İstanbul'daki tarihi Şan Sineması yandı (1987).
Kemal Tahir'in 'Yorgun Savaşçı' adlı eserinden uyarlanan film TV'de gösterime girdi (1993).

10 ŞUBAT

II. Abdülhamit öldü (1918).
Fransız Normandie gemisi New York limanında battı (1942).
ABD 6. Filosu üniversite öğrencileri tarafından protesto edildi (1969).

11 ŞUBAT

Bilim adamı Edison doğdu (1847).
'Şeyh Sait İsyanı' başladı (1925).
Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ilgili Zürih Anlaşması, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalandı (1959).

12 ŞUBAT

Ünlü düşünür Emmanuel Kant öldü (1804).
Troçki İstanbul'a geldi (1929).
Şair Cenap Şehabettin öldü (1934).
Türkiye İşçi Partisi kuruldu (1961).
Ünlü tiyatro ve sinema sanatçısı Vahi Öz öldü (1969).

13 ŞUBAT

İlk kadın tiyatrocularımızdan Neyyire Neyir, İstanbul'da öldü (1943).
Devrimci İşçi Sendikaları (DİSK) kuruldu (1967).
Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edildi (1975).

14 ŞUBAT

ABD'li bilim adamı Alexander Graham Bell, telefonu icat etti (1876).
İstanbul'dan kalkan 'deneme uçağı', 3 saatte Ankara'ya vardı (1924).
Türkiye Güzeli Naşide Saffet Hanım, Avrupa'nın 'Güzel Göz Kraliçesi' seçildi (1931).
'Harika Çocuk' İdil Biret'in Paris'teki ilk piyano resitali büyük beğeni topladı (1951).
Gazeteci İsmail Cem, TRT Genel Müdürlüğü'ne atandı (1974).

15 ŞUBAT

Bilim adamı Galileo doğdu (1564).
Renkli TV yayını haftada dört saate çıktı (1983).
'Sevgililer Günü' nedeniyle Türkiye genelinde 300 milyarlık çiçek satışı yapıldı (1997).

merakediyorum@googlegroups.com

16 ŞUBAT
Kuvvayı Milliye karşıtı Anzavur, yeniden isyan etti (1920).
Türkiye Tayyare Cemiyeti kuruldu (1925).
Milliyet gazetesi çıkmaya başladı (1926).
Fidel Castro, Küba Devlet Başkanı olarak yemin etti (1959).
İstanbul'da 'Kanlı Pazar' olarak adlandırılan 6. Filo protesto gösterilerinde 2 kişi öldü (1969).

17 ŞUBAT
İzmir İktisat Kongresi başladı (1923).
Medeni Kanun kabul edildi (1926).
Türk Gazeteciler Birliği kuruldu (1930).
Başbakan Adnan Menderes'i Londra'ya götüren uçak düştü. Kazada 14 kişi öldü (1959).
Neşe Erberk, Avusturya'da yapılan Avrupa Güzellik Yarışması'nda birinci seçildi (1984).

18 ŞUBAT
Protestanlığın kurucusu Martin Luther öldü (1546).
Ressam Michelangelo öldü (1564).
Osmanlı devletinin son vak'anüvisi tarihçi Abdurrahman Şeref Bey, İstanbul'da öldü (1925).
İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Dil Mektebi açıldı (1934).
Türkiye, Kuzey Atlantik Paktı'na (NATO) resmen katıldı (1952).

19 ŞUBAT
Halkevleri açıldı (1932).
Fransız yazar André Gide öldü (1951).
Türk Milli Futbol Takımı, Macar Milli Takımı'nı 3-1 yendi (1956).
İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında, Kıbrıs'ın garantörlük antlaşması imzalandı (1959).
Tiyatro oyuncusu Yaman Okay öldü (1993).

20 ŞUBAT
II. Osman (Genç Osman) katledildi (1622).
İş ve işçi sendikaları kuruldu (1947).
I. Boğaz Köprüsü'nün temeli atıldı (1970).

21 ŞUBAT
Kurtuluş Savaşı komutanlarından Ali Çetinkaya öldü (1949).
Başbakan İsmet İnönü'ye suikast girişiminde bulunuldu (1964).
Siyah Müslüman lider Malcolm X öldürüldü (1965).
Sayıştay Kanunu kabul edildi (1967).
Yahya Demirel, vergi kaçırmak suçundan bir buçuk yıl hapse mahkum oldu (1978).

'Kraliçelik tacı' Neşe Erberk'in (1984)

Avusturya'nın Badgastein kentinde, 17 Şubat'ta yapılan Avrupa Güzellik Yarışması'nı Türkiye Güzeli Neşe Erberk kazandı. 25 ülkenin en güzel kızlarının katıldığı yarışma sonunda, Erberk, Avrupa Güzellik Kraliçesi seçildi ve tacını, bir önceki yılın kraliçesi Nazlı Deniz Kurdoğlu taktı. Neşe Erberk, 1983 yılında Güneş gazetesinin düzenlidiği yarışmada Türkiye Güzeli seçilmişti.

Yalta'da Büyük Buluşma (1945)

II.Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, artık tek düşünülen Almanya'yı kesin bir yenilgiye uğratmaktı. Bu yenilgi, iyi organize edilmiş, çok yönlü bir plan gerektiriyordu. ABD başkanı Franklin D. Roosevelt, İlgiltere başkanı Winston Churchiil ve SSCB lideri Stalin, bu amaçla, Ukrayna SSC'nin (bugünkü Ukrayna) Yalta kentinde bir araya geldi. 4 Şubat'ta başlayıp 11 Şubat'ta biten ve tarihe 'Yalta Konferansı' olarak geçen bu görüşmede, öncelikle, halkın temel gereksinimlerini sağlama dışında, Almanya'ya karşı hiçbir yükümlülüğün söz konusu olamayacağı konusunda görüş birliğine varıldı. Ayrıca, Alman savaş sanayisinin dağıtılması, önde gelen savaş suçlularının uluslararası bir mahkemede yargılanmaları ve savaş tazminatları için bir komisyonun kurulması da, onaylanan konular arasındaydı. Kamuoyuna 1946 yılında açıklanan konferans kararları, ABD'de, Roosevelt'e sert eleştiriler yöneltilmesine yol açtı. Roosevelt, Dışişleri Bakanlığı'ndaki Sovyet yanlısı gruplardan etkilenmekle ve konferansta, sağlığının bozukluğu nedeniyle yerinde kararlar alamamakla suçlandıysa da, tarihçiler ve tanıklar, bu suçlamaların asılsız olduğunu ortaya koydu.

'Tuna'nın Buzları, Boğaz'da (1954)

1954 kışı, İstanbulluları o güne kadar hiç görmedikleri bir manzarayla karşı karşıya bıraktı. Sıcaklığın –6 dereceye kadar düştüğü 24-25 Şubat günlerinde, Tuna Nehri'nden Karadeniz'e, oradan da İstanbul Boğazı'na inen büyük buz parçaları, tabakalar halinde tüm Boğaz'ı ve limanı kapladı. Buz parçaları Büyükdere, Sarıyer, Çengelköy ve Kanlıca koylarını doldurdu. Öyle ki, Beykoz'daki Poyrazköy ile Rumelikavağı arasında, karşıdan karşıya geçilebilecek bir yol oluştu. Buzların üzerine çıkan bazı vatandaşlar, hatıra fotoğrafı bile çektirdiler.

'Bizans'ın Mirası' Müze Oldu (1935)

Dünya mimarlık tarihinde 'kubbeli bazilika' türünün en önemli örneği sayılan Ayasofya Kilisesi (Hagia Sofia: Büyük Bilgelik), geçirdiği yangınlar, halk yıkımları ve çeşitli dönemlerde yapılan onarımlar nedeniyle, günümüze ancak plan düzeninin özgünlüğünü taşıyabildi. İstanbul'un fethinden sonra da, bu yapıya önem verilmiş, şehre girildiği ilk gün, güneybatısına inşaa edilen bir minare ile camiye çevrilmişti. Fetihten başlayarak, Ayasofya'nın cami mi, yoksa kilise mi olması gerektiği, hep gündeme gelmiş, bu tartışmalar 1930'lu yıllarda da kamuoyunu meşgul etmişti. Nihayet 1934 yılına gelindiğinde, Atatürk'ün isteğiyle, binanın müze olarak açılmasına karar verildi. 1 Şubat 1935 sabahı, Ayasofya, bir müze olarak kapılarını ziyaretçilerine açtı.

Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu (1975)

1975'in 13 Şubat günü, Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi Meclisi, 'olağanüstü' bir toplantı yaptı. Toplantıdan çıkan sonuç, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğuydu. Karar, oy birliğiyle alınmış, Devlet Başkanı, Rauf Denktaş olmuştu. Yapılan açıklamada, kurulan devletin amacı, 'iki bölgeli coğrafi esasa dayalı federasyon bünyesi içinde Kıbrıs Rum toplumu ile birleşme' şeklinde ortaya kondu. Bunun üzerine, Yunanistan, konuyu Birleşmiş Milletler'e götürmeye karar verirken, İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetini adanın tek meşru hükümeti olarak tanıdıklarını bildirdi. Karar, Türkiye'de olumlu karşılandı. Başbakan Sadi Irmak, bu girişimin ne bir taksim, ne de bir Enosis olduğunu açıklarken, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, "Türklerin attığı bu adım, kesin çözüme varılmasını kolaylaştırmıştır" dedi.

22 ŞUBAT

Yüksek Seçim Kurulu kuruldu (1950).
Ankara'da Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir ve arkadaşları hükümet darbesine kalkıştı (1962).
Yönetmen Süreyya Duru öldü (1988).

23 ŞUBAT

Türkiye-Amerika İkili Yardım Anlaşması imzalandı (1945).
Küba'da, Fidel Castro'nun önderliğinde gerilla savaşı başladı (1957).

24 ŞUBAT

Almanya Büyükelçisi Papen'e Ankara'da suikast girişiminde bulunuldu (1942).
769 Romanyalı Yahudiyi taşıyan 'Struma' vapuru, Karadeniz'de batırıldı (1942).
Tuna Nehri'nden kopup gelen buzlar, İstanbul Boğazı'nı kapladı; deniz trafiği durdu (1954).
Bağdat'ta, Türkiye ile Irak arasında karşılıklı işbirliği antlaşması (CENTO) imzalandı (1955).

25 ŞUBAT

Türkiye, Almanya 'ya savaş ilan etti (1945).
Varşova Paktı feshedildi (1991).
Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu öldü (1992).
İşadamı Vehbi Koç, Antalya'da öldü (1996).

26 ŞUBAT

Fransa'da 'İkinci Cumhuriyet' ilan edildi (1848).
Fatih-Harbiye tramvayı devrildi, iki kişi öldü (1936).
İstanbul'da Varlık Vergisi'ni ödeyemeyen 160 kişi Aşkale'ye sürgün edildi (1943).
Eski Milli Eğitim bakanlarından öğretmen, yazar Hasan Ali Yücel öldü (1961).

27 ŞUBAT

Aktris Elizabeth Taylor doğdu (1932).
Türkiye'de ilk yapay kalp ameliyatı, Ankara İbni Sina Hastanesi'nde yapıldı (1988).

28 ŞUBAT

Birleşmiş Milletler Beyannamesi, Türkiye tarafından imzalandı (1945).
İsveç Başbakanı Olof Palme öldürüldü (1986).
İlk kez bir canlı koyun kopyalandı (1997).

29 ŞUBAT

İstanbul'da Halife Abdülmecid Efendi, son selamlık törenine çıktı (1924).
'Rüzgar Gibi Geçti' filmi, 8 dalda Oskar ödülü kazandı (1939).
Ajda Pekkan, Fransız televizyonunda Enrico Macias ile birlikte şarkı söyledi (1976).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

Büyük tren kazası

İstanbul-Selânik sürat katarı dün sabah Kuleliburgaz'dan Dedeağaç'a gitmekte iken, Ferecik İstasyonu yakınlarında kaza geçirmiştir. Tren bir yokuşu çıkarken lokomotifle vagonlar arasındaki bağlantı kablosu kopmuş ve 18 vagon birbirlerine şiddetle çarpmıştır. Kazada 2 kişi hayatını kaybetmiş; 25 kişi de ağır yaralanmıştır.
(Sabah, 1 Şubat 1901)

Tramvay şirketi düzensiz

Tramvay idaresinin düzensizliği had safhaya vardı. Artık her gün birkaç yerde birden meydana gelen kaza haberleri, olağan hadiseler arasına girdi. Tramvay şirketi bunlardan bir ders alıp gerekli düzenlemeleri yapmalıdır.
(Sabah, 9 Şubat 1901)

Odeon Tiyatrosu'nda balo

Beyoğlu'nda, Odeon Tiyatrosu'nda her yıl mükemmel balolar tertip etmekte olan Mösyö Sale'nin, yarınki Perşembe akşamı, geçen seneki ile mukayese olunmayacak surette fevkâlâde bir balo tertip ettiği haber alınmıştır. Bu baloda elbiselerinin güzelliği ile dikkati çekecek madam ve matmazeller sahneye davet edilecek ve grup halinde mükemmel bir fotoğrafları çekilecektir.
(Sabah, 13 Şubat 1901)

Dayeke'nin tıbbi başarısı

Şehrimiz doktorlarından Mösyö Dayeke, bir zamandan beri dizanteri hastalığı hakkında araştırma yapmakta idi. Bu araştırmalar neticesi, Mösyö Dayeke hastalığın mikrobunu keşfetmiş ve üretmeğe de muvaffak olmuştur. Dayeke bir taraftan da hayvanlar üzerinde deneme yapmaya devam etmektedir.
(Sabah, 18 Şubat 1901)

Osmanlı Tahvilleri

Avrupa'dan gelen haberlere göre, Paris, Londra ve Berlin borsalarında Osmanlı tahvilleri yeniden değer kazanmaya başlamıştır. Londra borsasında beş para yükselerek 27,5 kuruşa çıkan tahviller, diğer borsalarda dahi aynı oranda değer kazanmıştır. Bu durum mali itibarımızın günden güne artmakta olduğunun bir delilidir.
(Sabah, 22 Şubat 1901)

75 YIL ÖNCE

Sivas'tan Akdeniz'e

Memleketimizi demir ağlarla örme umdesi gerçekleşme yolunda. Nafia Meclisi, Ankara'yı ve merkezi Anadolu'yu en kısa yoldan Akdeniz'e bağlayacak bu mühim hattın inşasına karar verdi. Böylece Ulukışla yolu ile Mersin'e ulaşılacak, eski hatlar da göz önünde bulundurulunca, Sivas'tan Akdeniz'e direkt bağlantı kurulmuş olacaktır.
(Cumhuriyet, 3 Şubat 1926)

Aşar Vergisi kaldırıldı

TBMM üç gün evvelki toplantısında, arazi ürünlerinden alınmakta olan aşar vergisini kaldırmayı, alkışlar arasında kabul etmiştir. Böylece Türkiye'nin sırtında bir yük ve köylü için bir felaket olan bu vergi tarihe karışmıştır.
(Cumhuriyet, 11 Şubat 1926)

Hanımlar arası koşu

Dün Kadıköy sahilinde gerçekleştirilen 'Hanımlar Arası Koşu Müsabakası' muvaffakiyetle neticelenmiştir. Koşuya Fenerbahçe ve Galatasaray kulüplerine mensup hanımlar katılmıştır. 60 metrelik sürat koşusunu Galatasaraylı Nermin Hanım kazanmıştır. 300 metrelik mukavemet koşusunu ise Fenerbahçeli Mübeccel Hanım kazanmıştır. Müsabakaları izleyen çok sayıda seyirci koşucuları alkışlarıyla ödüllendirmiştir.
(Cumhuriyet, 13 Şubat 1926)

TBMM'de tarihi celse

TBMM, Medeni Kanun'u ittifakla, sürekli ve hararetli alkışlar arasında kabul etmiştir. Meclis'teki müzakereleri, Cumhurbaşkanı Gazi Paşa Hazretleri, Başbakan İsmet Paşa, Bakanlar Kurulu üyeleri ve yabancı ülke temsilcileri izlemişlerdir.
(Cumhuriyet, 18 Şubat 1926)

50 YIL ÖNCE

'Harika Çocuk' İdil

'Harika Çocuk' olarak nitelendirilen küçük piyanist İdil Biret, Paris'te halk önünde ilk konserini verdi. Konsere siyah bukleli saçları ile çıkan Biret'in oturduğu sandalye yükseltildi. Halk, konser bitiminde küçük sanatçımızı ayakta alkışladı.
(14 Şubat 1951)

Filmciler mahkemelik

Senaryosunu Behçet Kemal Çağlar'ın yazdığı ve Maraş'ın Kurtuluş Savaşı sırasında düşman işgalinden kurtarılışını anlatan 'Kendini Kurtaran Şehir' adlı filmin çekimi olaylara neden oldu. Senaryo gereği Maraş Kalesi'ne Fransız bayrağı çekilince, valiliğin kararıyla, Rejisör Faruk Kenç ve ekibi yakalanarak mahkemeye sevkedildi.
(14 Şubat 1951)

MacArthur'un ziyareti

Kore'de savaşan Birleşmiş Milletler Kuvvetleri'nin komutanı General Douglas MacArthur, Kore'nin başkenti Seul yakınlarındaki Türk Birliği'ni ziyaret etti. Türk Birliği Komutanı General Tahsin Yazıcı ile görüşen MacArthur, "Birleşmiş Milletler, Türk ordusunun kahramanlığını hiçbir zaman unutmayacaktır. Sizleri kutlamak için buradayım" dedi.
(12 Şubat 1951)

İran Şahı yeniden evlendi

Mısır Kralı Faruk'un kız kardeşi Prenses Feyziye ile olan evliliğini üç yıl önce bitiren İran Şahı Rıza Pehlevi, Süreyya İsfendiyari ile evlendi. Yeni Kraliçe'nin 1,5 milyon dolar değerindeki elmaslarla süslü gelinliği büyük beğeni toplarken, düğün törenine katılan ünlü davetliler de dikkati çekti.
(12 Şubat 1951)

25 YIL ÖNCE

MHP için soruşturma

Adalet Bakanı İsmail Müftüoğlu, MHP'nin Almanya'daki faaliyetlerinin ve Türkeş'in bazı sözlerinin soruşturma konusu olduğunu, Cumhuriyet Başsavcılığı'nın bu konuda harekete geçtiğini açıkladı. MSP'li bakanın sözleri, siyasi çevrelerde ilgiyle karşılandı. MHP'nin Almanya toplantıları Almanların da dikkatini çekmiş ve duydukları rahatsızlığı resmen açıklamışlardı.
(26 Şubat 1976)

Y. Demirel'e tutuklama

Hayali mobilya ihracatı ve 20 milyon liralık vergi iadesi yolsuzluğundan sanık Yahya Demirel için, Karadeniz Ereğlisi Sulh Ceza Mahkemesi, tutuklama kararı verdi. Mahkeme, kararını, Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan bir müfettişin yaptığı soruşturmaya dayanarak verdi. Ecevit, gelişen olaylar üzerine, "Demirel'in siyasi hayatta kalma hakkı yoktur" dedi.
(27 Şubat 1976)

Beyrut'ta suikast

Beyrut Türk Büyükelçiliği'nde görevli Başkatip Oktar Cirit, Beyrut'un en işlek alışveriş merkezlerinden olan Hamra Caddesi'ndeki bir dükkanda, henüz kimliği belirlenemeyen bir kişi tarafından vurularak öldürüldü. Ateş eden katil, kalabalığın şaşkınlığından yararlanarak kaçmayı başarırken; saldırıyı Ermeni terör örgütü ASALA üstlendi.
(16 Şubat 1976)

Ali Elverdi dayak yedi

Bütçe görüşmeleri sırasında, Sovyetlerin komünizmi yaymak için en iyi zemini CHP'de bulduğunu söyleyen AP Milletvekili Ali Elverdi, CHP'liler tarafından Meclis'te dövüldü.
(16 Şubat 1976)

merakediyorum@googlegroups.com

Azarıköy Dekovil İşletmesi'nin açılışında, İsmet Paşa ve Anadolu Demiryolu İdaresi Müdürü Behiç Bey, komutanlarla.

Demiryolcuların zor savaşı

Raylarla gelen 'Kurtuluş'

İstiklal Savaşı'nın görünmeyen kahramanlarıydı demiryolcular. Savaş boyunca cepheye asker ve cephane sevkiyatını sürdüren demiryolu çalışanları, zaman zaman Kuvvayı Milliye için çarpışan yerel çetelerin baskısına da karşı koydular.

KANSU ŞARMAN

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaline kadar, Kuvvayı Milliye'nin demiryolu personeli sayısı yok denecek kadar azdı. İşgalin hemen ardından Eskişehir'i kuşatan Milli Güçler, İngilizlere, Arifiye-Haydarpaşa hattı dışında kalan tüm hatları boşaltmaları için üç gün süre verdiler. Ancak İngilizler bu sürenin sonunda, en yeni 13 lokomotif, 200 vagon ve çoğu azınlıklardan oluşan bir kısım teknik görevliyi de götürmüşlerdi. İşletme kasasındaki 20 bin Lira tutarındaki parayı da (ki, o zaman için çok önemli bir para) almışlardı. Büyük bir demiryolcu açığı vardı. Ama İstanbul ve İzmir'de işgal devletlerinin işten çıkardığı demiryolcular, Anadolu yollarını tuttular. O dönem Anadolu'da görev yapan demiryolcu Murat Ergun da bunlardan biriydi. İzmir Şimendifer Okulu'dan 1915-'te mezun olan Ergun, hatıralarında, Garp Cephesi'ndeki günlerini, Yunan işgaliyle İzmir-Aydın hattının ikiye bölünüşünü şöyle anlatıyor:

"O günkü duruma göre, 612 kilometrelik yolun İzmir-Umur-

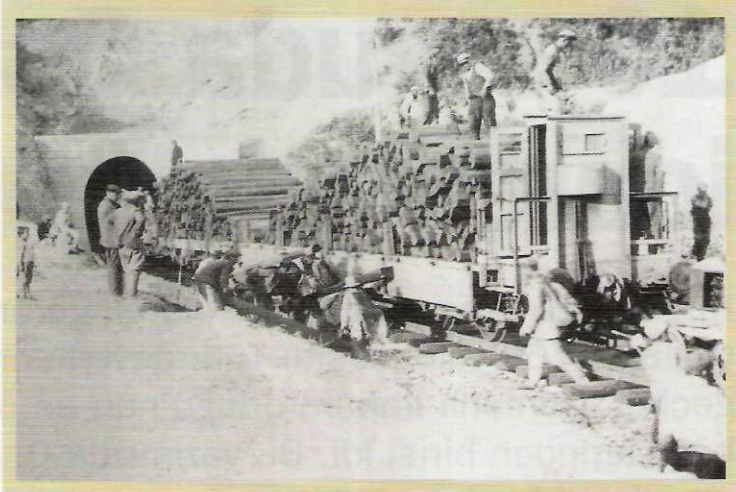
lu kısmı Yunanlıların, Köşk-Eğridir kısmı da bizimdi. Ancak merkez istasyon İzmir'de olduğundan, bizde ne teknisyen, ne lüzumlu malzeme vardı. 6 lokomotif, 8 yolcu, 132 kapalı ve açık yük vagonumuz, bir de vincimiz vardı. Hepsi bu. Bazı istasyonlarda yolcuya verecek biletimiz bile yoktu."

Milli Mücadele'den düzenli orduya geçme aşamasındaki günlerde, büyük başarılar kazanan yerel güçler de sık sık demiryolunu kullanıyorlardı. Ancak bu durum bazen karışıklıklara da neden oluyordu. Kuvvayı Milliyeci efelerin sevkettiği eşyadan veya trenlerdeki seyahatlerinden ücret alınamıyordu. Böyle bir ücret istenilmesi halinde de, ellerindeki silahın namlusunu göstermekle yetiniyorlardı. Seyir halinde olan trenler efelerin elinde bir oyuncak durumundaydı. Bu tren yolcuları, bazen havaya silah atmak suretiyle treni istedikleri yerde durduruyor ve aynı sinyali kullanarak tekrar hareket ettiriyorlardı. Bu çetelerden en büyük zararı ise, tercihlerini Milli Güçler yönünde kullanan demiryolu çalışanı azınlıklar görüyordu. Birçok bölgede yerel çeteler, işgallerle ilgili tepkilerini, bu kişileri hırpalayarak ve evlerini işgal ederek gösteriyorlardı.

Anadolu'daki demiryolcuların sıkıntıları büyüktü. Lokomotiflerin işlemesi için odun bulunmuyordu. Artık yakılacak travers de kalmamıştı. Ormandan yeni kesilip verilen yaş odunlar da hem azdı hem de ihtiyaca cevap vermiyordu. İnönü Savaşı öncesinde, personel büyük bir fedakarlıkla maaş ve istihkaklarını almamak ve bağış yapmak suretiyle bu sıkıntıyı önledi.

Savaş boyunca demiryolcular sadece asker ve cephane taşımadılar. Zaman zaman Yunan süvarileriyle çatışmalara da girdiler. 1922 baharında, Makinist Mehmet Ali Bey yönetimindeki bir tren, Çivril'e malzeme götürüyordu. Tren Çivril İstasyonu'na yaklaştığında, iki Yunanlı süvari, hat kenarına gelerek, makiniste teslim olmasını ihtar etti. Makinist bu ani baskın karşısında serinkanlılığını muhafaza ederek makine düdüğünü çaldı ve katara geriye doğru yol verdi. Atların düdük sesinden ürküp şahlanmasıyla katarın kaçırılmak istendiğini anlayan süvariler makineye ateş açtılar. İstasyon şefi Fadıl Bey (Ayanoğlu) bu sırada yaralandı. Ancak makinist, treni kurtarmayı başardı.

Demiryolcuların tüm savaş boyunca en gösterişli zaferi ise, Büyük Taarruz sırasında, daha önce Yunanlılar tarafından tahrip edilen Afyon-Çobanlar hattı onarımının, 15 gün sürmesi tahmin edilirken 9 günde tamamlanmasıydı. Çobanlar'dan cepheye destek için gönderilen asker dolu tren, demiryolcuların ve köylerdeki kadınların gayretiyle, 7 Eylül 1922 sabahı Afyon'a girdi. ■

Polatlı'da trajik bir tren kazası

Yunan ordusu özellikle Eskişehir, Kütahya muharebeleri sırasında, tren istasyonlarını bombalayarak büyük zarar vermişti. Yunanlılar Sakarya Savaşı'nın sonunda geri çekilirken de bütün hattı tahrip ettiler. Sakarya ırmağının Polatlı İstasyonu yakınlarındaki Beylikköprü de bu arada uçurulmuştu. Demiryolu idaresi, Sakarya Savaşı'nın ardından Bağdat Demiryolları Şirketi'nin mühendislerini getirerek bu büyük köprünün yapımına girişti. Ancak Polatlı İstasyonu'ndaki askerlerin bir geceyarısı yaptıkları manevralar sırasında, cephane yüklü 12 vagon kontrolden çıktı. Yokuş aşağı olanca hızıyla inen vagonlar uyumakta olan mühendis ve ustaların kaldığı çalışma trenine çarptı ve cephanenin patlaması sonrasında mühendis ve ustalar öldü. Köprü aylar sonra tamamlanabildi.

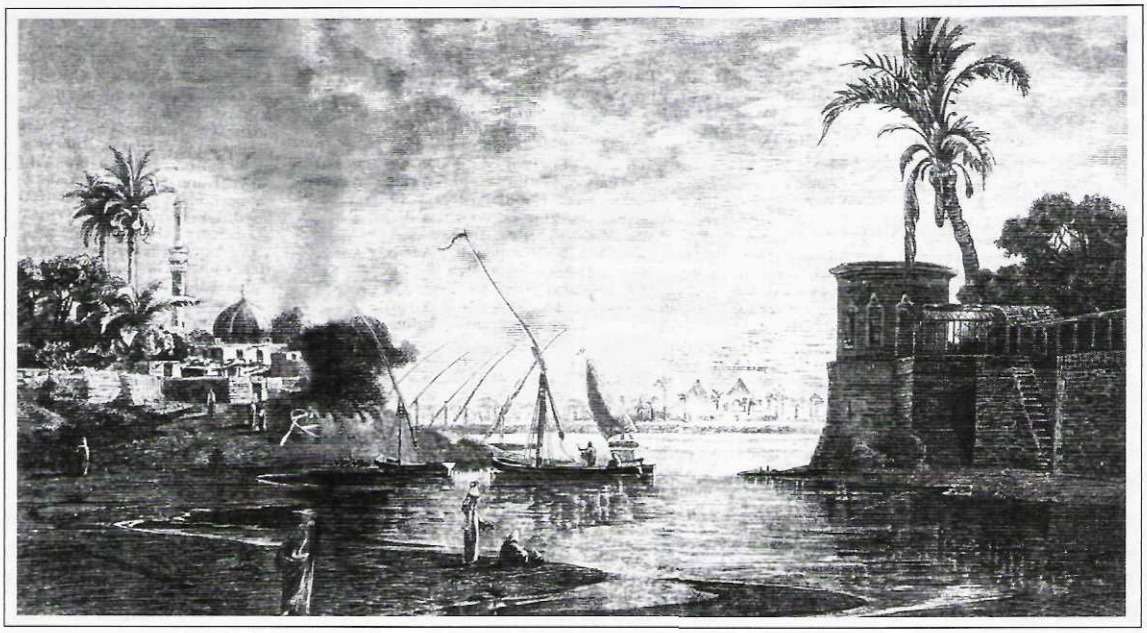

Afyon-Çobanlar demiryolu hattını 9 günde onaran Türk kadınları ve demiryolcular.

merakediyorum@googlegroups.com

10 soruda Osmanlı idaresinde Mısır

Bugün bize yabancı bir ülke olarak görünen Mısır, tarihinin yaklaşık 750 yılını çeşitli Türk devletlerinin idaresi altında geçirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli ve stratejik bölgelerinden birisi idi. Bu yazımızda Osmanlı idaresi altındaki Mısır'ı tartıştık.

ERHAN AFYONCU

1. Mısır'da hangi Türk devletleri kuruldu?
2. Osmanlı, Memlûklara ne zaman yenildi?
3. Mısır nasıl fethedildi?
4. Mısır'da Osmanlı sistemi nasıl kuruldu?
5. Osmanlı, Mısır'ı nasıl yönetti?
6. Napolyon'un Mısır seferi niçin başarısız oldu?
7. Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Mısır'a nasıl hakim oldu?
8. Mısır, İngilizlerin eline nasıl geçti?
9. Mısır Krallığı nasıl kuruldu?
10. Mısır Osmanlı'ya ne katkıda bulundu?

1 Mısır'da hangi Türk devletleri kuruldu?

Mısır'da Türk egemenliği çok erken tarihlerde başladı. Tolunoğulları (868-905), İhşîdîler (935-969), Eyyûbîler (1171-1250) ve Memlûklar (1250-1517) tarihleri arasında Mısır'da hakimiyeti ellerinde tuttular. Osmanlı öncesinde en uzun süreli olup, Mısır'a damgasını vurmuş olanlar, Memlûklardır. Köle askerlerin kurduğu Memlûk devleti, güçlü olanın hükümdar olduğu, birkaç istisna dışında, babadan oğula saltanatın bulunmadığı tarihin en enteresan devletlerinden birisidir. Memlûk devleti, Mısır'la birlikte Suriye, Hicaz ve güney Anadolu'ya da sahipti.

2 Osmanlı, Memlûklara ne zaman yenildi?

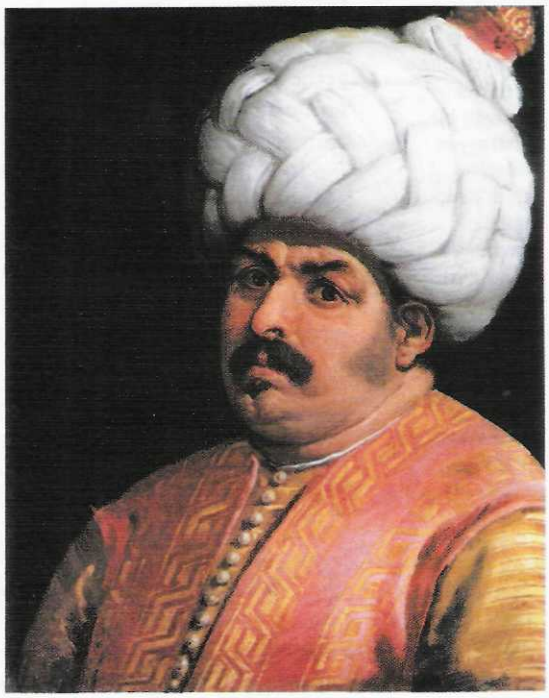
Yıldırım Bâyezid zamanında başlayan Osmanlı-Memlûk münasebetleri, başlangıçta dostça gelişti. Ancak Osmanlı Beyliği'nin büyümesiyle sınırların birbirine yaklaşması, bazı bölgelerde iki devletin hakimiyet mücadelesine girişmesine neden olduğu gibi, hac yollarının emniyetinin sağlanması meselesi de ilişkileri bozdu. Fatih, gerginleşen Osmanlı-Memlûk ilişkileri nedeniyle, son seferini Mısır üzerine tasarladı; ama ölümü üzerine bu sefer yarıda kaldı. Ancak iki devlet arasındaki bu gerginlik, II. Bâyezid devrinde, Cem Sultan meselesinden dolayı iyice arttı ve 1485-1491 yılları arasında, Çukurova bölgesinde savaşa neden oldu. Altı yıl süren bu savaşta Osmanlı yenildi ve Adana ile Tarsus'ta Memlûk hakimiyetini kabul etmek zorunda kaldı.

3 Mısır nasıl fethedildi?

XV. yüzyılın başlarında Portekizlilerle Safevilerin tehdidine maruz kalan Memlûklar, Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini düzelttiler ve Portekizlilere karşı Osmanlı donanmasının yardımını aldılar. Yavuz'un ilk yıllarında da iki devletin ilişkileri iyi durumdaydı. Ancak Memlûkların Çaldıran Savaşı'ndan sonra Safevilerle antlaşma yapması, ilişkilerin bozulmasına neden oldu. Osmanlıların, Maraş ve civarında hüküm süren Dulkadirli Beyliği'ni ortadan kaldırmaları, durumu daha da gerginleştirdi. Memlûk hükümdarı Kansu Gavri'nin Dulkadirli Beyliği'nin son beyi olan Alaüddevle Bey'in oğluna verilmesini istemesi ve İran üzerine yürüyen Osmanlı ordusuna karşı hareket geçmesi, Yavuz'un hedefinin değişmesine neden oldu. 24 Ağustos 1516'da Halep yakınlarında Mercidabık'ta meydana gelen savaşta hiçbir varlık gösteremeyip hükümdarlarını kaybeden Memlûk ordusu büyük bir yenilgiye uğradı ve Suriye Osmanlıların eline geçti.

Kansu Gavri'nin son zamanlarında Mısır ve Suriye ahalisinden bazı kimseler ve bazı Memlûk emirleri, Yavuz'a kendi hükümdarlarını şikayet eden mektuplar gönderdiler. Osmanlılar da bu Memlûk beyleri ile temas kurdu ve Mercidabık savaşı sırasında, Halep emiri Hayır Bey bir grup memlükla beraber Osmanlı'ya katıldı.

Mısır'ın fethini gerçekleştiren Osmanlı sultanı Yavuz Sultan Selim (üstte). 22 Ocak 1517'deki Ridaniye Savaşı'nı gösteren bir resim (altta).

Yavuz, Mısır'da hükümdar seçilen Tumanbay'a, Osmanlı'ya tabi olup, vergi vermek şartıyla, Gazze'den itibaren Mısır'ı bırakmayı teklif ettiyse de bu isteği kabul görmedi. Memlûklar, Yavuz'un çölü aşmaya cesaret edemeyeceği inancındaydılar. Osmanlılar çölü geçmeye kalktıklarında ise ordularının büyük bir kısmı zayiata uğrayacak ve kalanı da yorgun bir halde yakalanıp yok edilecekti. Ancak yağan yağmurların da yardımıyla, Osmanlı ordusu Sina çölünü rahatlıkla geçti ve Kahire'nin kuzey doğusundaki Reydaniyye sahasında, 22 Ocak 1517'de meydana gelen savaşta, Memlûk kuvvetlerini bir kez daha mağlup etti. Ancak bu mağlubiyete rağmen Tumanbay pes etmedi ve Kahire'de sokak savaşlarıyla Osmanlı'ya karşı

merakediyorum@googlegroups.com

koymaya çalıştı. Osmanlı askerleri bir taraftan Memlûkları her yerde takip ederken diğer taraftan, itaat gösteren Memlük emirleri, kadılar ve Abbasi Halifesi kullanılarak direniş kırılmak istendi. Son Memlûk Sultanı Tumanbay'ın yakalanıp asılmasının ardından (19 Nisan 1517) Mısır, Osmanlı hakimiyetine girdi.

4 Mısır'da Osmanlı sistemi nasıl kuruldu?

Osmanlı'ya karşı direniş bittikten sonra, ülkede Osmanlı düzeninin kurulması içi faaliyete geçildi. Mısır'da çeşitli bölgelere Osmanlı beyleri atanmak istendi, ancak geçiş döneminde halkı Osmanlı idaresine alıştırmak için, mahalli gelenekleri ve kanunları tanımaları nedeniyle, Memlûk (Kölemen) unsuru idari mekanizmadaki eski yerlerinde bırakılmışlardır. Osmanlı idaresine itaatleri daha güvenli görülen Arap şeyhlerine bazı mali ve idari haklar verilerek memlûk beylerine karşı bir denge yaratılmak istendi. Mısır'ın ilk beylerbeyi Yunus Paşa'nın tecrübesizlik ve tamahkârlığı nedeniyle başarısız olması üzerine, Osmanlı hizmetine girmiş olan Hayır Bey, Mısır Valiliği'ne getirildi. Yavuz yaklaşık sekiz ay burada kalıp Osmanlı düzenini bir ölçüde kurduktan sonra durumu şüpheli görülen bir kısım bey ve kadılar ile Abbasi Halifesi'ni de yanına alarak İstanbul'a döndü. Ayrıca Mısır'da idari görevlere getirilenlerin çocuk veya akrabalarından birer kişi de rehin olarak İstanbul'a götürüldü. Memlûk devleti idarecilerinin Osmanlı hükümranlığına karşı itaatlerini kontrol altında tutmak için, birkaç alay askerle bazı Osmanlı beyleri de orada bırakıldı.

Hayır Bey, valiliği döneminde, Memlûk kanun ve gelenekleriyle Osmanlı düzenini bir ölçüde birbirine uydurarak fazla bir sorun çıkarmadan Mısır'ı yönetti. Onun 1522'deki ölümünün ardından, yeni bir Memlûk Emiri Mısır Valiliği'ne getirilmedi, ikinci vezir Çoban Mustafa Paşa, 'Beylerbeyi' olarak atandı.

Yeni beylerbeyinin yavaş yavaş eski düzeni ortadan kaldırmaya çalışması üzerine, Osmanlı hakimiyetine henüz ısınamamış Memlûk beyleri, isyan çıkarmaya başladılar. Bu sırada veziriazamlığa tayin edilemediği için müteessir olarak Mısır Beylerbeyisi Hain Ahmed Paşa, burada bağımsız bir devlet kurmak istediyse de yeniçeriler tarafından öldürüldü.

Osmanlı düzeninin tam olarak kurulamaması üzerine, İstanbul'dan veziriazam İbrahim Paşa, bir grup devlet adamıyla beraber Mısır'a gönderildi. İbrahim Paşa durumu inceleyip, Mısır ileri gelenlerini ve halkı dinleyerek sonradan çıkarılmış vergi ve angaryaları kaldırdı. Veziriazam, yaptığı araştırmalar sonucunda, Mısır'ın eski kanunlarını düzeltip, yeni bin kanunname hazırladı ve bu kanun padişahın onayından geçtikten sonra yürürlüğe girdi.

Osmanlı ordusunun Mısır içlerine akınlarını *gösteren bir* illüstrasyon (Münif Fehim'den, sağda). Osmanlı devletinin Mısır valilerinden birinin temsili resmi ve Mısır ordusundan bir sipahi (altta).

5 Osmanlı, Mısır'ı nasıl yönetti?

Osmanlı İmparatorluğu, Mısır'da hakimiyetin tek bir grubun eline geçmemesi için bir denge siyaseti izlemeye çalıştı. Mısır'ın Osmanlı'dan önceki hakimleri olan Memlûklara dokunulmadı, beylerbeyi ve yeniçerilerin Mısır'da tek başlarına hakimiyeti sağlamalarının önüne geçebilmek için, denge unsuru olarak kullanıldılar. Beylerbeyi, yeniçeriler, Memlûklar ve Arap şeyhleriyle kadılar birbirlerine karşı kullanılarak, tek tek her birinin merkezi idareye karşı güçlenmesi önlenmeye çalışıldı.

İbrahim Paşa'nın kurduğu Osmanlı düzeni, 16. yüzyıl sonlarından itibaren bozulmaya başladı. Nüfuzlarını artırmaya çalışan ve kaldırılmış olan vergileri halktan yeniden almak isteyen Memlûk beyleri çeşitli huzursuzluklar ve isyanlar çıkardılar. 17. yüzyıl sonlarından itibaren iki büyük fırkaya (Kasımiyye ve Zul-Fikariyye) ayrılmış olan Memlûklar, Mısır'da kendi gruplarının hakimiyetini kurmak için mücadele ettiler.

Memlûk beylerinin güçlenmesi, Osmanlı merkezi idaresinin Mısır'daki konumunu zayıflattı. 1730'dan sonra ise, Anadolulu bir aile olan Kazdağlılar Mısır'da etkin bir duruma geldiler. 18. yüzyıl sonlarından itibaren, Memlûk beylerinin bölgede etkin olmaya başlayan Avrupalı güçlerin de yardımıyla bağımsızlık için uğraştıkları görülmektedir. 1769-1773 yıllarında Mısır'a egemen olan Bulutkapan Ali Bey, bölge ile İstanbul'un irtibatını dört yıl boyunca kesti. Bulutkapan Ali Bey, 1773 yılında ortadan kaldırıldıysa da Mısır'da durum düzelmedi. 1786'da Mısır'a gönderilen Cezayirli Hasan Paşa, asileri mağlup etti ve bazı tedbirler almaya çalıştıysa da, Rusya ile meydana gelen savaş yüzünden, esaslı bir düzenleme yapamadan Mısır'dan ayrıldı.

Mısır Valisi İbrahim Paşa Kahire'ye giriyor (solda). Fransa İmparatoru Napolyon Bonapart ve ordusu, Akka Kalesi önlerinde Osmanlı ordusuyla savaşıyor (altta).

6 Napolyon'un Mısır seferi niçin başarısız oldu?

18. yüzyılda Fransa'nın Mısır'daki ticari çıkarları İngiltere'den üstündü. Fransızlar, İngilizlerin daha önce davranıp Mısır'a hakim olmak istemelerinden çekiniyorlardı. Fransa'nın, Mısır'ı ele geçirme düşüncesi 18. yüzyıl boyunca tartışılmış, ancak Osmanlılar ile geleneksel dostluğun bozulmaması için, böyle bir teşebbüse geçilmemişti. Nihayet Napolyon, Talleyrand'ın da desteği ile, 5 Mart 1798'de Mısır seferine karar verdi.

400 gemi ve 35 bin askerden oluşan Fransız ordusu 2 Temmuz'da İskenderiye'ye yanaştı. Fransızlar bu kenti rahatlıkla ele geçirdikten sonra, direnişi kırıp 23 Temmuz'da Kahire'ye girdiler. İngiliz Amirali Nelson'un, Fransız donanmasını 1 Ağustos'ta Abukır'da yok etmesi, Fransa'nın Mısır'a hakim olmasını engelleyen ilk darbe idi. Mısır'da çıkan ayaklanmayı el-Ezher'i topa tutarak bastıran Bonapart, Türk askerinin Mısır'a gelmesini önlemek için, Suriye üzerine yürüdü ise de Akka önlerinde İngiliz donanmasından da yardım alan Cezzar Ahmed Paşa'ya mağlup olarak geri çekildi.

Bonapart'ın Mısır'dan ayrılmasından sonra (22 Ağustos 1799), Fransızlar, Kleber ve Menou'nun komutaları altında iki yıl daha burada kaldılarsa da, 1801 Ağustos'unda son mevzileri de Türk ve İngiliz kuvvetleri tarafından ele geçirilince Mısır'dan çekilmeye mecbur oldular.

merakediyorum@googlegroups.com

İngiliz ordusu I. Dünya Savaşı'nda İskenderiye'ye asker çıkarıyor (sağda). Mısır'ın ünlü valisi ve daha sonra kendi hanedanının kurucusu Kavalalı Mehmet Ali Paşa (altta). Mısır'ın en stratejik limanı Port Said (karşı sayfada, üstte). Mısır'ın son hükümdarı Kral Faruk, bir tören sırasında (karşı sayfada, altta).

7 Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mısır'a nasıl hakim oldu?

Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Konya'dan Drama sancağına gidip yerleşmiş bir Türk ailesine mensuptu. Mehmed Ali Paşa, Mısır'ı Fransızlardan kurtarmak üzere gönderilen orduda bulunuyordu. Kavalalı, Napolyon'un Mısır'ı işgalinden dolayı büyük darbe yemiş Memlûkların durumundan yararlandı ve Mısır'daki çeşitli gruplarla Osmanlı Devleti'ni birbirine karşı kullanarak durumu kendi lehine geliştirdi. Zeka ve kudreti sayesinde halkın sevgisini kazanarak Mısır'daki Osmanlı valilerini de birer birer bertaraf edip, yönetimi fiilen eline geçirdi. Bu durum karşısında Osmanlı hükümeti vergisini vermek ve Hicaz'ı ele geçiren Vehhabileri tenkil etmek şartıyla, 1805 yılında ona Mısır Valiliği'ni vermek zorunda kaldı. Mehmed Ali Paşa, 1807 yılında Mısır'ı işgal etmek isteyen İngilizleri durdurduğu gibi, uzun bir uğraştan sonra Mekke'yi işgal eden Vehhabilerin bu durumlarına da bir son verdi. Bu başarıları ona Hicaz ve Habeşistan valiliklerini de kazandırdı. Bu arada Memlûk beylerinin bir çoğunu da yok etmişti. Sudan'a yaptığı başarılı bir harekâtın ardından buraya da hakim oldu.

Yunan isyanı sırasında Osmanlı hükümeti, Kavalalı'dan askeri yardım aldı ve karşılığında ona Girit valiliğini de verdi.

Mehmed Ali Paşa, bir Osmanlı valisi olmasına rağmen, müstakil bir hükümdar gibi hareket edip, Avrupalı devletlerle antlaşmalar yapıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra kurduğu yeni sisteme göre yetiştirilmiş askerleri Rus savaşında

eritmiş ve donanması da Navarin'de yok edilmişti. Bu fırsatı değendiren Kavalalı, Suriye'yi ele geçirmek için harekete geçti ve Osmanlı kuvvetlerini mağlup eden ordusu Kütahya'ya kadar ilerledi. Babıali, Ruslardan aldığı askeri yardım sayesinde onun daha fazla ilerlemesine mani olabilmiştir.

Kütahya Antlaşması ile durumunu daha da güçlendiren Mehmed Ali Paşa, Mısır meselesinin ikinci safhasında İngilizlerin, Osmanlı'ya yardımı üzerine Mısır'ı veraseten alıp Suriye, Hicaz ve Girit'i terketmek zorunda kaldı.

Kavalalı, emellerinin tamamını gerçekleştirememiş olsa dahi, kurduğu hanedan 1945'e kadar Mısır'ı yönetti.

8 Mısır, İngilizlerin eline nasıl geçti?

Mısır'da 1870'li yıllarda milliyetçilik rüzgarları yükselmeye başladı. Mısırlı milliyetçiler, Hıdiv İsmail Paşa'nın mali politikasını eleştiriyor, Avrupalıları tutmakla, Türk ve Çerkesleri, Mısırlıların zararına himaye etmekle suçluyorlardı. Mısır'ın borçlarından dolayı gidilen tasarruf politikası çerçevesinde ordudan birçok subayın çıkarılması, büyük bir tepki hareketinin doğmasına neden oldu. Bu askerler Miralay Ahmed Arabi Paşa isimli bir subayın etrafında toplanarak milli bir hareket meydana getirmek istediler. 1879'da İsmail Paşa'nın hıdivlikten azlinden sonra Fransız ve İngilizler Mısır üzerindeki tesirlerini arttırdılar. Bu da ordudaki memnuniyetsizliğin artmasına ve Arabi Paşa'nın nüfuzunu artırmasına neden oldu.

Mahmut Sami ve Arabi paşaların yabancı aleyhtarlığı ve orduda yeni bir düzenlemeye gitmek istemeleri üzerine, Babıali'nin protestosuna rağmen, İngiliz ve Fransızlar 1882 yılında

harekete geçerek İskenderiye'ye bir donanma yolladılar. Arabi Paşa'nın İskenderiye'deki istihkamları güçlendirmeye çalışması İngilizleri büsbütün kuşkulandırmış, basit bir hadise yüzünden İskenderiye'de kanlı çatışmalar çıkmıştı. İngiltere, Babıali'den Mısır'a asker göndermesini ve Arabi Paşa'yı asi ilan eden bir beyanname yayımlamasını istedi. Osmanlı hükümeti asker göndermeyi kabul etmişti, ancak beyannamenin neşrinden sonra İngilizler önceki antlaşmaya yanaşmadılar. İskenderiye istihkamlarından bazılarını istediler, bu talepleri geri çevrilince kenti top ateşine tutup, karaya asker çıkardılar.

Arabi Paşa'nın ordusunu dağıtıp, onu esir aldılar. Arabi'yi Seylan'a süren İngilizler kontrolü ele geçirdiler. Mısır'ı fiilen işgal etmekle birlikte ülkedeki Osmanlı hükümranlığına dokunmayıp, burada lüzum gördükleri müddetçe kalacaklarını ilan ettiler.

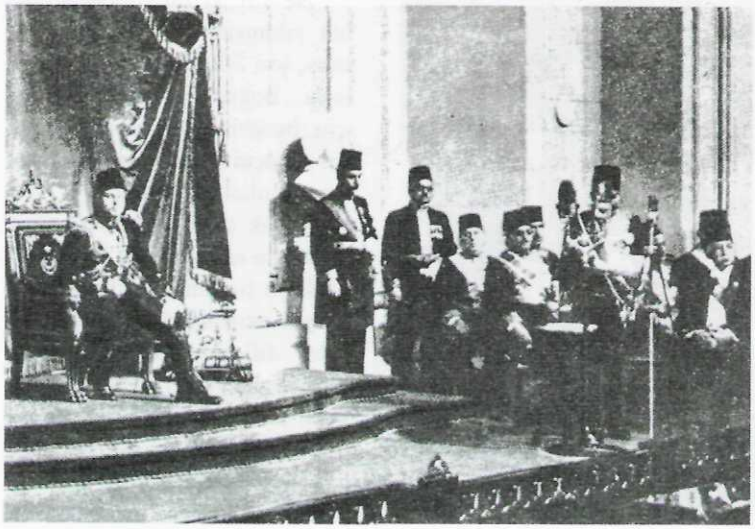
9 Mısır Krallığı nasıl kuruldu?

Mısır, İngiliz işgali altında, Osmanlı padişahına tabi bir hıdiv tarafından yönetiliyordu. Ancak İngilizler yavaş yavaş Osmanlı

devletiyle hıdivlik arasındaki bağları zayıflatıp, yalnızca biçimsel bir ilişki haline getirdiler. Mısır'daki her mesele İngiliz başkonsolosunun tavsiyesiyle hallediliyordu.

1883-1907 yılları arasında başkonsolosluk yapan Lord Cromer, Mısır'ı adeta bir 'Roma Valisi' gibi yönetti. Fransa daha önce yapılan antlaşmalardaki hakkından dolayı, bir müddet Mısır'ın bazı işlerine karışmışsa da, 1904'te yapılan antlaşmadan sonra İngiltere, Mısır'da tek başına kaldı. Osmanlılar, Kavalalı zamanında Mısır'a dahil edilen Sina yarımadasını almak için uğraşmışlar, ancak bunda da başarılı olamamışlardır. Kavalalı döneminde yine onun idaresine verilmiş olan Sudan'da da 1899'dan sonra İngiliz-Mısır hakimiyeti kuruldu ve Osmanlıların buradaki hakları dikkate alınmadı. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın bazı çıkarlarını tanıma karşılığında Mısır'daki hakimiyetini onlara tescil ettirdi. Ancak Mısır'ı doğrudan doğruya ilhak etmeyip, Osmanlı İmparatorluğu ile hukuki bağlantısını kesip bir himaye yönetimi kurmakla yetindi. İngiltere, 18 Aralık 1914'te Mısır'ı himaye altına aldığını ilan etti. 1879 yılında azledilmiş olan Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın oğlu Hüseyin Kamil Paşa'yı 20 Aralık 1914'te 'Melik' unvanı ile Sudan'ın da bağlı bulunduğu Mısır tahtına geçirdi. Böylelikle İngiliz himayesinde bir Mısır Krallığı kuruldu.

10 Mısır Osmanlı'ya ne katkıda bulundu?

Osmanlı'nın Mısır'ı ele geçirmesi, İstanbul'un fethi kadar, hatta daha fazla önemlidir. Mısır'ın alınmasıyla Hindistan ticareti, dolayısıyla buradan elde edilen gelirler, Osmanlı'yı ekonomik yönden güçlendirdi. Mısır'ın vergi gelirleri, doğrudan Osmanlı hazinesine gönderiliyordu.

Memlûklar, Cidde'ye çıkmış olan ve Mekke ile Medine'yi tehdit eden Portekizlileri durduramıyorlardı. Hindistan'dan gelen mallar da Portekizliler nedeniyle azalmıştı. Bu durum, Mısır'ın zenginliğinin sona ermesi demekti. Portekizlileri durduran Osmanlılar, bu tehlikeyi ortadan kaldırdılar. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Andre Raymond, Yeniçerilerin Kahiresi, çev. Alp Tümertekin, İstanbul 1999.
- Stanford Shaw, The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt, 1517-1798, Princeton 1962.
- Jane Hathaway, The Politics of Households in Ottoman Egypt: The Rise of Qazdaghs, Cambridge 1997.
- J. H. Kramers, "Mısır", İslam Ansiklopedisi, VIII, s. 217-269.
- Şinasi Altundağ, Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı, Ankara,1945.
- Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, XVI. Asırda Mısır Eyâleti, İstanbul 1990.
- Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, "Mısır Eyaletinde Osmanlı Nizamının Kuruluşu", Osmanlı, I (Ankara 2000), s. 289-307.

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlı entrikası Bizans'tan gelir

Bizans'tan Osmanlı'ya kalan miras, yalnızca balıkçılık terimleri ve kimi mimari çizgiler değildir. İki imparatorluğun yönetim anlayışında ve kurumlarında da paralellikler vardır. Osmanlı sarayına da hakim olan Bizans entrikaları da, bu paralelliklerin zeminini hazırlar.

17. yüzyıl gezginlerinden Jean Thevenot'nun "Doğu'ya Yolculuk" adlı eserinden bir Osmanlı Sarayı kompozisyonu.

M. Tanju Akad

Günümüzü oluşturan unsurlar arasında çoğu kişinin sandığından daha büyük bir paya sahip olan Bizans, ne yazık ki ülkemizde inanılmayacak derecede az incelenen bir konudur. Kültürel mirasımızdaki hissesini bir yana bırakalım, sırf aynı topraklarda yaşadığımız, aynı jeopolitik sorunları paylaştığımız için bile, bizim Bizans kürsülerimizin ve Bizans enstitülerimizin olması gerekir.

Bizans'ı tam olarak tanımadan Osmanlı'yı da tanımak imkansızdır.

Ne var ki bu topraklardaki bin yılımızın ilk 500 yılını Bizans, son 200 yılını da Yunanlılarla boğuşarak geçirdiğimiz için, bu konuyu es geçme şeklinde, sonuçta zararı kendimize dokunan tuhaf bir eğilim var.

Ancak diğer kültürleri silme çabasının sadece bizde değil, Balkanların tümünde ve İran'da da devam ettiğini belirtelim. Bu ülkeler dillerine yerleşmiş olan Türkçe kelimeleri yasaklamak, Türk kültürünün izlerini silmek için olağanüstü bir gayret gösteriyorlar. Sonuçta, bizim kültürümüzün yanı sıra, Tuna'dan Hint

Okyanusu'na kadar olan geniş bir coğrafyada, tüm komşu kültürler de yoksullaşıyor.

KÜLTÜR ALIŞVERİŞİ

Bizans'tan bize kalanlar, mimari unsurlar, deniz balıklarının isimleri (tatlısu balıklarının adları kendi dilimizde vardı), aslında 'Roma hamamı' olan 'Türk hamamı' veya İstanbul da dahil olmak üzere, birçok kentimizin adından ibaret değildir.

Başta dil olmak üzere, bu tip alışverişler, bütün kültürler arasında vardır. Bizanslılar da birçok şeyi Ortadoğu halklarından, Sasanilerden vs. almışlardı ve uzun zaman sonra, çoğu unsuru, kimin kimden aldığı bile birbirine karışıp gitmişti.

Ancak öyle köklü bazı etkileşimler vardır ki, toplumların hayatından asla silinmez. Bunların en önemlilerinden birisi de her devletin kuruluş koşullarıdır. Bu koşulların izleri, o devlet var olduğu sürece, hatta daha sonrasında bile, kendisini gösterir. Nitekim, Bizans devletinin birçok özelliği Osmanlı devletinde etkili olmuş ve günümüze kadar da gelmiştir. Yalnız burada dikkatli olunacak husus, iki devlette ortak olan birçok unsurun, illa ki Bizans'tan gelmediği ve o dönemde birçok ülkede birden var olduğudur. Buna verilebilecek bir örnek, askeri hizmet şartıyla toprak verilmesi (tımar) sistemidir.

Bu sistem Bizans'ta da yaygındı (thema); ama Osmanlıların bu sistemi kurarken, Bizans'tan çok, Araplardan Selçuklulara geçen 'ikda' sisteminden etkilendikleri bilinmektedir.

'DOĞU'NUN İNTİKAMI'

Bizans, dünya tarihinin en uzun ömürlü devletlerinden birisi olmuştur. Kuruluşu MÖ 6. yüzyıla dayandırılabilecek Roma'nın bir devamı olarak varlık bulduğunu hesaba katarsak, II. Mehmed'in önce İstanbul'u, sonra da 1461 yılında Trabzon Rum İmparatorluğu'nu fethederek Bizans'a son vermesine dek, iki bin yıllık bir tarihi olduğu düşünülebilir.

Nitekim bir söylentiye göre, Fatih İstanbul'u aldığı zaman, Greklerin MÖ 5. yüzyılda Perslere karşı kazandıkları Platea Zaferi'nin simgesi olan ejder heykelinin başına dokunmuş ve "En nihayet Doğu, Batı'dan intikamını aldı" demiştir.

Burhan Oğuz, Mevlana Celaleddin-i Rumi'den ve kendisini 'Şair-i Rum' olarak adlandıran Ziya Paşa'dan örnek vererek, "Bizanslılar Roma imparatorluğunun tek mirasçısı oldukları inancıyla kendilerini Romaioi (Romalılar) olarak adlandırırlardı ve 'Rum' adı Türklerde de aynen devam edecekti" demiştir.

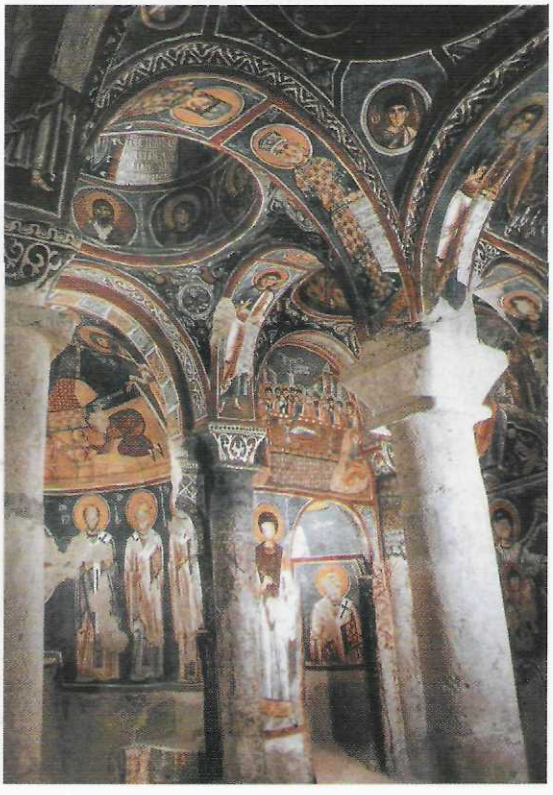
Başka kaynaklarda da sık sık gördüğümüz gibi, eskiden özellikle Doğu dünyasında Anadolu Türklerine 'Rumi' denilirdi. Batılılar ise Haçlı Seferleri'nden beri, Anadolu'ya 'Türkiye', Türklere de 'Türk' demişlerdir. Halbuki Beyazit, Kahire'deki halifeden kendisini, Konya sultanları gibi, 'Sultan-ı Rum' olarak tanımasını istemişti.

FATİH: ROMA'NIN VARİSİ

Ne var ki başkalarının da Roma ile ilgili planları vardı. Fatih kendisini 'Roma İmparatorluğu'nun meşru varisi' sayarak tahtını buraya taşır ve bir saray yaptırırken, son imparatorun yeğeni Sophia Paleologus da Moskova'ya giderek Büyük İvan ile evleniyor ve yeni bir gelişmenin tohumunu atıyordu. Bunlar Bizans'ın çift başlı kartalını ve Kayzer'den (Sezar) gelen 'Çar' ünvanını alırken, "İkinci Roma çöktü, 3. Roma biziz, bir 4. Roma ise olamaz" demekteydiler.

Bizans tarafından Ortodoks mezhebine sokulmuş olan Rus-

İstanbul'un fethinin hemen sonrasında, Fatih Sultan Mehmed'in Rum Patriği Yennadios'u kabul edişi (üstte). Göreme'de bulunan ve iç mimarisini bugüne taşımayı başaran Bizans yapıtlarından 'Karanlık Kilise' (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlıda Türk unsuru

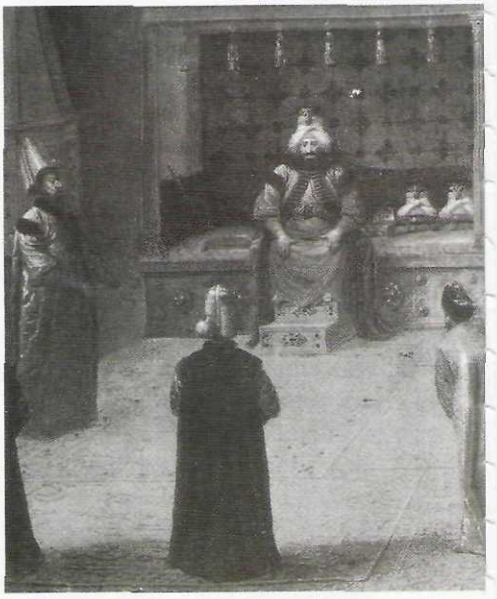
Osmanlı devleti İstanbul'u alıp başkent yapıncaya kadar, 'imparatorluk' karakteri belirginleşmemişti. Bu açıdan, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek kurucusunun Fatih olduğunu tereddüt etmeden ileri sürebiliriz. Fatih, 1453 öncesinde Türklerle kapıkulları arasında devam eden çekişmeye kapıkullarının lehine son verirken, tıpkı Bizans'ta olduğu gibi, sayısız etnik gruptan oluşan imparatorlukta, din kavramını öne çıkartıyordu. Ve tıpkı Bizans'ta, Grek unsurun, çöküşe doğru öne çıkması gibi, Osmanlılarda da Türk unsuru yine çöküşe doğru öne çıkacaktı. Bizanslıların çoğu kez kendilerini 'Helen' değil, Bizanslı ve Ortodoks olarak tanımlamaları gibi, Türkler de uzun zaman kendilerini Osmanlı ve Müslüman olarak tanımlamışlardır. Halbuki kuruluş döneminde, Sırp prensesleriyle evlenen I. Beyazit'ın Sırp sarayının adetlerini uygulaması, Türklerde tepki uyandırmış, II. Murat zamanında Türk'e dönüş eğilimi güçlenmiş, Oğuz destanları devletin tarihine alınmıştı. Ama İstanbul'a girildikten sonra bunların hepsi değişti...

lar, böylece söz konusu miraslarına sahip çıkacak ve bunun için Türklerle kıyasıya bir mücadeleye girişeceklerdi. Ancak Rusya, Bizans'tan öyle bir ortodoksi almıştı ki, anarşiyle nitelenebilecek ara dönemler hariç, 20. yüzyılın sonlarına kadar, hep otokratik yönetimler altında kalacaktı.

Ama Osmanlıların durumu da pek iç açıcı olmadı. Tüm Ortodokslar İstanbul'u hayal ederken onlar da 'Ortodoks Hıristiyanlık' üzerinde hakimiyet kurmuş bir Müslüman devlet olarak, açmaza düştüler ve hem Rusya hem de Balkan ülkelerinde yaygın din olan Ortodoksluk-la çatışmak zorunda kaldılar. Bu savaş hiç bitmedi.

Ricaut'nun, Bizans'ın fethine ilişkin bir çalışması (altta).

BİZANS'TAN KALAN MİRAS

Bizans'ta, bürokrasinin yanı sıra sarayın da büyümesi, saray entrikalarını getirmiştir. Bizans'ın 83 imparatorunun 30'u *şiddet veya işkenceye maruz* bırakılarak öldürülmüştü. Osmanlılarda da aynı şekilde tahttan indirilen ve öldürülen padişahlar olmuş, bu arada her dört sadrazamdan birisi öldürülmüştü. Keza, Osmanlılarda saray kadınları, tıpkı Bizans'ta olduğu gibi, bazen devlet işlerinde erkeklerden daha etkili olmuşlardı.

Tüm bunların bir başka ifadesi, anarşidir. Her iki devlet de uzun ömürlerinde sayısız anarşi dönemi yaşamıştır ve huzurlu günlerinin sayısı, parmakla sayılacak kadar azdır. Ancak Bizans'ta birçok hanedan değişirken, Osmanoğulları sonuna kadar tahtta kalmışlar, fakat çoğu zaman, gerçek iktidara sahip olamadan *simge olarak var olmuş*lardır. Keza Osmanlılarda hanedan kanununun olmaması, hemen her padişah değişikliğinin bir ihtilal ortamı içerisinde gerçekleşmesine yol açmıştır.

Bizanslılaştırılmış haremden çıkan padişahların çoğu, kapıkullarının güdümündeki imparatorluk bürokrasisinin oyuncağı olmuşlardı. Bu bürokrasi, kendi iktidarının devamı için hanedanı

yok etmemiş, İstanbul tahtına rakip çıkması, ancak çöküş döneminde düşünülmüş (Kavalalı), fakat gerçekleşmemiştir.

Batıda feodalizm çözülüp yerini mutlakiyetçilik alırken, Osmanlılar daha başından, merkezi yönetimlere sahip olmuşlar ve yine Bizans gibi, giderek artan feodalleşme eğilimine karşı savaşmışlardı. Bu durum, merkezi bürokratik devlet yapısının olağanüstü bir şekilde toplumu denetlemesine ve vesayet altına almasına yol açtı.

PATRİKLER VE ŞEYHÜLİSLAMLAR

Bir Roma devleti olarak başlayan ama sonradan Grek karakteri giderek öne çıkan Bizans'ın en önemli özelliklerinden birisi, Ortodoks dinini devlet kontrolünde tutması ve en büyük birleştirici unsur olarak kullanmasıydı. 'Doğu Kilisesi' bu nedenle Bizans politik rejiminde çok önemli bir yer tutuyor ve devlet işleriyle iç içe geçiyordu. Patrik, imparator tarafından seçiliyor, o da imparatora taç giydiriyordu.

Devletin, bütün dini kurumlarını yakın denetimi altında tutması, Osmanlı İmparatorluğu'nda da devam etmiş bir olaydır. Bu durum, fiziki anlamda dahi görülebiliyordu. Bizans imparatorlarının patrikleri 'yakınlarında' tutmaları gibi, Osmanlı padişahları da şeyhülislamları yanlarından ayırmamışlar ve gerekli gördüklerinde, diğer dinlere ait kurumların düzenlerine de karışmışlardır...

SARAY ADETLERİ

İstanbul alındıktan sonra Sultan, artık mutlak hükümdar olacak ve onu 'primus inter pares' (eşitler arasında birinci) olarak görebilecek Türkleri, etrafından uzaklaştıracaktı. Bunların yanı sıra, Bizans'ın saray adetleri de Osmanlılarca benimsendi.

Bizans'ta, tıpkı Sasanilerde olduğu gibi, 'imparator' secde ile selamlanır; erguvani kaftanının öpülmesi, memurlar için, hem bir mecburiyet hem de bir imtiyaz sayılırdı. Osmanlılar Bizans sarayının bu adetlerini aldılar ve padişahı, 'kutsal saray'daki 'kutsal imparator' haline getirdiler. Padişah, 'yönetici ailenin birinci ferdi' olma konumundan 'tanrının iradesini yeryüzünde temsil eden seçilmiş kişi' konumuna geçirildi.

Bunun yanı sıra, saray haremi ve haremağaları da Bizans'tan alınmış kurumlardır. Hükümdara yakınlıkları nedeniyle, her iki devletin yönetiminde de etkin konumlara gelebilmiş hadımlar vardır. ■

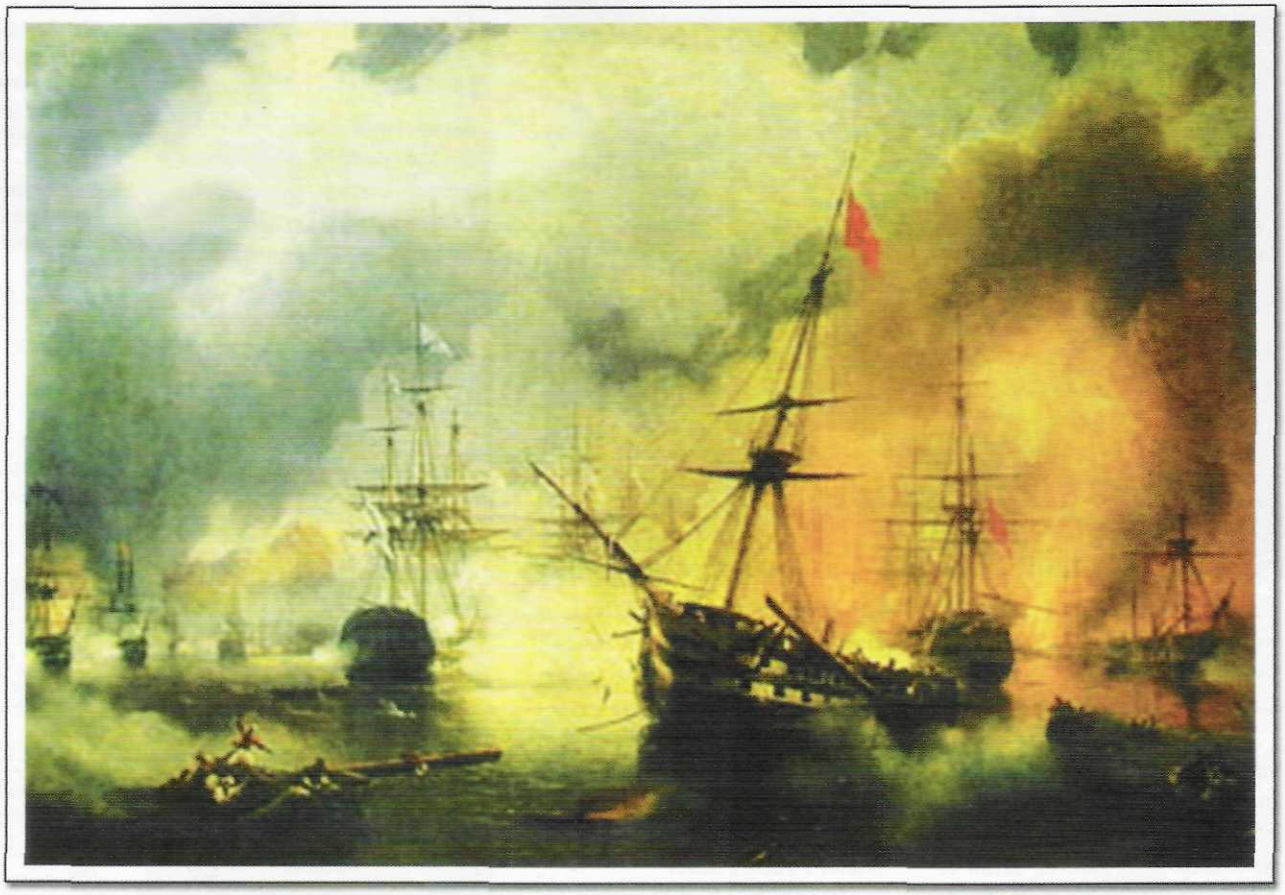
Bizans ve Rusya paralellikleri

Bizans etkisini, Osmanlılarla birlikte Rusya'da da paralel bir biçimde izlemek, ilginç karşılaştırmalara olanak verir. Tektanrılı dinlerden birisine girmek kaçınılmaz olunca, Kiev'de oturan liderleri Vladimir İbrani, Latin ve İslam inançlarını incelemiş, dört kadına izin verdiği için bir ara İslam dinini düşünmüş, fakat içkiyi daha çok sevdiklerinden halkı için Hıristiyanlığı seçmiş ve Bizans'ın etkisiyle, 989 yılında Ortodoks mezhebini benimsemişlerdi.
Bizanslılar, Ruslar için bir başka kolaylık daha yapıp, Kiril alfabesini geliştirmişlerdi. Böylece Rus Kilisesi de Ortodoks yaklaşım içerisinde devlet denetiminden hiç kurtulamamış ve bürokratik merkezi gelenek, ülkenin karakteri haline gelmişti.
II. Mehmed'in İstanbul'u almasından sonra, Topkapı Sarayı yapılırken, Ruslar da hemen hemen aynı yıllarda, Kremlin'in ilk taş binalarını inşa etmeye başladılar. Hem Topkapı hem de Kremlin, benzer bir biçimde, zaman zaman yapılan ilavelerle plansız bir büyüme yaşadılar. Bu arada, Topkapı'da kadınların oturduğu bölüme 'harem' denilirken, Kremlin'de kadınlar, 'terem' adı verilen bir ayrı saray bölümünde oturuyorlardı.

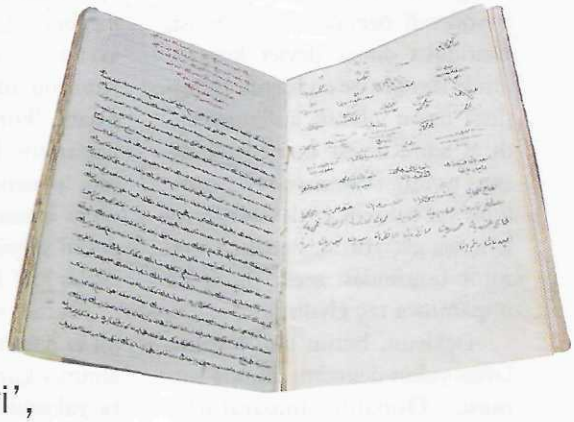
Sultan III. Ahmed'in batılı elçileri kabul etmesiyle ilgili bir gravür. (Vanmour'dan, solda). Son Bizans İmparatoru Konstantin (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

1835 tarihli bir el yazmasının ışığında

Navarin yenilgisinin ilk yankıları

Osmanlı, Yunanistan'ın bağımsızlığını 24 Nisan 1830'da resmen onaylamıştır. İmparatorluğu bu sonuca götüren süreçte, 'Navarin Baskını'nın da önemli bir yeri vardır. Kimi satırlarına yer verdiğimiz bu 'bildiri', olayların gelişimine, o günün ruh hali içinden bakıyor.

SAMİ ÖNAL

Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılda dağılma sürecini yaşamaktadır. Bu sürece hız kazandıran aktörler, bir yanda Rusya, öte yanda imparatorluğun kendi tebaasından Rumlardır.

Mora, Teselya, Ege adaları ve Anadolu'da yaşayan Rumların yaşam düzeyleri, başta Türkler olmak üzere, imparatorluğun öbür halklarından çok daha yüksektir aslında. Dinlerine, dillerine, yaşam biçimlerine, giyim kuşamlarına karışan yoktur. Ama onlar yine de, durumdan hoşnut değillerdir. Denizlerde korsanlık yapmaktan, yaşadıkları bölgelerde de karışıklıklar çıkarmaktan bir türlü vazgeçmemişlerdir. Arkalarında da Rusların desteği vardır. Fransız İhtilali'nden sonra dünyaya yayılan 'ulusal bağımsızlık' düşüncelerinin de etkisi altındadırlar.

MORA AYAKLANMASI

1814'te Odesa'da kurulan Etniki Eterya cemiyetinin başlıca amacı, Yunanistan'ı Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparıp bağımsız bir devlet haline getirmektir. O günün dünyasındaki şartlar da buna çok uygundur.

Dışarıdan Rusların, içeriden de Patrikhane ve papazların kışkırttığı Rum halkı, silahlanıp Osmanlı'ya başkaldırmış, ayaklanma kısa sürede Mora ve Ege adalarına yayılmıştır.

Devletin ayaklanmayı bastırmak için aldığı önlemler etkisiz kalmaktadır. Çünkü, Rumların iç ve dış destekçileri vardır. Osmanlılar, Etniki Eterya'nın kuruluşundan sonra yoğunlaşan ayaklanmayı bastırmakta zorlanınca, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım isterler. O da, oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır donanmasını Mora'ya gönderir. Ayaklanma, büyük ölçüde etkisiz hale getirilirken İngiliz, Fransız ve Rus gemilerinden oluşan müttefik donanması, Yunanlılara yardım amacıyla Mora'ya gelir, 20 Kasım 1827'de Navarin limanına sığınmış olan Osmanlı gemileriyle Mısır gemilerini batırır.

Daha sonraki gelişmeler, bilindiği gibi, Osmanlı devletinin 24 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını resmen onaylamasıyla sonuçlanır.

Yunan ayaklanması kuşkusuz ki birkaç satırla geçiştirilebilecek bir olay değildir. Bu konuda ciltler dolusu kitaplar yazılmış, belgeler yayımlanmıştır.

Bir süre önce elimize geçen el yazması bir kitaptaki Navarin olayı ile ilgili bölüm, bizi de bu konuda bir şeyler yazmaya, en azından kitabı tanıtmaya yöneltti.

'BİLDİRİ' NİTELİĞİNDEKİ YAZI

İlginç bulduğumuz bu yazmanın, ileride daha ayrıntılı araştırmalara kaynaklık edeceğine inanıyoruz.

Söz konusu el yazması kitap, içi şiir ve düzyazılarla dolu, kitap tarihçilerinin 'mecmua' diye tanımladıkları cinsten. İçeriğinden anlaşıldığına göre, 1835'te yazılmış. Ebrulu bir kapağı, oldukça temiz yaprakları var. Navarin olayı ile ilgili bölüm, daha çok, bir bildiri niteliğinde. İmparatorluğun Müslüman halkına bu acı olayla ilgili bilgiler verildikten sonra artık, 'Allahın izni ve sevgili peygamberimizin yardımı ile' bu tür olayların yaşanmayacağı, sonunda kesin zaferin bizim olacağı vurgulanıyor.

RUM KORSANLARDA OSMANLI BAYRAĞI

Yazıda anlatıldığına göre, Osmanlı devleti, 'denizlerde perişan' durumdadır. 'Gemilerine Osmanlı bayrağı çekerek imparatorluğu arkadan hançerleyen Rum haydutları', hem ülkenin deniz ticaretini ellerinde tutmakta, hem de açık denizlerimizde korsanlık yapmaktadırlar.

Yazıda, Osmanlının yakın tarihi, komşuları ve öbür Avrupa ülkeleriyle olan ilişkileri hakkında da ilginç değerlendirmeler var: "Müslümanlarla Hıristiyanların birbirlerinin can düşmanı oldukları herkesçe bilinir. Osmanlı devletinin baş düşmanının da Rusya olduğu kesindir. Rusya, son elli altmış yıldır, sudan nedenlerle Osmanlı ülkesine saldırmakta, topraklarımızdan azar

Ünlü ressam Ayvazovski'nin Navarin Savaşı'nı tasvir eden tablosu (sol sayfada). Dönemin İngiliz basınında yayımlanan bir karikatür: İngiltere ile Rusya'nın Osmanlı'ya ve Yunanistan'a müdahaleleri hicvediliyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Navarin Baskını'nı ayrıntılarıyla gösteren temsili bir resim (sağda) ve dönemin padişahı II. Mahmud'un bir tablosu (altta).

azar parçalar koparmaktadır."

Yazı, bu gelişmelerin nedenlerini de çok net bir biçimde belirliyor: "Ordumuzun Ruslar karşısında başarı şansı artık kalmamıştır. Uzun süreden beri Osmanlı'ya tepeden bakan, onun için uğursuz tuzaklar kuran hayırsız komşu, kendine göre haklı bir gerekçe de bulmuştur: Güya Osmanlılar, Rum halkına eziyet edip acı çektirmektedirler."

RUSLARIN KIŞKIRTMASI

Oysa ki ortada böyle bir durum yoktur. Avrupa ve Rusya'nın kol kanat gerdiği Rumlar, Osmanlı ülkesinin deniz ve kıyı ticaretinin 'kaymağını yiyerek' zenginleşmişler; adaların, Anadolu'nun, Mora ve Teselya'nın en güzel yerlerinde bolluk içinde, özgürce yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Egemen unsur olan Türkler ise kendi ülkelerinde 'sığıntı' gibidirler. Üretim çağındaki çocukları askere, güç koşullar altında yetiştirdikleri ürünler de vergiye gitmektedir. İşte bu tahlillerin ardından, el yazmasında şöyle bir tablo çizilmektedir:

"Rusların kışkırttıkları Rumlar, Mora, Teselya ve Ege adalarında yer yer karışıklıklar çıkarmaktadırlar. Rumların asıl amacı bağımsızlık, Rusların ise Osmanlı devletini tümüyle ortadan kaldırmaktır. Osmanlı yönetimi bu art düşünceyi sezerek önlemler almış; Mora, Eğriboz, Selanik ve Atina'daki isyanlar silah zoruyla bastırılmıştır. Ancak Mora ve adalarındaki eşkiyanın, buralardaki Müslüman halka yaptığı işkence yazmakla bitmez. Kadın, çoluk çocuk binlerce Türk, Rum eşkiyası tarafından hunharca öldürülmüştür."

Osmanlı devleti bu kırım karşısında, kuşkusuz ki bazı önlemler alacaktı. Kendi kara ve deniz gücü ile Rum ayaklanmasını bastırması çok güçtü. Bu yüzden Mehmet Ali Paşa'dan yardım istendi. Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır donanmasını Mora'ya gönderdi. Osmanlı donanması ile Mısır donanması, Navarin limanında demirleyip beklemeye başladılar. Bu arada Ruslar da boş durmayıp İngiltere ve Fransa ile anlaşarak onların donanmalarını Akdeniz'e getirtmişlerdi. Daha sonra Osmanlı deniz harp tarihinin acı bir sayfasını oluşturan ünlü 'Navarin Baskını' gerçekleşti: Rus, İngiliz ve Fransız ortak donanması, Osmanlı ve Mısır gemilerini yaktı (20 Kasım 1827).

BİLDİRİNİN DİNSEL YÖNÜ

Elimizdeki yazma kitapta, Rum ayaklanması ve Navarin Baskını, kaba çizgileriyle, bu biçimde özetlenmektedir. İlgili bölümün sonraki satırları bir bakıma, Müslüman halkın moralini yükseltici bir bildiri niteliğindedir.

Ancak bu bildirinin daha çok dinsel bir ağırlığı vardır: 'Gelecekle ilgili umutlar yitirilmemiştir; olası savaşları yine biz kazanacağız' anlayışı egemendir. Ancak bunun yolu düşünülmüyor; ateş gücü ve disiplini yüksek bir ordu kurarak mı, bilim ve teknolojide üstünlük sağlayarak mı başarıya ulaşılacağından söz edilmiyor.

Yazıdan anladığımıza göre, işin bu yanı önemli değildir! "Yüce Allahın izni, sevgili Peygamberimizin yardımları ile" zafer 'bizim' olacaktır... ■

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın 18 Mart oturumu

Son meclisin son günü

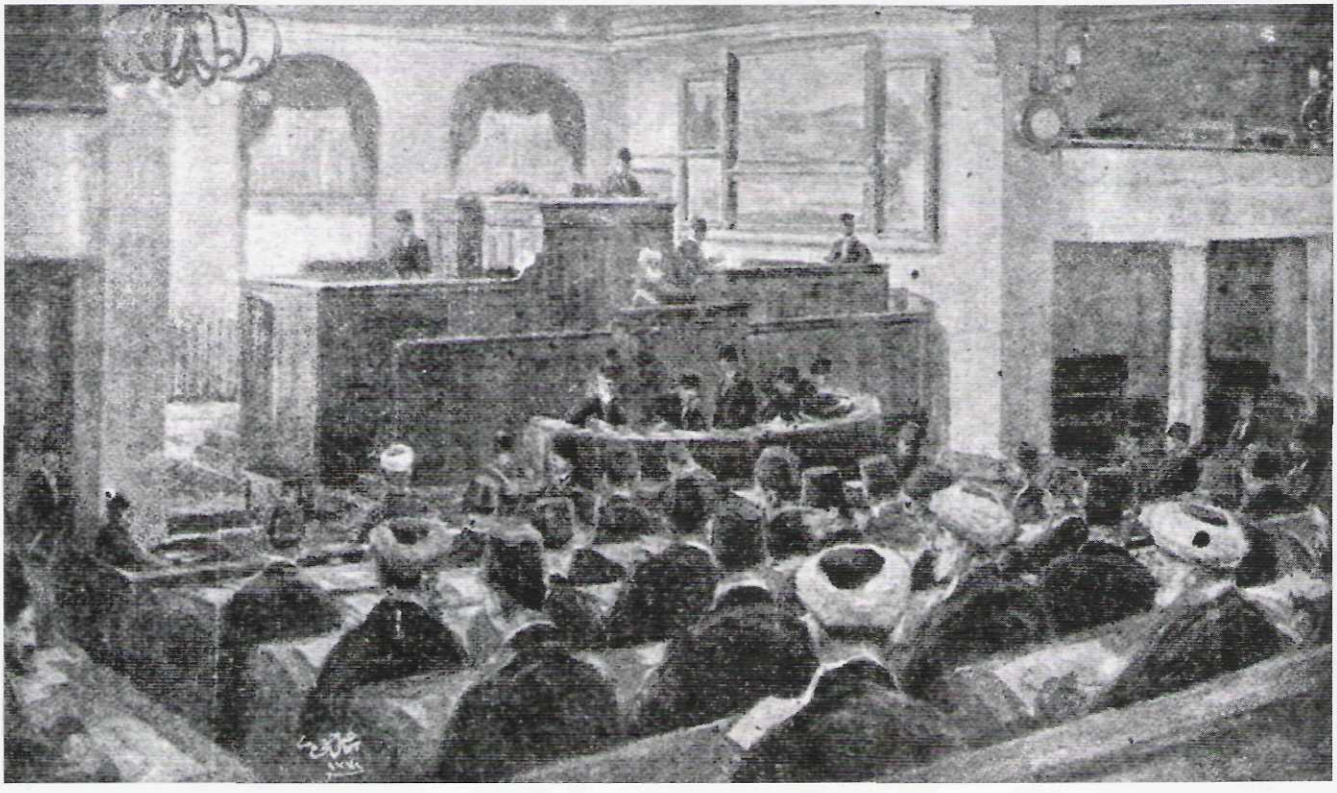
Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı son kez toplandığında üyelerin hemen hepsi Ankara'ya kaçmaya hazırdı. İstanbul'u üç gün önce işgal eden İngilizlerin bundan hiç mi hiç haberi olmamıştı. 18 Mart 1920'de toplanan Meclis, 'tatil' kararı alırken, Ankara'da yeni Meclis'in hazırlıkları yapılıyordu. İngilizler oyuna gelmişti.

RİFAT DEDEOĞLU

İlk Dünya Savaşı bittiğinde, memleketin başına gelenlerin faturasının tamamı Padişah ve yakın çevresince İttihat ve Terakki Partisi ve onu yönetenlere kesilmişti. Bazı açılardan haksız da sayılmazlardı hani. Durduk yere hayranlık duydukları Almanlara uymuş, zaten tükenmenin eşiğine yanaşmış Osmanlı devletini yedi düvele karşı harbe sokmuşlardı.

Nitekim Padişah, I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından, Enver ve Talat Paşaların Almanya'ya kaçmaları üzerine, bir 'İttihatçı yuvası' olduğu gerekçesiyle, 21 Aralık 1918'de, 'yeni seçimler yapılana kadar', Meclis'i kapattı.

O günden sonra ülke, bir yılı aşkın bir süre, hükümet kararnameleriyle idare edildi. Ancak gerek İstanbul, gerekse Anadolu'dan gelen baskılarla, özellikle de Amasya Genelgesi ve Sivas ile

Son Osmanlı Meclisi'nde bir oturumun genel görüntüsü.

II. Meşrutiyet'te Meclis'in açılış töreni: Ortadaki locada II. Abdülhamid tek başına, oturumu izliyor (solda). II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde, hararetli kutlamalar döneminde, Meclis, Sultanahmet'teki binasındaydı (altta).

Erzurum kongrelerinin kararlarının baskısıyla, bir yıl sonra seçimler yapıldı ve son Osmanlı Meclis-i Mebusanı, 12 Ocak Pazartesi günü toplandı.

Seçilen 168 milletvekilinden sadece 72'si toplantıya katılabildi. Bir kısmı henüz İstanbul'a gelememişti. Ama bilinen oydu ki, seçilenlerin büyük çoğunluğu Anadolu Hareketi'ni destekleyenlerden oluşuyordu.

Mebus seçilen Yunus Nadi, Yenigün Gazetesi'nde şöyle diyordu o gün: "Meclis'in en mühim görevi, bütün milleti Saltanat ve Hilafet'in taç ve tahtı etrafında toplamaktır." Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın ömrü çok kısa oldu.

ŞEHZADEBAŞI BASKINI

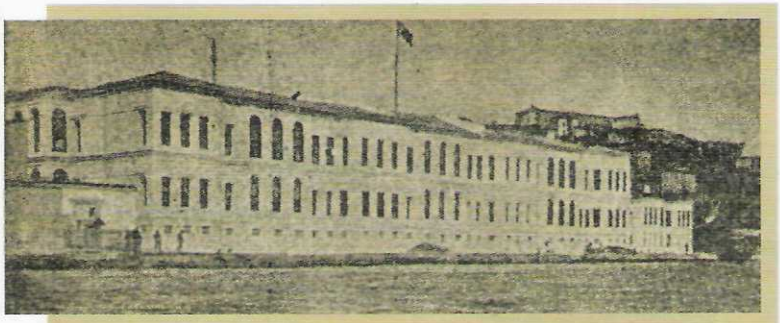
16 Mart 1920 Pazartesi günü, İstanbul'un, belki de Türk tarihindeki en kara günüdür. Er meydanında kaybedilmeyen I. Dünya Savaşı, masada kaybedilince İstanbul da bir kurşun bile atılmadan teslim edilmiştir. 13 Kasım 1919 da acı bir gündür İstanbul için, ama o gün karaya çıkan müttefik askerleri İstanbul'un işine gücüne pek karışmamış, güvenliği sağlamaya çalışmıştı. İstanbul'un Müslüman Türk nüfusu, o günlerde daha ziyade Rumların taşkınlığıyla uğraşmış, çoğu zaman da 'lahavle' çekip oturmuştu.

Evet, 13 Kasım'dan itibaren, dört ay boyunca İstanbul'un üzerinde gri bulutlar dolaşıp durmuştu; ama 16 Ocak günü, ortalık kapkara kesilmişti.

O sabah sokağa çıkanlar, etrafı İngiliz askerleriyle dolu gördüler. Sertti hepsi. Yavaş yavaş anlaşıldı işin rengi. İstanbul artık yabancı işgali altına girmişti. İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, Başbakan Salih Paşa'ya bir notayla, İstanbul'u sabah saat 10'dan itibaren işgal edeceklerini bildirmişlerdi. Salih Paşa, notayı protesto etmiş; ama başta İngilizler olmak üzere, Müttefik Kuvvetler Komutanlığı buna kulak asmayarak, daha önceden sinyalleri verilen ve Ankara tarafından bilinen harekatı gerçekleştirmişti.

Beklenmedik şeyler oluyordu İstanbul'da. Hiç gereği yokken, hiçbir tehdit oluşturmazlarken, İngiliz askerleri, Şehzadebaşı'nda bir karakolu basmış, bandoda görevli altı askerimizi süngüleyerek öldürmüşlerdi. Haber hemen yayıldı. Kent infial için-

merakediyorum@googlegroups.com

Son Osmanlı Meclisi'nin binası, Fındıklı'daydı (üstte). Meclis'in son oturumunda konuşan Sinop Milletvekili Rıza Nur (altta, sağda).

18 Mart 1920: Meclis'te, son oturumun son sözleri

Reis: Bir önerge var, müsaadenizle okuyalım.
('Okunsun' sesleri...)
Rıza Nur (Sinop): Bendeniz söz istiyorum.
Reis: Buyurunuz efendim.
Rıza Nur: Efendiler, mühim bir tarihi anı yaşıyoruz. Bu devlet ve millet, bu zamana kadar böyle büyük felakete düşmemiştir. Osmanlı Başkenti ve İslamiyet'in Hilafet merkezi, bugün ecnebi devletlerin siyasi işgali altına geçmiş bulunmaktadır. Bunu gerektiren hiçbir hal mevcud değildir. Osmanlı Mebusları Meclisi, tecavüze uğradı. Mebus arkadaşlarımızdan Rauf, Vasıf, Faik Beyler, Numan Efendi, Mebuslar Meclisi'nden İşgal Kuvvetleri tarafından zorla alınıp tevkif edildi. Bu hal, temel haklara ve devletler hukukuna tamamiyle aykırıdır. Kayıtsız şartsız hürriyet, vicdan ve düşünceye sahip olmayan bir Mebuslar Meclisi'nin serbestçe karar vermesi mümkün olamayacağından, milletvekillerinin dokunulmazlığına karşı yapılan bu tecavüzü protesto ediyoruz. Bugün deruhte ettiğimiz vazife-i milliyeyi ifaya ancak bu derece kadiriz. Bu takririmizi milli bir vesika olarak tarihe tevdi ediyoruz.
Seyfullah Efendi (Isparta): Saygıdeğer dostlardan iki zatın ismi söylenmedi. Cemal Paşa ile Tahsin Bey de tevkif edilmişlerdir.
Osman Bey (Lazistan): Meclis haricinde tevkif edilmişlerdir.
Reis: Takriri okuyunuz efendim.
(Takrir okunur: "Umumi Harp, memleketimiz için pek uygun olmayan şartlar içinde son bulmuştur, dolayısıyla acıklı bir görev yapmaya davet edilen Meclis-i Mebusan, son olarak Osmanlı Saltanat merkezinde olağanüstü durumun ortaya çıkması ve meşrutiyetle idare olunan memleketlerin hepsinde milletvekillerine temin edilen dokunulmazlık ve serbestliğin olayların zorlanmasıyla kullanılmaması dolayısıyla milletvekilliği görevlerinin gereklerini memleketin mevcut durumlarıyla telif imkanından mahrum kalmıştır. Her şeyden önce düşünce hürriyeti ve vicdan bağımsızlığına bağlı olan kutsal görevin emniyetle yerine getirilmesine imkan veren bir hal ve durumun ortaya çıkmasını bekleyerek, genel toplantıların ertelenmesini teklif ederiz."...)
Reis: Takrir münderecatına tamamiyle vakıf hasıl oldu mu?
('Evet, reye konsun' sesleri yükselir.)
Reis: Milletvekilliği görevinin icrasında emniyet bahş oluncaya kadar müzakeratımızın ertelenmesini teklif ediyorlar. Kabul edenler ellerini kaldırsın.
Salahattin Bey (İstanbul): Oybirliği ile kabul.
Reis: Evet efendim, oybirliği ile tehiri müzakere kabul olundu.

deydi; ama kimsenin bir şey yapacak hali yoktu.

MECLİS HEYETİ SARAY'DA

Meclis-i Mebusan o gün büyük bir endişe ile toplandı. Mebusların çoğu Ankara ile irtibat halindeydi; bir kısmı ise zaten Ankara'ya kaçmış bulunuyordu. Mustafa Kemal, olabilecekleri sezmiş, mebusları ikaz etmişti. İşgalden bir gün önce Padişah'tan bir Meclis Heyeti için randevu alınmıştı. Padişah'a yeni durum karşısında Meclis'in görüşü hazırlandı ve heyet Saray'a gitti.

Saray'da, Sultan Vahdettin durumdan memnun görünüyordu. Ona göre, Ankara yönetiminin her tasarrufu, devleti biraz daha sıkıntıya sokuyor, İstanbul'daki Ankara yanlılarının faaliyetleri ise durumunu daha da zorlaştırıyordu. Dışarıda İngilizlerin işgali süre dursun, Vahdettin, Rauf (Orbay) Bey, Hoca Vehbi Efendi ve Abdülaziz Efendi'den oluşan Mebusan Heyeti ile konuşuyordu.

Heyet, Vahdettin'e, milletin kararlı olduğunu, mücadeleye devam edeceklerini bildirdi. Vahdettin'in umurunda değildi söylenenler. Ona göre, İngilizler o kadar kudretliydi ki, isterlerse Ankara'ya kadar iniverirlerdi. Bunun gerçekleşmemesi için de Meclis'teki görüşmelerde itidalli konuşmaları gerekiyordu. Kimine göre, Vahdettin, Ankara'nın başarılı olabilmesi için İngilizleri oyalamanın memlekete yararı olacağını düşünüyordu. Ama kendi görüşünü yoruma açık bırakmayacak bir cümleyle noktaladı Vahdettin: "Bir millet var, koyun sürüsü; ona bir çoban lazım, o da benim."

Kısaca Meclis'e ne gerek var

demeye getiriyordu. Heyet, şaşkınlıkla Vahdettin'in huzurundan ayrıldı ve Meclis'e döndü.

FELAH-I VATAN GRUBU İŞBAŞINDA

Bu görüşmeden hemen sonra, Meclis-i Mebusan'da, milliyetçilerden oluşan 'Felah-ı Vatan Grubu' toplandı. İstanbul'da yapılacak artık fazla bir şey kalmadığında, hemen herkes hemfikirdi. Büyük çoğunluk, Ankara'ya geçilmesini istiyordu. Ancak Rauf ve Kara Vasıf beyleri bir türlü ikna edemiyorlardı. Rauf Bey, İngilizlerin köklü bir parlamento ve demokrasi geleneğine sahip olduklarını, dolayısıyla Meclis-i Mebusan'a dokunmayacaklarını savunuyordu.

Akşam üzeri olup bitenler, Ankara'ya kaçmayı savunanları haklı çıkardı. İngiliz Yüzbaşı John G. Bennett komutasında bir grup asker, Meclis'i bastı. Başta, İngilizlerin parlamentoya dokunmayacağını savunan Rauf Bey'i aldılar. Tavırları küstahça ve kabaydı; hiçbir itirazı dinlemiyorlardı. Kara Vasıf Bey, Edirne Mebusu Şeref Bey ve Osmanlı Mesai Fırkası mebusu Numan Usta'yı da alıp götürdüler. Padişah tarafından seçilen Meclis-i Ayan üyelerinden Çürüksulu Mahmut Paşa da az sonra tutuklanacaktı.

İNGİLİZ BİLDİRİLERİ

Aynı saatlerde işgal askerleri İstanbul sokaklarına, ileride daha da vahim şeyler olabileceğini ima eden bildiriler asıyorlardı. Bu bildirilere göre işgalin nedeni İttihatçılardı. İttihatçılar Türkiye'yi savaşa sürüklemiş ve yenilmişlerdi. Şimdi de yeniden bir savaş yaratmaya çalışıyorlardı. İstanbul bunun için işgal edilmişti. İstanbul Türkler'den alınmayacak, saltanat devam edecekti. Ama aba altından sopa gösteriliyordu: Bildirilerin sonunda, karışıklıklar artarsa, bu niyetin değişebileceği yani İstanbul'un 'artık bir Türk kenti olmaktan çıkabileceği' dile getiriliyordu... Bu arada, İşgal Komutanlığı İstanbul'a tüm giriş çıkışların vizeye tâbi olduğunu açıkladı. Amaç, Anadolu'ya kaçacak milliyetçileri engellemekti. Aynı saatlerde Ankara, gelişmeleri fırsat bilip, Osmanlı devletinin fiilen sona erdiğini, İstanbul Hükümeti'nin hiçbir kararına uymayacaklarını açıkladı. Alınan bir diğer kararla da, İstanbul'da yapılan tutuklamalara misilleme olarak, Anadolu'da bulunan İngiliz subaylarının tutuklanmasına başlandı. İstanbul'la her türlü haberleşme kesildi.

1909'dan itibaren Osmanlı Meclisi'nin toplandığı Çırağan Sarayı önünde, bir tören sonrası kalabalığı.

ANKARA HAZIRLIKLARI

İstanbul'da 'yeraltı' ise fokur fokur kaynamaya başlamıştı. Tüm örgütler, başta 'Karakol Cemiyeti' olmak üzere, Ankara'ya kaçacak çok sayıda insan için hummalı bir faaliyet içindeydi.

Her taraf asker kaynıyordu, çok yerde kontrol noktaları kurulmuştu. Avrupa Yakası'ndan Anadolu'ya gizli geçişlerin akşam karanlığında ve kayıkla yapılması gerekiyordu. Karşı tarafa geçtikten sonra, toplanma noktası Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi'ydi. Özbekler Tekkesi, uzun zamandır dikkati çekmeden Anadolu'ya insan ve cepha-

merakediyorum@googlegroups.com

Son Osmanlı Meclisi'nin milletvekilleri bir tören yemeği sırasında.

ne sevkiyatının ilk toplanma noktası olmayı becerebilmişti. O gece tekkeye gelenlerin arasında Meclis Başkanı Celaleddin Arif Bey de bulunuyordu.

Ertesi gün, Meclis-i Mebusan toplandığında, Ankara'ya kaçış faaliyetleri iyice hız kazanmıştı. Bunu hisseden Müttefik Pasaport Bürosu, vizesi bulunmayanlara, Anadolu yönünde Pendik'ten ve Anadolu Kavağı'ndan öteye izin verilmeyeceğini bildirdi. Bu arada üç mebusun daha tutuklandığı haberleri geldi. Meclis o gün çalışamadan dağıldı. Herkes kaçış hazırlıkları peşine düşmüştü.

18 MART SABAHI, MECLİS'TE...

18 Mart sabahı, Meclis-i Mebusan toplandığında, herkesin yüzü bir karıştı. Gündemde Meclis'e yeni katılan Süreyya Bey'in yemin töreni vardı. Süreyya Bey and içti, hemen peşinden verilen 17 imzalı önergenin görüşmesine geçildi. Her şeyin bir plan çerçevesinde yürütüldüğü belli oluyordu. Meclisin tatile girmesi için verilen 17 imzalı önerge okundu ve oy birliğiyle kabul edildi. Mebuslar hemen dağıldılar. Çoğu Ankara'ya hareket edeceklerdi.

Öğleden sonra İstanbul'dan Malta'ya hareket eden İngilizlere ait Bombay gemisinde, tutuklanan mebus ve paşalar bulunuyordu. İngilizler onların 'İttihatçı' oldukları kararına varmışlar, bu 11 kişiyi İstanbul'dan uzaklaştırıp, Malta'ya sürgün etmekte yarar görmüşlerdi.

Evet, 18 Mart 1920 Çarşamba günü, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın son oturum günü olmuştu. Ama feshedilmediği, tatile girdiği için, kağıt üzerindeki varlığını sürüyordu. Bu varlık 11 Nisan günü sona erdi. O gün Padişah, 'yeni seçimler yapılması' kaydıyla, Meclis'i feshettiğini bildirdi. Ancak bu kez Ankara Hükümeti seçim yapılmasına ve seçilenlerin Ankara'da toplanmasına karar vermişti. Nitekim seçimler yapıldı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Meclis'i Padişah'ın fesih kararından 12 gün sonra, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplandı. Toplanan Meclis'te, son Osmanlı meclisinden ayrılıp gizlice İstanbul'dan kaçan 69 mebus bulunuyordu. ■

Osmanlı Meclislerinin seyir defteri

23 Aralık 1876: Meşrutiyet'te, Kanunu Esasi'nin (Anayasa) yürürlüğe girmesiyle, Meclis'in her yıl kasım ayında açılması ve mart ayında kapanması kararlaştırılmıştı. İlk Meclis'in toplandığı bina, Sultanahmet Meydanı'nda, Ayasofya'nın karşısındaydı. Bu bina sonradan yanmıştır.

19 Mart 1877-28 Haziran 1877: İlk Meclis, normal süresi II. Abdülhamid (fotoğrafta) tarafından on gün uzatıldıktan sonra, kendiliğinden dağılmıştır.

13 Aralık 1877-14 Şubat 1878: İlk Meclis'in ikinci dönemi. Padişahın iradesiyle fesh edilmiş, II. Meşrutiyet'e kadar bir daha toplanmamıştır.

17 Aralık 1908-18 Ocak 1912: II. Meşrutiyet Meclisi. (Yeniden seçilmek üzere Padişah tarafından fesh edilmişti.) Bu Meclis, 1909'da Sultanahmet'ten Çırağan Sarayı'na taşındı. Saray, 1910'da yanınca Meclis yeniden yer değiştirdi.

18 Nisan 1912-4 Ağustos 1912: Meclis'in ikinci dönemi. (Yeniden seçilmek üzere fesh edildi.)

14 Mayıs 1914-21 Aralık 1918: Meclis'in üçüncü dönemi. Birinci Dünya Savaşı boyunca çalıştı. (Yeniden seçilmek üzere fesh edildi.)

12 Ocak 1920- 18 Mart 1920: Son Osmanlı Meclisi, Fındıklı Sarayı'nda toplandı.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Mustafa Kemal, Lenin'e nasıl bakıyordu?

Mustafa Kemal, Lenin ile anti-emperyalizmde birleşir. Ama Türk-Sovyet ilişkilerinin daha ilk gününden itibaren, Bolşevik yöntem ve ilkelerinin Türk toplumunda işlemeyeceğini, 'emek' ve 'sermaye' kavramlarına yabancı olunmasıyla açıklar.

ORHAN KOLOĞLU

20. yüzyılın 70 yılı boyunca dünya tarihi üzerindeki damgası silinmeyen Lenin'i nasıl tasfiye edeceğini, Rus toplumu, son on yıldır tartışıp duruyor. Önce, Kızıl Meydan'daki mozolesinde bulunan mumyasının toprağa verilmesi gündeme getirildi. Hâlâ da konuşuluyor; ama cesaret edebilen henüz çıkmadı. Zira Komünist eğitimiyle yetişmiş kuşaklar, Lenin'in mozolesini 'tavaf' etmekten vazgeçmiş değiller. Bu konuda karar vermenin uygun bir zamanı beklenirken, bugünlerde, Lenin dönemiyle kopmanın yeni bir adımı daha atıldı. Sovyetler'in resmi marşı Enternasyonal'in bestesi muhafaza edilirken, sözleri değiştirildi.

Bütün eski Sosyalist Blok ülkelerinde tarih kitapları, 20. yüzyılı nasıl anlatacaklarının bunalımını yaşarken, diğer yandan

1990'dan itibaren, 'tarihi sona erdirme' gayretine kapılanlara rağmen, dünya tarihinde yeni bir dönemi başlatmış olan Lenin'i gerçek yerine oturtma çabaları da yoğunlaştı. Konu bizi de ilgilendiriyor. Zira sosyalist hareketin, özellikle Lenin döneminde (1917-1924), Türkiye ile Rusya'nın ilişkileri, uluslararası dengeler, yani kapitalizm-sosyalizm çekişmesi açısından son derece önemliydi.

ANADOLU'NUN STRATEJİK ÖNEMİ

Bolşevik İhtilali, Rusya'yı emperyalizmin önderi sayılan İngiliz ve Fransızlardan ayırıp Brest-Litovsk'da Osmanlı devleti ile barışa kavuşturunca, Anadolu'nun stratejik önemi bir kez daha artmıştı. Bunun farkına varan, işgal altındaki İstanbul'un hükümeti, doğu cephesinde bulunan tek sağlam kalmış Osmanlı ordusunu İngilizlerin emrine vererek Bolşeviklerle mücadele yoluyla daha ehven barış koşulları elde etmeyi tasarladı.

Ulusal direnci planlayanlar ise batı (İngiliz-Yunan) ve güneyden (Fransız-Ermeni) gelen tehditlere karşı, doğu sınırının sükunete kavuşmasının önemini farkındaydılar. Dolayısıyla, İttihatçılarla Bolşevikler arasında başlayan yakınlaşmayı sürdürmeyi yeğlediler. Bu anlayışta ideolojik bir yaklaşım değil, tamamen pragmatist bir düşünce egemendi. Emperyalizme karşı savaştığını açıklayan Lenin'le uzlaşmak, 'düşmanımın düşmanı benim dostumdur' formülüne uyuyordu. Anti-emperyalist çizgide anlaşma iki tarafa da yetmiştir.

MOSKOVA'DAN PARA VE SİLAH

Bu nedenle, daha Ankara Meclisi'nin açılmasının üzerinden birkaç ay geçmeden, Moskova'dan para ve silah yardımı yağmaya başladı. On parasız

Sovyetler'in, üzerinde Kızılhaç işareti bulunan vagonlarla Türkiye'ye gönderdiği külçe altınları, Kars istasyonunda teslim alan Türk heyeti ve yardımı getiren Rus görevliler bir arada (yanda; kaynak: TASS Ajansı). Mustafa Kemal Paşa ile Sovyet elçisi Semiyon Aralov, Büyük Taarruz öncesinde Akşehir'de (sol sayfada). Aralov bu ziyaretinde, Lenin'in (küçük fotoğraf) gönderdiği 3,5 milyon altın rubleyi Mustafa Kemal Paşa'ya teslim etmişti. Sol altta ise, 24 Ocak 1924 tarihli Hakimiyeti Milliye gazetesi: Lenin'in ölümü, "Türkiye'nin hüzünle karşıladığı bir haber" başlığıyla verilmişti.

Ankara'yı 1921 Sakarya Zaferi'ne ulaştırmada, bu yardımın önemli payı vardır. Sakarya, Fransa'nın düşmanlıktan vazgeçmesini en çok etkileyen öğe olmuş ve Ankara Antlaşması uyarınca Fransa Çukurova'dan çekilirken yiyecek, giyecek ve silahlarını Türk ordusuna terk etmiştir. Hindistan'ın, daha açıkçası, Müslüman dünyasının iki yardımı ise ancak İngiltere'nin de Sevr'in değişmesini kabul ettiğini açıklamasından sonra, 1922 başından itibaren gelmeye başlamıştır.

Yaptığım hesaplara göre, Kurtuluş Savaşı'na dışarından gelen yardımın yüzde 83'ü Bolşeviklerden, yüzde 7'si Fransızlardan, yüzde 10'u Hint Müslümanlarındandır.

Böylesine bir dostluk ve dayanışma, Kemalistlerin 'Komünistlikle' suçlanması için yeterliydi. Oysa Mustafa Kemal değil

kolunu, elini kaptırmamaya özen gösteriyordu. Moskova'ya bağımlı bir Komünist Partisi'ne güvenmeyip kendisine bağlı Komünist Partisi'ni kurdurması bunun kanıtıdır. Davranışında, ilkeleri red tutumundan ziyade, kendi toplumunu iyi tanıma yeteneğini hissetmemek mümkün değildir.

DOĞUDA BOLŞEVİZM SORUN OLUR MU?

Daha 1920'nin Ocak ayında, Ankara'da olayların gelişmesini bekler ve boş günler geçirirken Mustafa Kemal, gazetesi Hakimiyeti Milliye'de, Bolşeviklik hakkındaki düşüncelerini yayımlattırıyordu (2.2.1920):

"Avrupa, Asya tehlikesine kaynak ve temel olarak Bolşevizmi görmekte samimi olabilir mi, tereddüt ediyoruz... Bolşevizm suçlaması ve güya bu tehlikenin önüne geçmek için önlemler alınması, yeni bir siyaset, yeni bir emperyalizm oyunudur... Gerçi Bolşevizm, Avrupa'nın yegane tahakküm amacını kırmak, sömürü ve el koyma alanlarında toplardan ve siyasi hükümlerden daha çok zulmeden sermaye egemenliğini razı etmek itibariyle, Asya'da Avrupa için bir dayanak noktası bırakmayacaktır. Fakat Avrupa'nın bütün düşünürleri aynı zamanda biliyorlar ki, bu akımın önünde bulunan Müslüman milletler, emek ile

merakediyorum@googlegroups.com

Birinci Dünya Savaşı'nda, Ruslarla barışı sağlayan Brest-Litovsk Antlaşması'nın görüşmeleri sırasında, Türk ve Sovyet heyetleri bir arada (üstte). Hakimiyeti Milliye gazetesi yazarı Ahmet Ağaoğlu (altta, sağda).

sermayenin mücadele sırrına vakıf olmadıkları için, doğuda Bolşevizm sorun olmaz."

ORDUNUN SİYASALLAŞTIRILMASI

Sovyet Arşivleri açıldığından beri açıklanan belgeler de, Atatürk-Lenin ilişkilerinin, anti-emperyalizm'deki birleşme dışında, tam uyum taşımadığını ortaya koyuyor.

Böylece Atatürk'ün 1921 Anayasası tartışmalarında neden, "Biz bize benzeriz" dediği de daha açık şekilde ortaya çıkıyor.

Bu yanıtını, yeni kurulacak düzenin Bolşevizm mi olacağı sorusu üzerine, Meclis kürsüsünden açıklamıştı. Yeni belgelerden öğrendiğimize göre, o tartışmanın yapıldığı günlerde, Atatürk'le Lenin'in elçisi arasında, Ankara'da bir görüşme olmuştur. Elçi, Türk ordusunun siyasallaştırılmamasını eleştirmekte ve sonucun başarısızlık olacağını söylemektedir. Balkan Savaşı deneyimini yaşamış olan Atatürk ise, tam aksini savunmaktadır. Açıkça, toplumumuzun kendi yapısına uygun bir çizgiyi izleyerek hedefe varacağını belirtmektedir. Bunun sanıldığı gibi geriye dönüşü getirmeyeceği, bütün insanlığa özgü bir çağdaşlaşmanın hedeflendiğini de saklamamaktadır.

LENİN'İN ÖLÜMÜ

Lenin'in ve eyleminin Ankara çevrelerinde nasıl algılandığını ortaya koymak için, Bolşevik liderin ölümü üzerine, Hakimiyeti Milliye gazetesinde yayımlanan haberi ve yorumu aktarmayı uygun bulduk. 24 Ocak 1924 tarihli sayının birinci sayfasının en üstünde, iki sütunluk bir haberin başlığı şöyle:

"Türkiye'nin hüzünle karşıladığı bir haber! Dostumuz ve komşumuz Rus Cumhuriyetleri İttihadı reisi Lenin pazartesi günü vefat etmiştir."

Bolşevik lider Lenin, 21 Ocak günü ölmüş, haberi ise ancak üç gün sonra gazetede yer alabilmişti. Moskova kaynaklı haberi aynen aktarmadan önce, gazetenin sorumluları iki ülke ilişkilerini irdeleyen uzunca bir yorumu sunmaya özen göstermişler:

"Dün sabah, dostluk ile bağlı bulunduğumuz Rusya'dan elim ve hüzünlü bir haber gelmiştir. Epeyi zamandan beri rahatsız bulunan Rus Cumhuriyetleri İttihadı reisi Lenin birdenbire sıhhati fenalaşarak vefat etmiştir. Bu haber bizi, yalnız dostluk antlaşması ile bağlı olduğumuz komşu millet ve devletin maruz bulunduğu kedere katıldığımızdan değil, aynı zamanda cihanda yüksek ve mühim bir yeri olan bir fikir adamının kayboluşunu öğrendiğimiz için, pek ziyade üzgün ve elemli eylemişlerdir. Onun için keder ve ızdırap duyan Rus komşularımıza en içten ve kalpten taziyetlerimizi beyan eyleriz. Gerçekten dün yayılan bu haber gerek hükümet çevrelerinde ve gerek şehirde büyük bir üzüntü ile karşılanmış ve siyasi ricalimiz şehrimizdeki Rus temsilcisine başsağlığı dileğini iletmişlerdir."

AĞAOĞLU AHMET'İN YAZISI

Lenin'in ölümünden on gün sonra, 31 Ocak 1924'te Hakimiyeti Milliye'de, Ağaoğlu Ahmet'in 'Lenin'in Vefatı Münasebetiyle' başlıklı yazısı çıkar. Gazetenin özelliği kadar, Rusya kökenli olan ve Türk milliyetçisi olarak tanınan Ağaoğlu'nun kişiliği de yazıyı ilginç kılıyor.

"Harbı Umumi tarih sahnesine iki büyük şahsiyet çıkardı: Mustafa Kemal Paşa ve Lenin" cümlesiyle başlayarak o dönemin dünyasında kabul edilen bir gerçeği yansıtan bu makalenin

önemli kısımlarını, sadeleştirerek aktarıyoruz: "Ne gariptir ki Harbı Umumi gibi muazzam bir buhran, hayat faaliyeti çok gelişmiş olan çevrelerde bariz bir şahsiyetin zuhuruna sebep olamadı. (...) Harbi Umumi'den sonra, büyük adamlar çıkaran

yerler, bu savaştan önce az gelişmiş olan Türkiye ile Rusya'dan ibaret kaldı.

Demek ki tarih, daima insanlığın herhangi bir köşesinde bir hayat definesi saklıyor ve zamanı gelince bu defineyi bir hamle ile dışarı çıkarıyor.

Lenin, Rus sahasındaki hayat hamlesinin bariz bir timsalidir. Lenin'i anlayabilmek için bütün Rus tarihini, Rus edebiyatını, Rus düşüncesini, Rus ruh hali ile Rus siyaset ve sosyal teşkilatını anımsamak lazımdır. (...) Rus milletinin kaderi ile Türk milletininki arasında garip bir benzerlik vardır. Bizde olduğu gibi Rusya'da da hanedan yabancılaşmıştır; Almanlaşmış soyluların, yüksek memurların büyük kısmı Rus olmayanlardır. Gerçekte, Rus karakterinin esası ülkücülüktür. Fakat Ruslar ülkücülüğü maddiyata, inkarcılığa dahi sokmuşlardır. Rus ülküsü üç kelime ile ifade edilebilir: İnkar, tenkit ve iman. Maziyi tenkit, hali inkar, geleceğe umut... İşte bu karakterin özeti!... Bütün Rus edebiyatı bu üç kaynaktan ilham almıştır.

Rus ülkücülüğü kendini bulur bulmaz, şuurunu elde eder etmez, bu vaziyete karşı isyan etme başladı. Ve en garibi şudur ki isyan, yine bu vaziyetten istifade eden Rus soylularından başladı, işte Rus karakteri kendini özellikle bu olayda gösteriyor. (...) Yukarıda bahsettiğimiz inkar, tenkit ve umut devirleri açılıyor; Rus ülkücülüğünün en büyük simalarını işte bu aydın soylular sınıfı arasından çıkar görüyoruz. Puşkin'den başlayarak Tolstoy'a kadar bütün büyük Rus şairleri, Rus düşünürleri bu sınıfa mensupturlar. Gerçekten, daha sonra ve sosyal hayat geliştikçe, diğer sınıflar da Gorki gibi yazarlar yetiştirdiler. Fakat taa son zamana kadar, yine çoğunluk soylular sınıfında idi. Hatta 'Lenin' bile bizzat bu sınıfa mensuptur."

SOVYETLER'DE NELER OLABİLİR?

Ağaoğlu Ahmet'in Hakimiyeti Milliye'deki 'Lenin'in Vefatı Münasebetiyle' başlıklı yazısı, bu soylu sınıftan düşünürlerin Sibirya'ya sürülmek pahasına savaşımlarına devam ettiklerini, işi sözde bırakmayıp topraklarını köylülere terk edip onların özgürlüklerini sağlamaya kalkıştıklarını ve üniversiteliler aracılığıyla 'Halka Doğru' akımının pekiştirildiğini anlatmakla ve köylüye gidip onları kalkındırmak için çaba sarfettiklerini belirtmekle devam ediyor.

Hakimiyeti Milliye'nin 1 Şubat 1924 tarihli sayısında yayımlanan ikinci yazısında ise Ağaoğlu Ahmet, konuyu sürdürüyor:

"... Fakat iş işten geçmişti. (...) Köylüler ve amele bu ülkücü ve liberal soylulara da inanmıyorlar: Onlar doğrudan doğruya hükümeti, idareyi elde etmek emelindeydiler!

İşte tam o zaman Lenin bu arzu ve bu emelin temsilcisi olarak beliriyor! (...) Özet olarak denilebilir ki, Lenin bizzat Çarlık usulünün ürünü olduğu gibi, Lenin'in çıkardığı inkılabın ortaya koyduğu manzaralar da aynı usulün icabatındandır! Lenin'in tarihi büyüklüğü milletin ve milli tarihin genel eğilim ve yönünü keşfederek şahsında temsil etmesinden ibarettir! Öteden beri Rus halkçılarını ilhamlandıran bir belirleyici vardır: 'Zebilyabi ve vuliya', yani toprak ve hürriyet! Lenin, Komünizm nazariyesi ile bu şiarı gerçekleştirmeye muvaffak oldu. Bütün aşırılıklar ve geri kalışlar, Lenin'in arzularına rağmen ortaya çıkmıştır. Bir kere inkılap vadisine girildikten sonra, içi hiddet ve garezle dolu halkın bu gibi gösterilerine tahammül zorluğu hasıl olur. Fakat zaman ilerledikçe bu davranışlar kendi kendine yok olur ve inkılap doğal macerasına girer."

Lenin'in ölümünün ardından, Sovyetler Birliği'nde neler olabileceği sorusunu ortaya atan Ağaoğlu Ahmet, yanıtı da şöyle veriyor: "Bu soruya şimdiden yanıt vermek pek zordur: Fakat muhakkak olan iki nokta vardır:

Önce Lenin'in Çarlık usulüne indirmiş olduğu darbe o kadar derin ve esaslıdır ki, bu usulün bir daha geri dönüş olasılığı kalmamıştır! İkinci olarak, Lenin -Rusya'ya yerleştirmiş olduğu usul ile- bütün Avrupa ve Amerika sosyal yapısını da esasından sarsıntıya uğrattı ve bu yapının dahi tehlikeye açık olduğu fikrini maddeten bütün insanlığa telkin eyledi." ■

Ankara'da, bugün Rus Ticaret Ataşeliği olarak kullanılan ilk Sovyet Elçiliği binasında (küçük fotoğraf), Aralov, SSCB sefareti üyeleri ve Türk subaylar bir arada (üstte).

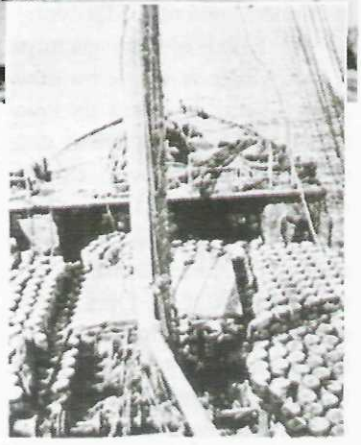
merakediyorum@googlegroups.com

'Büyük Açlık' günlerinde Kurtuluş gemisi

Yunanistan'a uzanan yardım eli

İkinci Dünya Savaşı'ndaki Türk-Yunan yakınlaşması, gazetelere yansıdığı biçimiyle, 'Türkiye'nin karagün dostluğu', tarihimizin pek de bilinmeyen yönlerinden biridir. O yıllarda Türkiye'den Yunanistan'a uzanan bir yardım eli de 'Kurtuluş' gemisidir.

Kurtuluş gemisi, Yunanistan'a yapılan yardımın en önemli simgesiydi (üstte). Hangarları tıka basa yardım malzemesiyle doluydu (küçük fotoğraf).

ESRA DANACIOĞLU

Kurtuluş Gemisi, 20 Ocak Pazartesi günü saat 19.00'da İstanbul limanından hareket eder. Güvertesi ve ambarları tıka basa gıda maddeleriyle doludur. Buğday ve un hariç olmak üzere, akla gelebilecek her şey: Balık, lakerda, fasulye, nohut, patates ve İstanbullu Rumların tanıdıklarına yolladıkları binlerce yiyecek paketinden oluşan toplam 1.800 ton yük...

Kurtuluş vapuru, Basın Kurumu'nun Yunanlı meslektaşlarına yardımını da götürmektedir: Yunanlı gazetecilere tek tek verilmek üzere hazırlanan 350 koli yiyecek...

Şilep, yolculuğun daha başlarında, küçük bir varta atlatır, İstanbul limanında Struma'ya bindirme tehlikesi yaşar. İki gemi; biri yiyecek dolu, diğeri üzerinde karantina koşullarından tutulan ve yiyecek sıkıntısı çeken 760 küsur mültecisiyle, 'sigara uzatacak' kadar, birbirine yaklaşırlar.

Muhtemelen Struma yolcularının bakışları altında, Kurtuluş, Marmara'ya doğru dümen kırar ve yolculuğuna başlar. Hedef, Pire Limanı'dır. Bu, Kurtuluş'un Yunanistan'a yaptığı beşinci seferdir. Ekim 1941-Ocak 1942 tarihleri arasındaki toplam beş seferde, şilebin Yunanistan'a yaklaşık 7-8 milyon kilo yiyecek götürdüğü tahmin edilmektedir.

KURTULUŞ, ATİNA'DA

Kurtuluş'un getirdiği yardımların dağıtımını organize etmek üzere, Ekim 1941'de Atina'da uluslararası bir Kızılhaç bürosu açılır. Yalnız Atina'da günde 300 kişinin açlık veya yetersiz beslenmenin yol açtığı hastalıklar nedeniyle yaşamını yitirdiği Yunanistan'da, Vatan gazetesinin 19 Ocak'ta verdiği bir habere göre, "Kurtuluş vapurunun Hızır rolü o kadar derin bir iz bırakmıştır ki, Atina caddelerinden birine 'Kurtuluş' adı verilmesi düşünül-

mektedir."

Almanya, Balkan sorununu beceriksiz müttefiki İtalya'dan devraldığında takvimler Mart 1941'i göstermekteydi. Tarihe, sert bir diktatör olduğu kadar, Yunan topraklarına girmek isteyen Mussolini'ye verdiği 'Ohi' ('Hayır') cevabıyla da geçen Metaksas etrafında birleşen Yunan halkı, Ekim 1940'da başlayan İtalyan işgalini topyekun ve onurlu bir direnişle geri püskürtmeyi becermiş, hatta Kasım 1940'da Arnavutluk topraklarına kadar girmişti.

Öyle ki, Nice yakınlarındaki İtalyan cephesinde büyük siyah harflerle yazılmış şöyle bir duvar yazısı göze çarpmaktaydı: "İtalya'yı ziyaret etmek isterseniz Yunan Ordusu'na katılınız."

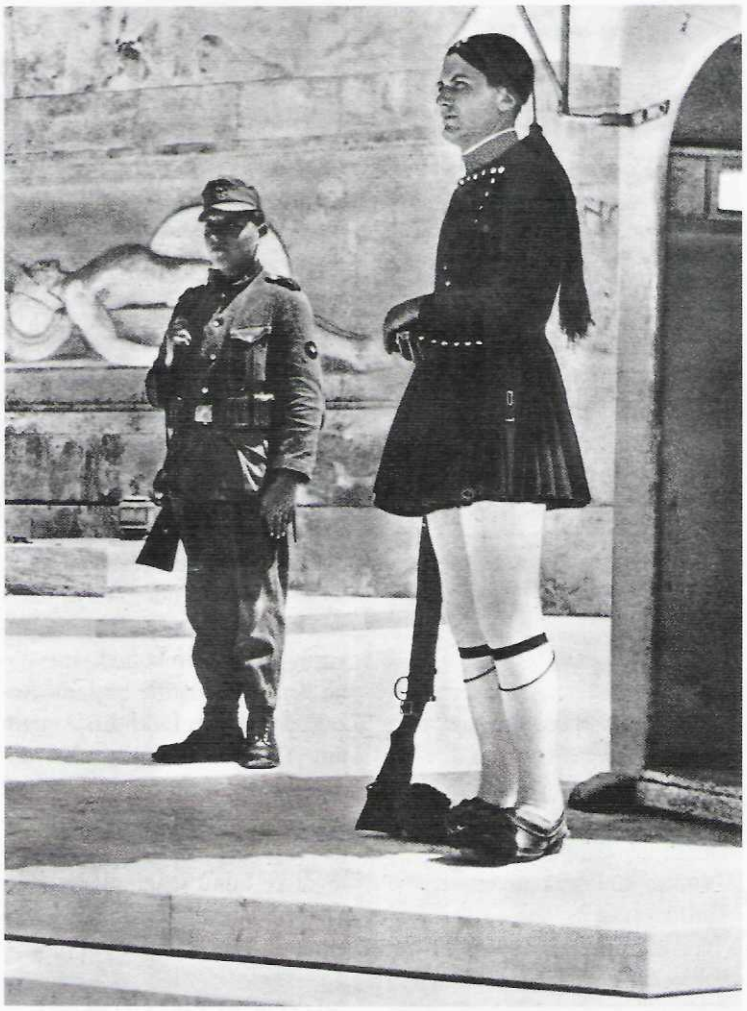
Aynı tarihlerde, Almanya için Yunanistan'ın işgali ise büyük ölçüde Sovyetler Birliği'ne saldırı planı dahilinde, arka bahçesini emniyete alma ihtiyacı ile bağlantılıydı ve Akdeniz'in Mısır'a doğru uzanmış bu güzel kızının bir müttefik çıkartmasına ev sahipliği yapması ihtimali de olmayacak bir iş değildi.

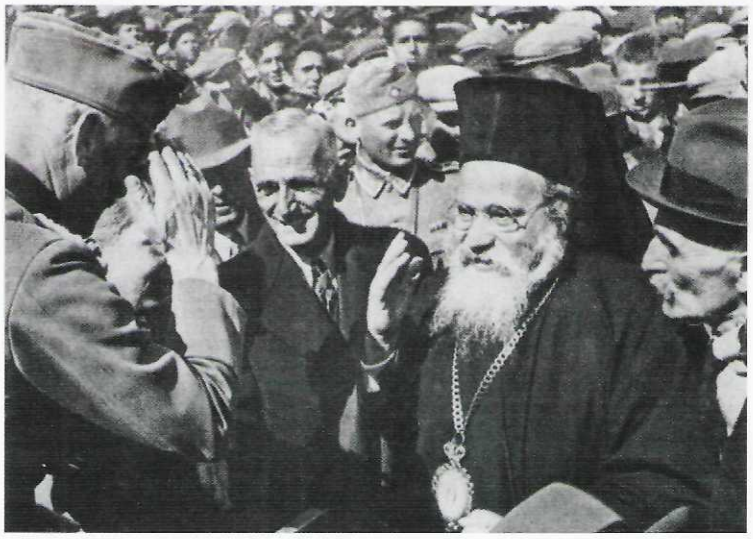
Nitekim Mart 1941'de gelen İngilizleri hoş karşılamış ve İngiliz birliklerini bir yandan İtalyanlarla savaştığı, diğer yandan muhtemel bir Alman saldırısını beklediği Trakya ve Teselya cephesine sevk etmişti.

ALMAN İŞGALİ

Ancak Nisan 1941'de, Almanya'nın Balkanlar'a hızlı saldırısı -İtalyan saldırısından farklı bir biçimde- ayın sonuna varmadan Ege denizinde noktalanacaktı. Alman savaş makinaları, direnmeye çalışan Yugoslavya'yı hızla ezecek, Yunan Makedonyası'nı vaadederek, pasif müttefiki Bulgaristan'ı yanına çekip, Alman Orduları'nın Bulgar topraklarından geçişi sağlanacaktı.

Almanlar, 6 Nisan'da Yunanistan'a girdiler, 9'unda Selanik'e ve 27 Nisan'da Atina'ya ulaştılar.

Atina'nın simgesi olan antik Akropol girişinde, nöbet tutan Yunanlı Efsun askeri ve onun başında da işgalci Alman ordusunun bir neferi (solda). Atina'ya giren Nazi subayları, Yunanlı din adamları tarafından karşılanıyor. (altta).

Alman işgali beraberinde bir dizi zulmü ve açlığı beraberinde getirdi. Partizan grupları ELAS, EAM ve kralcı direniş örgütü EDES'in Alman konvoylarına saldırılarına Almanların verdiği cevap, civar köylerin yakılması oldu. Bu yolla, toplam 1.600 Yunan köyü yerle bir edildi.

Öte yandan, diğer bir uygulama, öldürülen her bir Alman'a karşı, 50 Yunanlı'nın kurşuna dizilmesiydi. 'Büyük açlık' ise,

merakediyorum@googlegroups.com

22 Ocak 1942 günü Vatan gazetesinde yer alan Kurtuluş gemisi kazazedeleriyle ilgili haber (sağda). Naziler işgal süresince Yunanlı erkekleri toplama kamplarında tuttular (altta).

Kurtuluş battı

Vapurdan kurtulanlar, dün gece şehrimize geldiler

Sovyetler ve Boğazlar

Vapur, tipi yüzünden Polatya önünde kayalara bindirdi ve 4 saat içinde battı

ka

Yeni 100

Kanuna

hapis

Rus - A

harl

Ruslar y

birçok ş

kasaba

Rakamlarla 'Büyük Açlık'

Yaşanan açlığın boyutlarını göstermesi açısından şu sayısal bilgiyi aktarmak herhalde yeterli olur: Yunanistan'da 1939'da kişi başına yıllık ekmek tüketimi, 179 kilo iken, 1942'de 40 kiloya düşmüştü! II. Dünya Savaşı'nda Yunanistan toplam nüfusunun yüzde 7.2'sini oluşturan toplam 570 bin kişi, çeşitli nedenlerle - kurşuna dizilerek, işgale direnişte ve elbette açlık nedeniyle- öldü. Bu toplam içerisinden, Kızılhaç'ın 1941-1943 dönemine dair verdiği verilere göre, 250 bin kişi doğrudan veya dolaylı olarak yetersiz beslenme nedeniyle ölmüştü. Bir başka veri ise Yunanistan Sağlık Bakanlığı'ndan gelmekteydi: 1942 yılındaki ölümlerin yarısı veya üçte biri, doğrudan doğruya 'açlık' sonucuydu!

direnişin örgütlenmesinden önce, 1940-1941'de, önce İtalyanlarla ve sonra Almanlarla yapılan savaşın tarımsal rekoltede meydana getirdiği düşüşle başladı. Ancak, asıl neden farklıdır: Almanlar, Yunanistan'a girdikleri andan itibaren işe yarar her şeyi topladılar. Başta koskocaman işgal ordusunun iaşesi gerekmekteydi ve bunu mağlupların mutfaklarından, depolarından karşılamanın bir sakıncası yoktu.

'BÜYÜK AÇLIK' GÜNLERİ

İşgalin ilk aylarında un, peynir, ekmek, et ve başka ne varsa, Alman birlikleri tarafından toplandı. Alman endüstrisinin hammadde ihtiyacının da mağlupların fabrikalarından, madenleri ve tarlalarından karşılanmasında bir an bile tereddüt gösterilmedi. Bu durumun bir sonucu olarak, neredeyse Yunanistan'daki tüm fabrikalar hammadde sıkıntısından kapandı ve ciddi bir işsizlik başladı. Ordunun ve devletin gıda stokları tükendi. Üstelik işgal altındaki Yunanistan'ın buğday ambarı olan Makedonya'da köylüler, 1942 sonbaharında devlet görevlilerine buğdaylarını vermemek için -bazen elde silah- direndiler. Kimi zaman bu direnişe Yunanlı devlet görevlileri de katıldı. Temel dürtü, verilen veya toplanan buğdayın kentlerdeki yurttaşlara gideceğine, Almanya içlerine veya Kuzey Afrika'daki Alman birliklerine yollanma ihtimaliydi. Tüm bu koşullar bir araya gelerek, 1941-1942 kışında 'Büyük Açlık' günlerini doğurdu. Kırsal bölgelerde insanlar şöyle ya da böyle, yiyecek bir şeyler bulabiliyorlardı. Ancak kentler ve özellikle nüfusun beşte birinin yaşadığı Atina ve Pire'de, durum gerçekten umutsuzdu. Açlık ve çetin kış koşulları tüberküloz ve benzeri hastalıkların da kentte hızla kök salmasına neden oldu. Sadece Atina'da günde 300 kişi öldü.

KURTULUŞ KARAYA OTURUYOR

Başta da belirttiğimiz gibi, Kurtuluş gemisi, 20 Ocak 1942'de altıncı seferi için İstanbul limanından ayrılır. Hava mutedildir. Ancak gece hava koşulları değişir ve şilep sabaha karşı 04.00 civarlarında, rüzgarlı ve dalgalı bir havada Marmara Adası dolaylarında seyrederken aniden Marmara Adası'nın Pulatya Burnu'nun kuzeyindeki bir diğer burna bindirir.

Açılan yaradan gemi su almaya başlar. Bunun üzerine Kurtuluş'un üzerindeki 39 kişi (mürettebat ve Kızılay görevlileri) önce bir sandala doluşur, ancak hava ve deniz koşullarının sandalda barınmayı gittikçe zorlaştırması üzerine, kazazedeler bin bir zorlukla Kurtuluş'un bindirdiği kayalıklara tırmanırlar.

Gecenin karanlığında önce Hayırsız Ada'ya çarptığı sanılır şilebin. Nitekim geminin telsizcisi ilk S.O.S mesajlarında Hayırsız Ada'da oldukları bilgisini geçer. Bu nedenle gazetelerdeki ilk haberler, 'Kurtuluş'un Hayırsız Ada civarında karaya oturduğu' şeklinde belirir. Ancak ağaran günle beraber, Marmara Adası'nda oldukları anlaşılır.

Gün doğduğunda, Kurtuluş henüz batmamıştır, ancak geminin tüm bölmeleri ağır ağır su almaya devam eder, onca değerli

yükü ortalığa saçılır. Saat 09.00'da boğuk bir gürültü ile sulara gömülür.

Kurtuluş kazazedeleri, 4-5 saatlik zorlu bir yürüyüş sonrasında, adanın Pulatya köyüne ulaşırlar (yeni adı: Yeni Saraylar). 21 Ocak'ta bölgeye ulaşan Trak vapuru ve Hora tahlisiye gemisi, suyun üzerinde sadece Kurtuluş'un direklerini ve su yüzeyine saçılmış yiyecek varil ve kutularını görür.

SİVİL ÖRGÜTLER İŞ BAŞINDA

Kurtuluş'un bıraktığı yerden, görevi Dumlupınar vapuru devr alacaktır. II. Dünya Savaşı'nda Türk-Yunan yakınlaşması, gazetelere yansıdığı biçimiyle, 'Türkiye'nin karagün dostluğu', tarihimizin pek de bilinmeyen yönlerinden biridir. Bu yakınlaşmanın izlenebileceği çeşitli alanlar var aslında; bu alanlardan birisi, Yunanistan'daki açlığa karşı kamuoyunun gösterdiği hassasiyettir. Dumlupınar, sadece İstanbullu Rumların değil, İstanbul Belediyesi'nin ve İstanbul müzeleri çalışanları, avukatlar, Basın Konseyi gibi sivil insiyatiflerin de Yunanlı meslektaşları için hazırladıkları yardım paketlerini taşıyacaktır. Öte yandan Türk Basın Birliği, yıllık suaresinin gelirini Yunanlı meslektaşlarına bağışlamış ve bu para ile bir dizi yiyecek maddesi Yunanlı gazetecilere ulaştırılmak üzere hazırlanmıştır.

GÜVERTEDEKİ BİN ÇOCUK

Dumlupınar, Mart 1942'de Yunanistan'ın yolunu tutar. Dönüşünde, güvertesinde, 13-16 yaş grubundaki 1.000 Yunanlı çocuğu İstanbul'a getirecektir. Bu çocuklar İstanbul'daki çeşitli hastanelere yerleştirilirler.

Türkiye'nin Yunanistan'a yardımları Dumlupınar'dan sonra da devam eder. Kaptan Namık Assena, kendi anılarından yola çıkarak yazdığı "Unutulmaz bir Yardım" başlıklı yazısında (Kaptan'ın Sesi, 1995/3) Kızılay, Türk Hükümeti ve İstanbul Rumları'nın Tunç, Konya ve daha sonra Doğu Akdeniz seferine konan Güneysu ve Aksu gemileriyle yardım yollamaya devam ettiğini belirtir.

Ancak, dönemin hükümeti Yunanistan'a 50 bin tona kadar gıda maddesi sevkine izin verse de, Türk yardımları Yunanistan'ın temel problemi olan buğday yokluğunu çözemez. Nitekim Yunanistan'a gıda yardımlarını finanse eden müttefikler de, Türkiye'de de buğday sıkıntısı çekildiğinin altını çizerler. Şubat 1942'den itibaren Kanada ve İsveç'in de Yunanistan'a gıda yardımı yollayan ülkeler kervanına katılmasıyla ve özellikle buğday yardımlarıyla, Yunanistan'daki açlık sorunu çözümlenir. ■

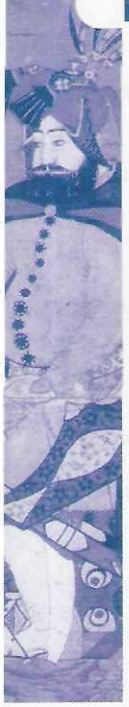
Vatan gazetesinin satırları: 1942'de Atina

29 Mart 1942 tarihli Vatan gazetesinin 'Ölüm Diyarından Yeni Haberler' başlıklı uzun yazısında, Atina'daki durum şöyle anlatılmaktaydı: "Atina'da, ölüm, geldiğinde dehşetle karşılanan bir misafir değildir. Her günkü ziyaretçidir. Herkes ölümle yüz göz olmuştur. Sokaklara düşen ölülere kimse başını çevirmez, bunlara adeta sokağa atılan bir çöp yığını gözü ile bakılır. Azrail'in kamyonları her gün sokak sokak dolaşıp tıpkı çöp tenekesini alır gibi ölüleri toplar. Bu ölülerin arkasından ağlanmaz, çünkü [onlar] felaketten yakalarını sıyırmış adamlardır.... Ölüler kamyon dolusu olarak mezarlığa taşınır. Orada her birine ayrı ayrı mezar kazmaya, adını, şanını anmaya kimsenin vakti ve hali yoktur. Büyük bir çukur kazılır, kamyon kamyon toplanan ölüler oraya dökülür. Bir papaz, topu için birden bir şeyler mırıldanır, dünya ile olan ilişikleri, hesapları böyle toptan kesilir. Kalanlar arasında görülen haller korkunçtur. Besbelli ki medeniyet, bolluğun mümkün kıldığı bir ciladan başka bir şey değildir. Barbarlık devirlerine mahsus yoksulluk baş gösterince, her insan için kendi öz canının yaşaması ana gaye oluyor, balonu havada tutmak için medeni kıymetler safra gibi dışarı fırlatılıyor."

İşgal boyunca Nazilerin idam ettiği Yunanlı sayısı bilinmiyor. Ama Almanların ölçütü, bir Alman ölüsüne karşılık 50 Yunanlıydı (altta). Kurtuluş'un batmasından sonra, Yunanistan'a yardım götürme görevini sürdüren Dumlupınar gemisi (en altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlı saltanatının Zaloğlu Rüstem'i

IV. Murad

Tarihçi Solakzade, Sultan Murad için, 'bütün hakanların ve halifelerin Zaloğlu Rüstem'i idi' diyerek IV. Murad'ın kişiliğini çok güzel özetler. Gerçekten de dindar I. Ahmed'le otoriter Kösem'in oğlu IV. Murad'ı, öteki padişahlarla kıyaslamak olanaksızdır.

NECDET SAKAOĞLU

On iki yaşında tahta çıkıp 17 yıl saltanattan sonra, 29 yaşında ölen IV. Murad'ın Osmanlı padişahları arasında farklı bir yeri, hatta 'tek' sayılmasını gerektiren bir kişiliği söz konusudur. Gerçi, cesareti, acımasızlığı ve doğuya yaptığı seferleri nedeniyle, I. Selim'e benzetilmiş ve 'Yavuz-ı Sanî' denilmişse de ikisini buluşturan özelliklerden daha çok, farklı özellikleri vardır.

Gerçekte IV. Murad'ın saltanatı (1623-1640), büyükbabası III. Mehmed'in hükümdarlığından (1595-1603) yeğeni IV. Mehmed'in (1648-1687) saltanatına değin süren yarım yüzyıllık müthiş bir fetretin ortasına rastlar.

IV. Murad'ın gece çıktığı teftiş gezilerini gösteren bir gravür (altta).

EN ÇALKANTILI DÖNEM

Hanedan yasasının ihlâli, çocuk ve deli padişahlar, tahttan indirilen, sokaklarda hakaretlerle gezdirilen, boğulan veya hapsedilen padişahlar; benzeri görülmedik Kapıkulu ayaklanmaları, ayak divanları, idamlar, saray entrikaları, tasavvuf-taassup çekişmeleri, başkaldıran eyalet valileri, Ocaklı-ağavat kavgaları, Anadolu'da egemenlik kuran dağ padişahları, devşirme paşaların Türkmenlere yönelttikleri kıyımlar, Celâlî tuğyanları; Kazakların kıyıları ve Boğaziçi'ni vurmaları, sınır savaşları, yasaklar, yangınlar, doğal âfetler... Osmanlı tarihinin bu dönemi, tam bir çalkantıdır.

IV. Murad, saltanatının son yedi yılında, padişahça bir terör estirerek bu amansız çalkantıyı durdurmuşsa da, ölümü ardından fetret de geri gelmiştir.

Bir başka açıdan bakıldığında, IV. Murad dönemi, yukarıdaki tabloyla çelişen ve 16. yüzyıl ortalarındaki Osmanlı görkemini hatırlatan canlanışlarla dikkati çeker. Toplum, yediği kamçılarla silkinmiş gibidir. Gü-

zel sanatlar, din, çarşı-pazar, gündelik yaşam, giyim kuşam, oyun eğlence, spor, savaş... her alanda yeni açılışların yaşandığı saptanır.

Diğer yandan IV. Murad'ın saltanatında, trajik olayların yanında, destansı seferler ve zaferler de vardır. Bir padişahın, Anadolu'yu bir baştan bir başa son kez kat edişi olan Revan ve Bağdat seferlerinin izleri ve anıları derin olmuş; dağlara, ırmaklara, ovalara, hanlara, köprülere, yollara 'Sultan Murad' adı sinmiştir. Onun Anadolu'yu saran görkemini, Kayıkçı Kul Mustafa, iki dizelik bir sehl-i mümteniyle anlatıvermiş: "Baş eğin selâma durun çiçekler / Sultan Murad geldi açılın dağlar".

Yaşanan onca âfet ve salgın, payitaht İstanbul'u korkuya gömen sıkıyönetim ve yasaklamalar, katliam denecek boyutlardaki cana kıyışlar, içki ve tütün yasağına uymayanları yokluğa gönderen padişahın ayyaşlığı, duygusallığı, ozanlığı, Bekri Mustafa, Tıflî, Çıplak Mustafa, İncili Çavuş gibi yarı efsanevi kişilerle gerçek veya düzmece ilişkileri; Abaza Mehmed Paşa, Emir Gûneoğlu, silahdar Musa Paşa, Bostancıbaşı Duçe Mehmed, hatta İstanbul'un ayaktakımından kimselerle özel yaşantısı; çoğuyla dostluk ilişkisi kurduğu Koçi Bey, Kâtib Çelebi, Nef'î, Şeyhülislâm Yahya Efendi, Aziz Mahmud Hüdayî, Nev'îzâde Atâî, Hezarfen Ahmed Çelebi, Evliya Çelebi gibi kültür adamları; adı etrafındaki yüzlerce anekdot, âşık kahvelerinde okunan destanları, Osmanlı mimarlığına kazandırdığı özgün eserler, giyim kuşamı, at, silah, gürz, topuz, atıcılık merakı, pehlivanlığı...

Denecek o ki, dindar I. Ahmed'le otoriter Kösem'in oğlu IV. Murad'ı, öteki padişahlarla kıyaslamak olanaksızdır. Kullarını ve uyruklarını onun kadar korkuya ve şiddete mahkum eden bir başka padişah da yoktur.

Sultan IV. Murad'ın 17. yüzyıl ortalarında yapılmış minyatürlerinden biri. Minyatür, Sultan'ı, Bağdat Seferi'ne çıkarken, Arap cengaveri kıyafetiyle, bir solak ve bir peykin arasında gösteriyor (üstte).

Kahvehaneler kapatılıyor, tütün yasak!

"Yer yer güftügû peydâ olup yangın perişanlığı halka melâl verip kahvehanelerde dedikoduların yayılmasına ba'is olmuştu. Fitne ihtimâlini def' için İstanbul'da kahvehaneler kapanıp bir daha açılmamak üzere fermân sâdır olmağla ekserisi yıkılıp gayri dükkânlar yapıldı. Etrafa dahi sirayet edip Haremeyn (Mekke ve Medine) ile Mısır'dan gayri memleketlerde bu hüküm câri olmuş idi.(...) Kahvehaneler bertaraf olduktan sonra halk-ı âlemin mübtelâ olduğu duhan (tütün) içmenin men'ine dahi ferman çıktı. Lâkin gittikçe içlerinde hırs ve rağbet ziyâde olurken padişah da tehdit ve siyaseti (idamı) arttırdı.." (Kâtib Çelebi, Fezleke, C. II. S.155)

merakediyorum@googlegroups.com

'Sultan Murad' operada

7 Aralık 2000'de, İstanbul'da AKM'nin (Atatürk Kültür Merkezi) Büyük Salon'unda, 'IV. Murad Operası' yeni bir yorum ve kostüm düzeniyle sahnelenmeye başlandı (alttaki fotoğraf). Aytaç Manizade'nin yönettiği bu gösterimi izleyenler, algılanması güç bir dönemi, operanın müzik, ses, ışık ve dekor olanakları sayesinde, daha kolay kavramaktadırlar, kuşkusuz.

Kültür Sarayı'nın açılışından (1969) bir yıl sonra, Turan Oflazoğlu'nun yazdığı ve Nevit Kodallı'nın müziği eşliğinde Şahap Akalın'ın sahneye koyduğu IV. Murad tragedyasının ilk gösteriminde yaşanan heyecanı unutmak olanaksızdır. Çünkü, Türkiye'nin en yeni ve en görkemli sahnesinde, farklı bir Osmanlı padişahının yaşamı sahneleniyordu. Fuaye'deki özel vitrinde ise Topkapı Sarayı'ndan getirilen IV. Murad'ın yağlıboya bir tablosu ile bir beratı, kaftanı, entarisi, idman taşı, zırh ve miğferi, kılıcı ve bir yazma Kur'an-ı Kerim sergileniyordu. Fakat ne yazık ki tragedyanın sahneye konuluşundan iki hafta sonra, 27 Kasım 1970'te çıkan yangında, Kültür Sarayı büyük hasar görürken söz konusu tablo ve eşya da yandı veya o panikte kayboldu. Tarihin garip bir cilvesi, yangın afetlerinin en korkuncunu (Büyük Cibali Yangını) IV. Murad'ın saltanatında yaşayan İstanbul, tragedyası oynanırken de AKM'nin yanışına tanık olmuştu.

Aradan on yıl geçtikten sonra, Okan Demiriş'in bestelediği 'IV. Murad Operası', 3 Mayıs 1980'de AKM'de oynandı. Bu ilk IV.Murad Operası'nda, genel sanat yönetmeni olan basbariton Mustafa İktu, aynı zamanda IV. Murad rolündeydi. Dünya prömiyerinin yapıldığı o tarihten, Mustafa İktu'nun ölümüne değin (1982), İstanbul'da sahnelenen IV. Murad Operası, 1983'te Ankara Devlet Operası'nda başka bir kadroyla sahnelenmişti.

Metni Turan Oflazoğlu'na ait olan IV. Murad Operası'nı, 1989-1990 sezonunda, bu kez Cüneyt Gökçer, Okan Demiriş'in şefliğindeki İstanbul Devlet Opera ve Balesi Orkestra ve Korosu eşliğinde sahneye koymuş, Attila Manizade de Sultan Murad'ı canlandırmıştı.

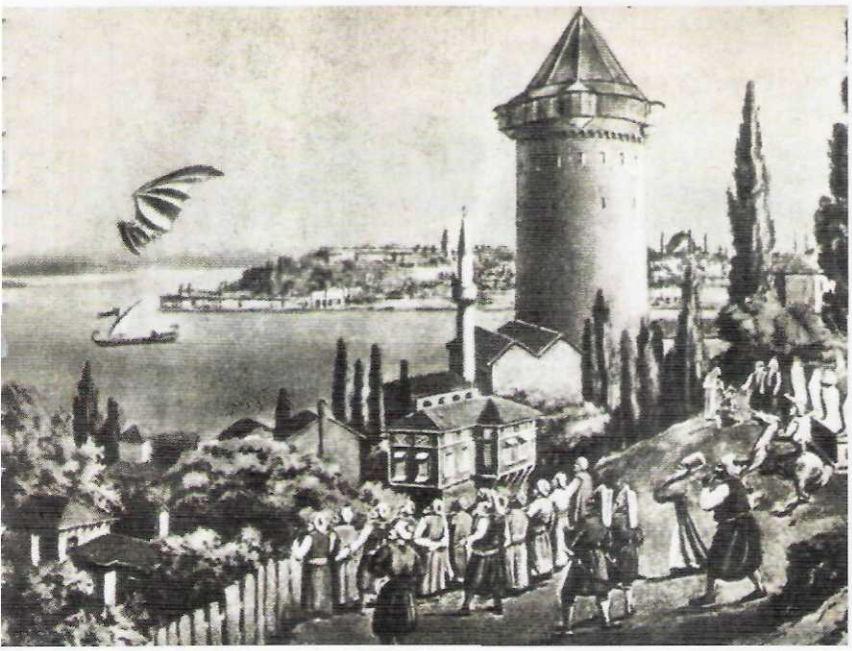

O BİR ŞAMPİYONDU!

Tarihler, Sultan Murad'ı, uzun boyu, heybeti, bakışlarının ve çehresinin korkutuculuğu ile tanımlarken, Dimitri Kantemiroğlu, onun bedensel ve ruhsal yeteneklerle donatılmış olduğunu, bir askerde bulunması gereken tüm özellikleri taşıdığını vurgular.

Çocuk yaşta tahta geçtikten sonra, tüm vakitlerini Enderun içoğlanlarının arasında geçirirken silah ve spor eğitimlerine ara vermeyen IV. Murad'ın ok atıcılıkta Tozkoparan istisna edilirse, bir şampiyon olduğu doğrudur. Topkapı Sarayı'nın, demir-gümüş alaşımı bir kapısını okla deldiği rivayet edilir.

Dönemini anlatan tarihlerde, Musa Paşa'yı, "Gel Silahdar" diyerek sağ eliyle kuşağından kaldırıp Hasoda'yı devrettikten sonra, nasıl kolayca kaldırmışsa yine öyle bırakışı, ok, harbe ya da ciritle kalkanları delmek, bir kılıç vuruşuyla bir merkebi ikiye bölmek, en ağır gürzleri savurmak gibi hünerleri, Hint elçisinin hediye ettiği gergedan derisi kaplı siperi ok ve tüfek fındığıyla delişi, at merakı, Has Ahır'daki binek atlarının özellikleri anlatılır. Çağdaşı büyük ozan

Nef'î, onu öven kasideleri yanında, Dağlar Delisi, Tayyar, Celâli Beyazı, Ağa Alacası vb adlı atları için de bir 'Kaside-i rahşiyye' yazmıştır.

IV. MURAD'I TANIMAK İÇİN

IV. Murad'ı tanımak ve zamanındaki olayları öğrenmek için, öncelikle çağdaşı tarihçilerden Kâtib Çelebi'nin Fezleke-i Tarih'ini, Solakzade Mehmed Hemdemî'nin daha çok Solakzade Tarihi diye bilinen Fihrist-i Şâhân'ını, Karaçelebizade Abdülaziz Efendi'nin Ravzâtü'l-Ebrâr'ını, Mehmed Halife'nin Târih-i Gılmanî'sini; döneminde saray müezzini olan Evliya Çelebi'nin, Seyahatnamesi'nden de bu padişaha ayrılan bahsi okumak gerekir.

Tarihçi Na'imâ, 1591-1659 yılları olaylarını kapsayan ve kısaca Târih-i Veka'i, Na'ima Tarihi denen yapıtında, yukarıda anılan kaynakları da kullanarak IV. Murad'a en geniş yeri ayırmıştır.

EVLİYA ÇELEBİ ANEKDOTLARI

IV. Murad'ı yakından tanıyan ve onun tarafından saray Enderun'una alındığını anlatan Evliya Çelebi'nin, Seyahatname'sinde yer verdiği kimi anekdotlar, bu padişahın olağanüstü gücünü ve sportmenliğini yansıtmaktadır:

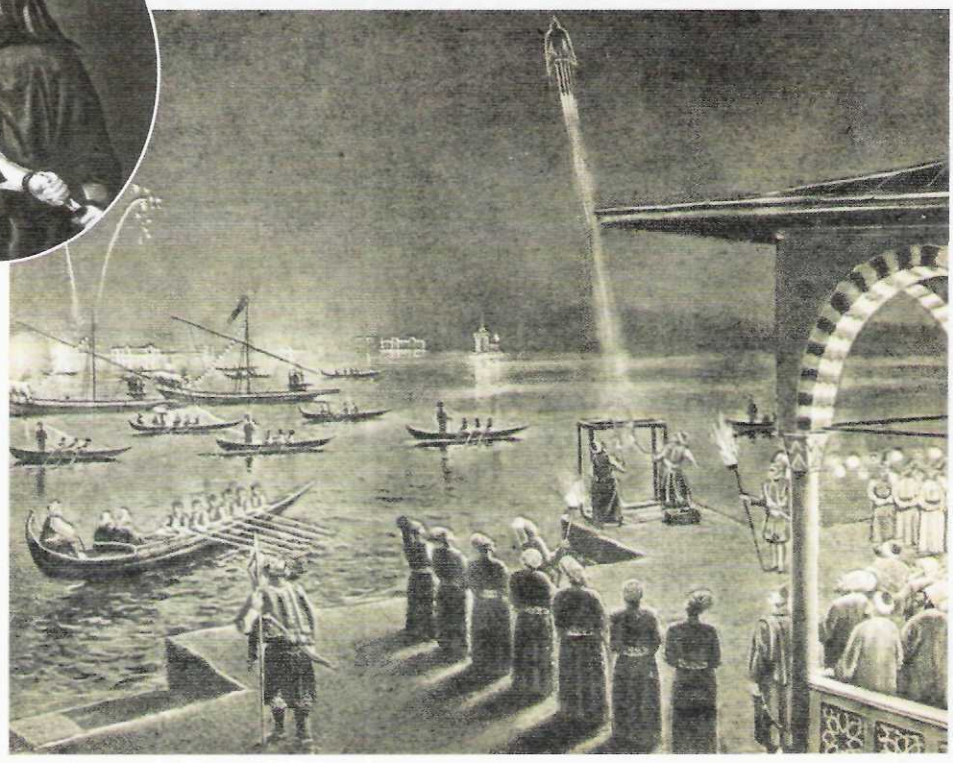
"Bir gün efendimiz, Melek Ahmed Ağa'yı ve Silahdar Musa Ağa'yı, ikisi birer âdem ejderhaları iken, ikisinin kemerlerine birer elini sokup başı hizasına kaldırıp Musa Ağa'yı bıraktıktan sonra Melek Ahmed Ağa'yı yedi sekiz kere, gürz gibi dolaştırdı."

"Melek Ahmed Paşa, Deli Hüseyin Paşa, Hattat Hasan Paşa ve Pehlivan Dişlek Süleyman, yağlı kispet giyip güreş tutan eşsiz pehlivanlardı. Efendimiz de soyunup kispet giyerek sarayın Çemen Sofa'sında bunlarla pehlivanlık ederdi. Bir gün harem hamamından ter içinde çıkıp cümleye selam vererek, 'Şimdi bir hamam faslı eyledim' dedikte:

'Hünkârım pâk olup nûr olmuşsunuz. Bugün artık yağlanıp güreş etmeseniz. Zira haremde salavatsız güreşip damarınız kırılmış, kuvvetiniz kalmamıştır' dedim.

'Yaa? Kuvvetim kalmamış mıdır, gör imdi' deyip beni hemen kemerimden kartal gibi kapıp, çocuk fırıldağı gibi fır fır çevirip döndürmeye başladı.

IV. Murad döneminin en tanınmış bilim adamlarından Hazarfen Ahmed Çelebi'nin taktığı kanatlarla Galata Kulesi'nden Üsküdar'a uçuşunu gösteren gravür (solda). IV. Murad, (küçük resim) Lagari'nin roketle havalanışını Haliç kıyısından kendisi de izlemişti (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

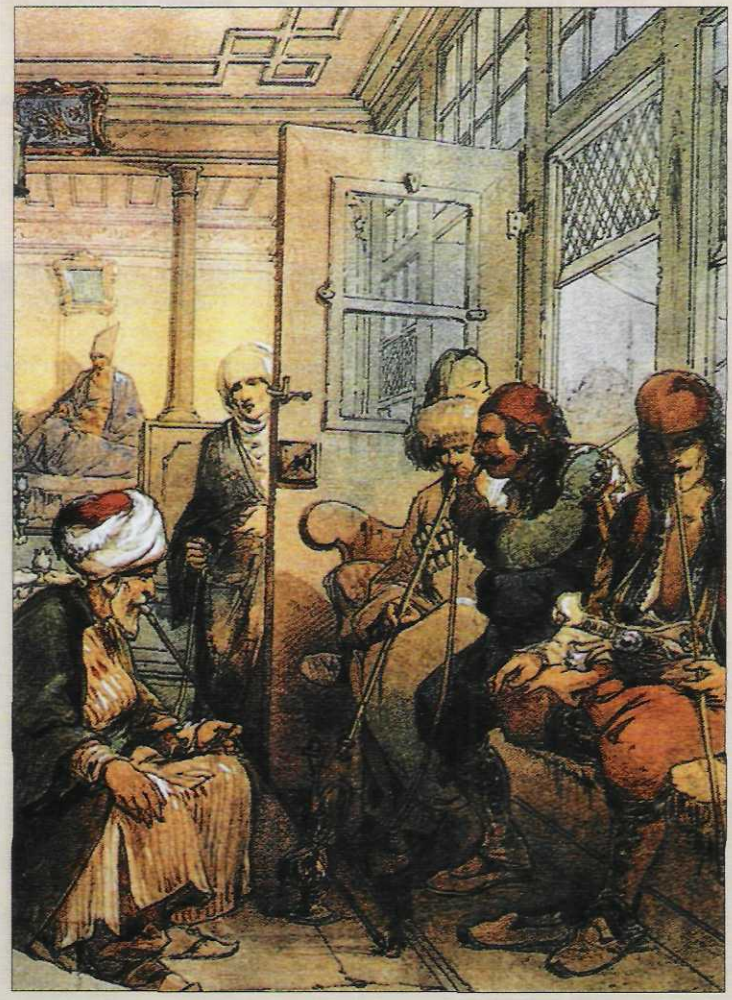

Dönemin çarşı-pazar ve yemek fiyatları

IV. Murat döneminde, 100 dirhem ekmek, 1 akçe idi. Bu arada, 90 dirhem simit de 1 akçeye satılırdı. Bir okka sığır eti 4,5 akçe iken, koyun etinin okkası 9 akçeyi bulurdu. Bir okka iyi kalite tereyağının fiyatı 24 akçeye ulaşırken, 'Atina balı'nın okkası 16 akçeye satılırdı. Bir kile pirincin fiyatı 42 akçeyi bulurken, kaliteli unun kilesi 80 akçeye giderdi. Tavuğun tanesi 14 akçeye satılırken, bir okka yerli pastırma 9, bir okka sucuk ise 10 akçe idi. Zeytinin (Karaburun) okkasını ise 4 akçeye, tulum peynirini de 7 akçeye alabilirdiniz. Balıklara gelince; 1 okka kefal 9 akçeye satılırken palamut lakerdasının okkası 2 akçeye giderdi. Ahçı dükkanlarındaki yemekleri ve fiyatları da şöyle sıralayabiliriz: 20 tane lahana sarması ya da 40 tane 'büyük lokma' ciğer kebabı veyahut 3 şiş dolusu pençevüş kebabı birer akçe tutardı. Pilav çeşitleri de 1 akçe civarında idi. Örneğin 100 dirhem pirinç pilavı ya da 80 dirhem sade pirinç pilavı veyahut 90 dirhem zerdeli şehriye pilavı, birer akçeye verilirdi.

Not: Bu rakamlar, 1640 tarihli Es'ar Defteri'nden alınmıştır. Ölçülere gelince, bir dirhem, 3,2 gr.; bir okka, 1,3 kg.; bir kile (İstanbul kilesi), 25 kg.; bir akçe (o yıllarda) 75 gram ayarında gümüş para birimiydi.

İtalyan ressam Preziosi'nin İstanbul'daki kahvehaneleri resmeden bir gravürü (sağda).

'Bre hünkârım, bu duacını düşürme' diye feryat ettim. Dönmekten gönlüm bulandı ve kusacağım geldi. Benim bu halime gülen padişah, acıyıp yere bıraktı ve 48 altın verdi."

Evliya Çelebi, onun, yeşil somakiden 200 okkalık (yaklaşık 250 kg.) bir gürzü, 'on iki hane ve kırk bend üzre' döndürürken sağ elinden bırakıp sol eliyle yakaladığını, matrakbazlıkta hiçbir oyuncunun karşısında duramadığını, yüz altmış matrak oyunundan yetmiş bendini bildiğini yazmaktadır.

İçoğlanlarının saray meydanlarındaki tehlikeli savaş oyunlarına katılan IV. Murad, Şimşirlik bahçesindeki lobut, cirit, tomak karşılaşmalarını, halen yerinde duran 'Taş Taht'a oturup izlermiş. Bu oturma sekisinin arkasındaki manzum yazıtta, onun, Şubat 1637'de ramazan günleri boyunca Şimşirlik'te at koşturduğu, savurduğu lobutu 115 arşın (87 metre) mesafeye düşürdüğü, mızrağını duvardan aşırıp Şimşirlik kapısına sapladığı anlatılmaktadır.

HAFTALIK PROGRAM

'Şah Murad', 'Muradî' mahlaslarıyla şiirler yazan, peşrevler besteleyen, söz, saz ve içki meclisi düşkünü, Makyavelli'nin kitabı 'Hükümdar'ı kendisi için çevirttirip okuduğu ileri sürülen Sultan Murad, seferde, gezide, avda veya sarayda iken, gündüzleri spor ve savaş eğitimi ya-

par; haftanın yedi gecesini de değişmeyen programlarla geçirirmiş.

Evliya Çelebi, bu ilginç programı şöyle sıralar:

Cuma gecesi: Din bilginleri, ulu şeyhler ve hafızlarla din konuları üzerine söyleşi.

Cumartesi gecesi: İlahi ve naat okuyucuları, hanende ve sazendelerle saz ve söz meclisi.

Pazar gecesi: Meddahlar ve Tıflî, Cevrî, Nef'î, Nedîm-i Kadîm, Nisarî, Beyanî, İzzetî gibi ozanlarla can sohbeti.

Pazartesi gecesi: Cümle rakkas ve civanlarla, Kör Hasanoğlu, mukallit Çufut Hasan, Akbaba, Sarı Çelep, Çakman Çelep, Simitçizade gibi oyuncularla, çengi kollarından Pıtıkoğlu, Parpul Kolu, Osman Kolu, Nazlı Kolu, Ahmed Kolu ve diğer şehiroğlanları kollarıyla sabaha kadar "Hüseyin Baykara" meclisleri.

Salı gecesi: İstanbul'un gün görmüş, feleğin çemberinden geçmiş, cihanı çekmiş çevirmiş yaşlı (Bekri Mustafa gibi) kocalarıyla -her birinden bir hisse kapmak üzere- "sohbet-i has".

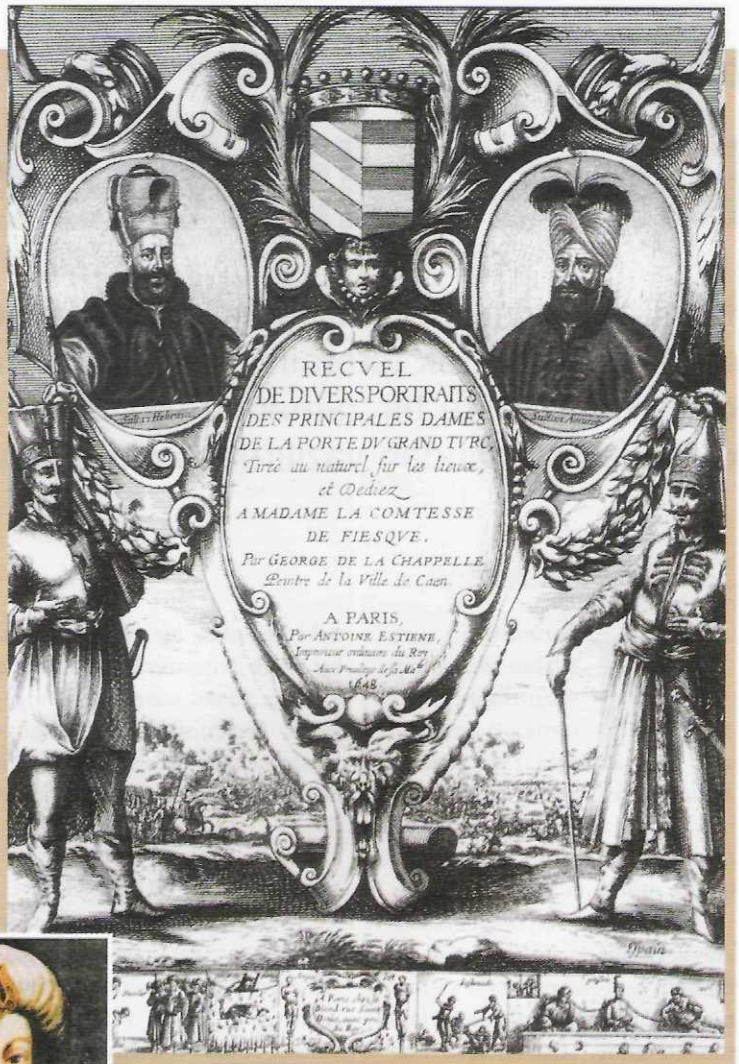

Çarşamba gecesi: İyi kişilerle söyleşi.

Perşembe gecesi: Dünyanın dört bir yanını gezip dolaşan dervişler, gönül adamları ve ömürleri sergüzeşt dolu kimselerle sabaha kadar söyleşi.

Bu meclislerde sabahlayan padişah, ertesi gün yatmaya zaman ayırmadan halkın sorunlarına eğilirmiş.

Kâtib Çelebi Fezleke-i Tarih'te IV. Murad'ı değerlendirirken insan hakları ve hukuk kavramlarının o zaman ne anlam ifade ettiğini de dolaylı olarak açıklıyor: "Merhum Sultan Murad Han 1000 (1591) tarihinden sonra gelen padişahların en büyüğü idi. 1042 (1632) senesine kadar diğerleri gibi hareket buyurup o zamandan sonra harekete geçerek devlet işlerine vakıf olmuş; siyaset kılıcıyla serkeşleri korkutup devlet yularını güçlü eline almıştı. Yedi sene kadar keyfe-mâ-yeşâ (aklına estiği gibi) davranıp hatta çoğu işleri ve meseleleri atalarının kanunlarını dikkate almadan kendi kararıyla çözerdi. Gerçi zalimleri katlederek aşırı derecede korku salmış; kimsede haddini aşacak cesaret bırakmamışsa da kendileri de her hususu adalet, şeriat ve kanun üzere görmezlerdi." ■

Murad, İbrahim ve Kösem Sultan

Üstteki gravür, Caen'li Fransız ressam George de la Chapelle'in 1643 yılında bir heyetle gittiği İstanbul'da yaptığı "Recuiel de divers portraits des principales dames de la portes du grand Turc" çalışmasıdır. Gravürde, Sultan İbrahim (Deli) ve Sultan IV. Murad'ın portreleriyle bir yeniçeri ve bir sipahi bir arada gösteriliyor. Çizimin yapıldığı dönemin padişahı Sultan İbrahim, IV. Murad'ın öz kardeşiydi ve diğer kardeşleri Süleyman, Kasım, Mehmed ve Bayezid gibi boğdurulmaktan, annesi Kösem Sultan'ın (küçük resim) korumacılığı ve IV. Murad'ın beklenmedik ölümü sayesinde kurtuldu. Tarihler, Kösem Sultan'ın oğlunu, Harem'in bodrum katlarındaki ışıksız dehlizlerde ve Buzhane'de saklayarak koruduğunu ve IV. Murad'ın, İbrahim'in boğulmasını emredip hemen ardından komaya girdiğini yazar.

merakediyorum@googlegroups.com

'Muhabbetnâme' ve işmarlar

Aşkın sesli ve sessiz dili

Hani bir kelimeyle, bir şarkıyla veya gönül okşayıcı bir şiirle aşkınızı anlatmak istersiniz de, anlatamazsınız; boğazınız düğümlenir. İşte bir zamanlar, bu boğaz düğümleyen duyguların ardından yazılırdı sevdanın romanı...

YAHYA KEMAL TAŞTAN

Bir zengin konağının hareminden hanımlar, haremağası, arabacı ve yardımcısı, bir mesirede, hem çevreyi gözlüyor hem de saz heyetini dinliyorlar.

Mahremiyetin ve edebin hükmünü yürüttüğü devirlerde yaşanan aşklar ile zamâne aşklarını karşılaştırdığınız zaman, o eski sevdaların ilk günkü tazeliğini nasıl koruduğunu anlamak mümkündür.

Eğer halen yaşıyorsa, dedenizin veya ninenizin, gidenin ardından, onu hatıralarıyla yâd ettiğini hatırlamaya çalışınız. Hani nineniz eline, sizin alelâde bulduğunuz bir bez parçasını, kitapların sararmış sayfaları içindeki kurumuş bir çiçeği alır da, bir anlık tebessümle ve hasretle bağrına basar, sonra da içini çekerek yemenisinin ucuyla gözyaşlarını siler ya... Bilin ki, o da bu romanın kahramanlarındandır...

MANSUR'UN GÜLLERİ

Eskiden insanlar, aşklarını eşyalar, çiçekler, yiyecekler, hasılı çevrelerinde bulunan varlıklarla yaşar, onlara yeni manalar yükler ve merâmlarını onlar sayesinde anlatırlardı. Böylece varlıkların önemi bir kat daha artar ve hayat bir başkalık kazanırdı.

Galiba her şey Şeyh Galib'in, "Hoşca bak zatına kim zübde-i âlemsin sen / Merdüm-i dide-i ekvan olan âdemsin sen" diye özetlediği sırda gizliydi. Bütün sırlar, güzellikler insanlarda toplandığı ve insanların böyle düşündüğü demlerde, kişi, etrafındakilere de başka bir gözle bakar, her şeyden bir mana çıkarmaya çalışırdı.

Varlıkların konuşturulması, kemâlin bir göstergesiydi. Gülün adı zikredildiğinde peygamberin hatıra gelmesi; bir gül koklandığı veya bir misafire gülsuyu ikram edildiği zaman adı görklü Muhammed'e salavat getirilmesi âdettendi. Çünkü gül, peygamberin remzi idi.

Bundan başka, gül sevgi anlamına gelirdi ki, birbirini seven insanlar ve dostlar, ilişkilerini pekiştirmek için birbirlerine gül ikram ederlerdi. Sevgilerin ve dostlukların her daim taze kaldığının bir ifadesiydi gül.

'MUHABBETNAME' NEYDİ?

Eskiden her çiçeğin, her eşyanın ve yiyeceğin ayrı bir manası olur ve insanlar bunların diliyle konuşurlardı. 'Aşk-ı muhabbet' veya 'muhabbetnâme' adı verilen aşk dili, varlıklara yakıştırılan ve daha ziyade bu varlıkların adlarıyla oluşturulan

Münif Fehim'in kaleminden, 19. yüzyıl İstanbul'unun sokaklarında iki Osmanlı çapkını...

kafiyeli ve anlamlı yazısız mektuplardı.

Evlenme çağına gelen genç kızların işlediği karanfil işlemeli çevrelerin ve bu çevrelere sarılarak gönderilen karanfillerin sayılarına göre değişen anlamları vardı. Mesela, âşıkın sevdiğine bir tane karanfil göndermesi "olalım seninle bir" demekti. Beş karanfil ise, "olayım sana eş" demeye gelirdi. Eğer âşık buluşmalarının güç olduğunu anlatmak isterse üç karanfil gönderir ve bu mektubu alan kimse bunun "buluşmamız oldu güç" demek anlamına geldiğini bilirdi. Bazen âşık, çaresizliğini, gönderdiği yedi karanfille anlatırdı ki, bu da "aşkın beni yedi" demekti.

Güllü çorap giymenin evlenme çağına gelindiğini ifade ettiği gibi, Sapanca civarındaki evlerin caddeye bakan cephesinde saksılar içerisinde açılmış çiçek bulundurmanın "burada evlendirilecek kızımız var" anlamına geldiğini herkes bilirdi. Eğer kızın

Aşk dilinden kimi örnekler

Aşıkların içinde bulundukları duruma göre bazı varlıklara yüklenen anlamlar, değişmekte idi. Aşağıda, bu dili bilen hemen bütün âşıkların belli varlıklara yakıştırdıkları anlamların bir bölümünü bulacaksınız. Lady Montagnu'nun (altta, sağda) ifade ettiğine göre, "şıklar arasında bu çeşit muhabbetnâmelerde kullanılmak üzere iki milyon mısra vardı. Renk, çiçek, ot, meyve, çalı, çakıltaşı, tüy yoktur ki özelliğini göstererek düzenlenmiş bir dizesi olmasın".

Alma (elma): . . . . . .Ahımı alma
Buğday: . . . . . .Görmeyeli oldu dört ay
Cımbız: . . . . . .Ölürüm sensiz
Çıra: . . . . . .Aşkınla oldum çıra
Deri: . . . . . .Sinemdedir yeri
Erik: . . . . . .Sinem oldu delik delik
Fıstık: . . . . . .Muhabbeti bozduk
Gül: . . . . . .Ben ağlarım, sen gül
Itırşâhî: . . . . . .Sensin gönlümün şâhı
İğne: . . . . . .İnim inim inle
Kiraz: . . . . . .Bekle biraz
Leylâk: . . . . . .Ne gezersin aylak aylak
Mercan: . . . . . .Seni sever her can
Nane: . . . . . .Kül oldum yana yana
Perde: . . . . . .Sen uğrattın beni derde
Saman: . . . . . .Görüşmemiz ne zaman
Şeker: . . . . . .Canım seni pek çeker
Tel: . . . . . .Tenhaya gel
Yaprak: . . . . . .Ya sev ya bırak
Zambak: . . . . . .Dön de sen hâline bak

merakediyorum@googlegroups.com

İtalyan ressam Preziosi'nin iki yapıtı: Üstte, arzuhalciye mektup yazdıran bir Osmanlı kadını ve sağ sayfada, Kağıthane'deki mesire yerinde, çevreyi süzen İstanbullu hanımlar.

talibi çıkar ve iş kesinleşirse saksılar bahçe tarafındaki pencerelere taşınırdı.

EVLİLİK İÇİ MESAJLAR

Bu yazısız mektuplar evlendikten sonra da devam ederdi. Akşam evine dönen koca, hanımının başında şeker oyası görürse, onun canının şeker istediğini bilir; birbirine sırtını dönmüş dil şeklinde bir oya ile karşılaşırsa hanımının eltisine küstüğünü anlardı. Kaynanası ile kavga etmiş gelin, edebinden dolayı onun önünde konuşmaz, mezar taşı şeklindeki oyayı başına geçirir ve çektiği sıkıntıyı anlatırdı ki, bu oya da "kaynana öl de kurtulayım" anlamına gelirdi.

XVIII. yüzyılda Türkiye'ye gelen Lady Montagnu, yazısız mektuplara dikkatleri çeker ve Türklerde renk, çiçek, ot, meyve, taş, tüy... akla ne gelirse her şeyin bir manası ve özel bir mısrası bulunduğunu belirtir. Ona göre, "İşte böylece mürekkep kullanmadan küfür, azar, sevgi, dostluk hatta havadisle dolu mektuplar gönderebiliyorlar".

AŞK TRAFİĞİ NASIL YÜRÜRDÜ?

Genellikle âşıklar arasında meydana gelen bu yazısız mektuplarla haberleşme süt nineler, kalfalar, bohçacı kadınlar, hânende ve sâzende kadınlar, beslemeler, terziler, mühibbeler, siyah bacılar, işgüzar komşu hanımlar, natırlar veya çarşı içerisinde bu işlerin ustası dükkan sahipleri (bunlar genellikle gayrimüslimlerin dükkanları idi) aracılığı ile sağlanırdı. Sevdiğinden karanfil alan bunun, "Karanfilsin kararın yok / Gonca gülsün tımarın yok / Ben seni çoktan severim / Senin benden haberin yok" anlamına geldiğini bilirdi...

ADRES VEREN MENDİL!

Bazen yan yana gelen alelâde birkaç eşya bütün bir sevdayı, hicranı ifade eder ve bazen de aşka davetiye çıkarırdı. Musahipzâde Celal'in 'İstanbul Efendisi' adlı oyununda, oyunun kahramanı genç kız, beğendiği erkeğe adresini bir mendil atarak bildirir.

Mendil pembedir (pembe: gönlüm sende). Mendilin bir ucuna semtin adını bildiren altı tane mermer parçası bağlanmıştır. Mendilin bir ucunda aşı boyası vardır, bir ucu da ıslaktır. Mendili alan delikanlı, bu eşya dilini çözemeyince, uzman birine başvurur ve adresi alır: Altımermer semtinde, çeşmenin karşısındaki aşı boyalı ev.

'Eldebir Mustafendi' isimli hikayede de buna benzer bir olay vardır. Sevdiğinden bir yazısız mektup alan dişçi bunun sırrını çözemez ve Mustafendi'ye başvurur: "Cebinden birinci nevi, dört buçuk zıvanalı bir paket çıkardı. 'Sen anlarsın' dedi, bu ne demektir? İçini açtım, üç sigara vardı, birinin ucu yanmıştı, ikisi de yatar gibi yan yana konmuştu. Bunun manası ne olacak dedim. 'Hediye eden seni seviyor, ateşinden yanıyor, seninle yan yana yatmak istiyor' diye cevap aldım."

'AZ KURU, AZ PİLAV' MİSALİ

Muhabbetnâmede kullanılan varlıklar yalnız çiçek, eşya veya işmar dili değildi. İkrâm edilen ya da yol kenarına konulan yemeklerin de birer anlamı vardı. Süheyl Ünver bu konuda yaptığı çalışmalarda yemekli mektuplara dikkatimizi çekmekte ve bunlardan bazılarını nakletmektedir:

Bakla: 'Al beni sinende sakla'. Biber: 'Bize yok mu bir haber?'. Börülce: 'Efendim keyfin nice?' Ekmek: 'Murada ermek'. Enginar: 'Gönül otağın kurmuş / Efen-

Edmondo de Amicis'ten 'işmar' dili

İstanbul'u 19. yüzyılın ikinci yarısında ziyaret edenlerden birisi de, Edmondo de Amicis'tir. Onun da, dikkatini çeken muhabbetnâme ve işmâr dilinden hayranlıkla bahsettiğini görmekteyiz: "Bir Türk erkeği ile bir Türk kadınını sevdayla bakışırken, tebessüm ederken ve manidar hareketler yaparken yakalamak mümkün değildir. Coram Populo (alenî, herkesin gözü önünde olan) çapkınlık bizim memleketlerimizde olduğu gibi mevcut değildir. (...) Eğer bazen, tenha bir sokakta, arkasında bir çift kara gözün parladığı veya küçük beyaz bir elin göründüğü demirli bir pencereye bakan bir Türk gencini yakalarsanız bunun bir nişanlı olduğundan hemen hemen emin olabilirsiniz. Sevgilinin etrafında dönüp dolaşma, peşinden gitme hizmeti ve uzaktan uzağa bir çiçek, bir kurdele veya bir elbisenin, bir başörtüsünün rengi ile konuşma gibi resmî aşkın bütün öteki çocuklukları sadece nişanlılara müsaade edilir. (...) Bazıları pek zarif olan bir işaret konuşması (işmar) da vardır: Mesela bir erkeğin göğsünü bir hançerle yarıyormuş gibi yapması, 'aşkın şiddetiyle kalbim parçalanıyor' manasına gelir. Kadın buna, feracesi önden biraz açılacak şekilde kollarını iki yana salıvererek cevap verir. Bu da, 'Sana kucağımı açıyorum' demektir."

disiyle cengi var'. Kereviz: 'Ele geçse nazlı yar / Biz murada ereriz'. Maydanoz: 'Tenha mıdır odanız?' Pirinç: 'Sabah kahvesini bizde iç'. Yoğurt: 'Gönlünü benden soğut...'

Bugün fast-food'ların hayatımızı çepeçevre sardığı ve kendi kültürünü oluşturduğu bir ortamda, yukarıda sıralanan yemeklerin ve malzemelerin varlığı, tek teselli kaynağımızdır!

NAZLI YARDAN MEKTUP GELMİŞ...

Bazen yazısız mektupların anlaşılmadığı ve cevapsız kaldığı zamanlarda, okuma yazma bilmeyen kadın ve erkekler 'yazılı mektup' yazdırmak için çarşıda, pazarda ve devlet daireleri etrafında mektup ve dilekçe yazan 'arzuhalcilere' müracaat ederlerdi. Bu arzuhalciler, devlet makamlarına yazdıkları kalıplardan kaynağını alan aşk mektubu kalıplarının da meydana gelmesine neden olmuşlardır. Avam için yazılan aşk mektupları "tende cânım, gonca dehanım, kaşı kemânım, râz-ı nihânım" ya da "melek-simâ cânım, leb-i mercanım, ey ruh-i mâhım, gül yüzlü şahım, zülf-i kemendim, serv-i bülendim, peri ruhsârım, şeker güftârım, şiveli yârim, def-i melâlim, mâl u menâlim, fikr ü hayâlim, gül-i handânım, derde dermânım" gibi kafiyeli kalıplarla yazılırdı.

XIX. yüzyılda aydın tabaka arasında sade bir dilin kullanıldığını ve kültürel meselelerden aşk şakalarına kadar, çeşitli konularda mektuplar yazıldığını görmekteyiz.

Ahmet Mithat ve Fitnat Hanım arasındaki aşk mektuplarında, "Durun size bir beddua edeyim. İnşallah yakın zamanda öyle üşürsünüz ki, sizi ancak gövdemin ateşi ısıtır" gibi latifelere rastlanmaktadır.

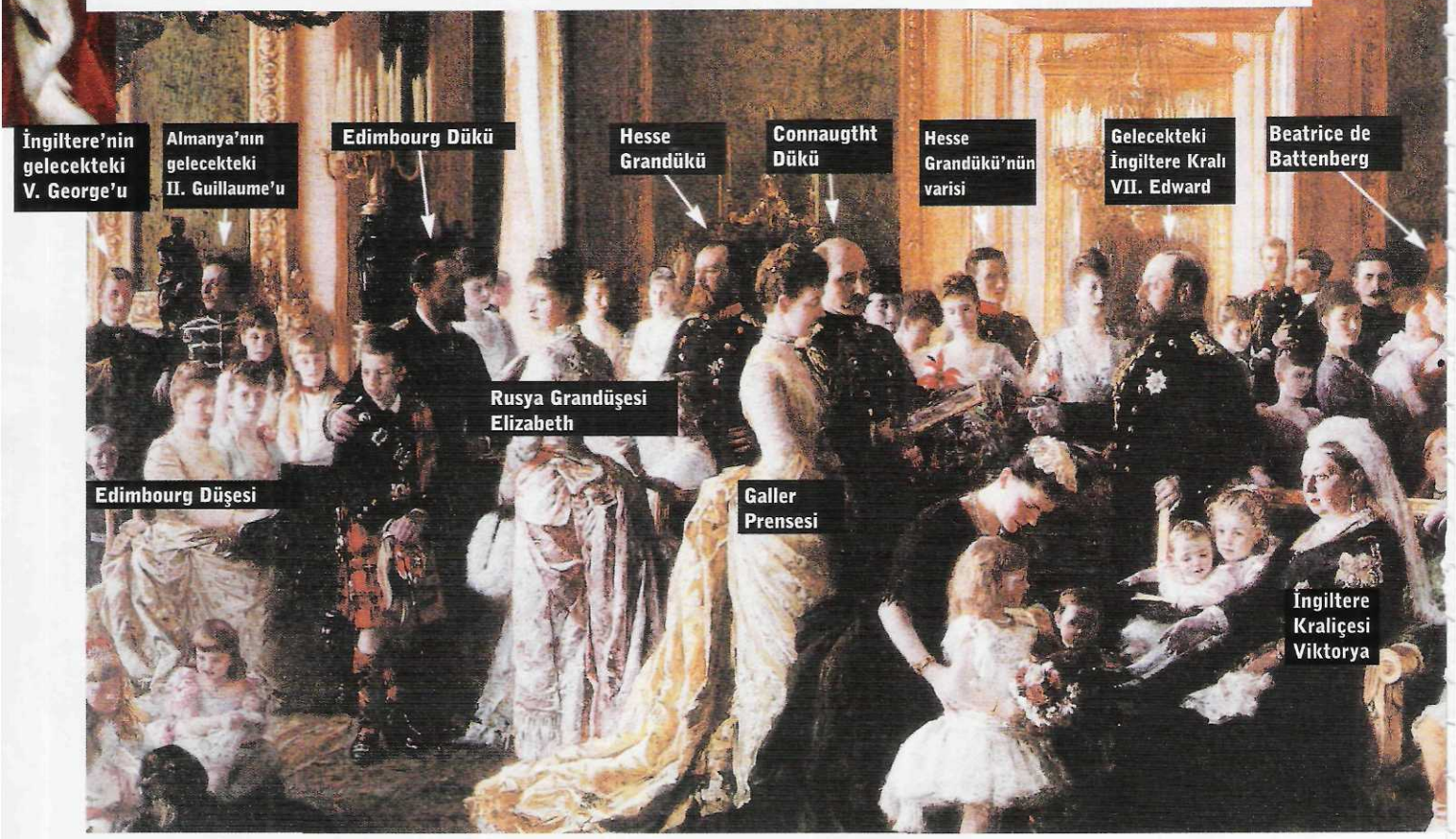
Bir zamanlar buna benzer mektuplar bir araya toplanarak 'Mektup Kitapları' adı altında satılmıştı. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Avrupa'daki devletlerin yarısından çoğu, hâlâ meşruti rejimler. Şüphesiz ki artık büyük imparatorluklar ve otoriter krallıklar söz konusu değil. Buna rağmen, halk desteğine sahip olsalar dahi, İngiltere örneğinde olduğu gibi, tahtlar sorgulanıyor.

Hanedanlar Avrupa'sı

DERLEYEN: İSMET AKÇA

Kıt'a Avrupa'sında, 1910'dan 1967'ye kadar, yaklaşık 12 krallık, haritadan silinmiştir.

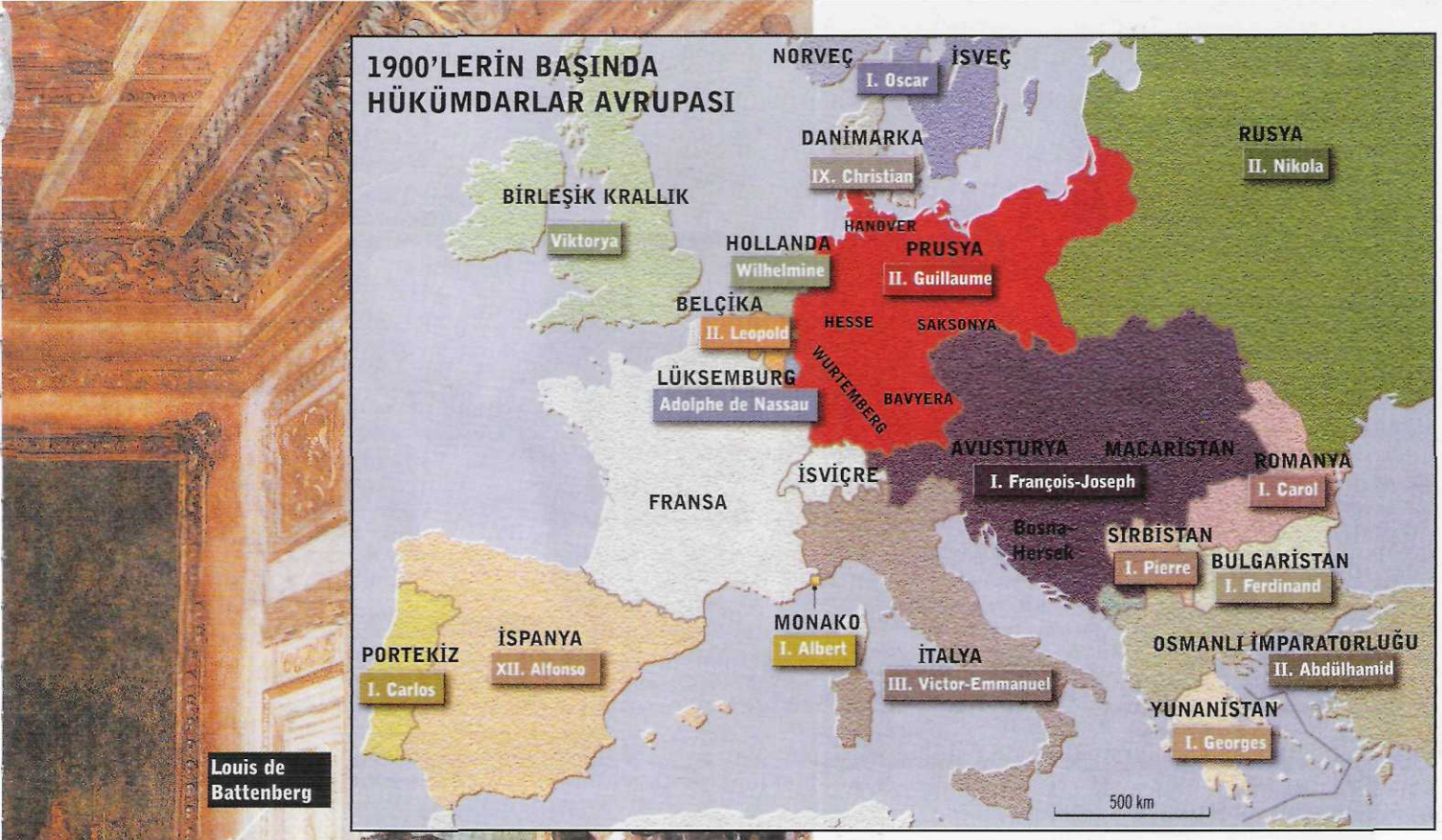
Eğer 1910 Portekiz devrimini bir istisna olarak alırsak, monarşiler sistemini çökerten darbe, Orta ve Doğu Avrupa'daki üç büyük imparatorluğun da çökmesine neden olan Birinci Dünya Savaşı'dır. Bu artık geri döndürülemez bir süreçtir ve bugün varlığını 21. yüzyıla taşıyabilen Avrupa monarşileri, demokrasi oyununu oynamayı becerebilenlerdir.

HEPSİ AKRABA!..

Bir zamanlar farklı tahtları birleştiren evlilikler sistemini tanımlamak üzere, 'Ailelerin Avrupa'sı' tabiri kullanılırdı.

Prens ve prenseslerin evlilikleri yoluyla Avrupa'nın bütün hükümdarları birbirleriyle akraba haline gelmişlerdi.

Kimi Avrupa krallarının soy kütüğü ağaçlarına bakıldığında, bazı hanedanlar arasındaki bağ-

VİKTORYA, AVRUPA'NIN BÜYÜKANNESİYDİ

1887 yılında, ressam Tuxen, İngiltere Kraliçesi Viktorya'nın ailesini, bu tabloda ölümsüzleştirdi. O tarihten sonra, bu tablodaki asilzadelerden pek çoğu, Avrupa'nın şu ya da bu ülkesinde kendi hanedanlarını kurup hüküm sürdüler.

lar, hemen gözler önüne serilir. Böyle bir inceleme dikkatle yapıldığında, bugünkü tüm hükümdarların ve hükümdarlık talebinde bulunanların kökenlerinin, sadece iki kişiye, İngiltere Kralı II. George ve Fransa Kralı I. Louis-Philippe'e dayandığı görülür.

İMPARATORLUKLAR VE ULUSLAR ARASINDA

Yirminci yüzyıl, büyük imparatorlukların parçalanıp ulusların doğuşuna tanık olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonucunda jeopolitik harita tamamen değişmiştir.

1900'lere doğru gelinirken, İsviçre ile birlikte, Avrupa'daki tek cumhuriyet olan Fransa, gelecek kuşaklarının tahta hakimiyetlerinden gayet emin monarşiler tarafından çevrelenmişti.

Monarşi ilkesi, hâlâ eski dünyanın siyasi modeliydi.

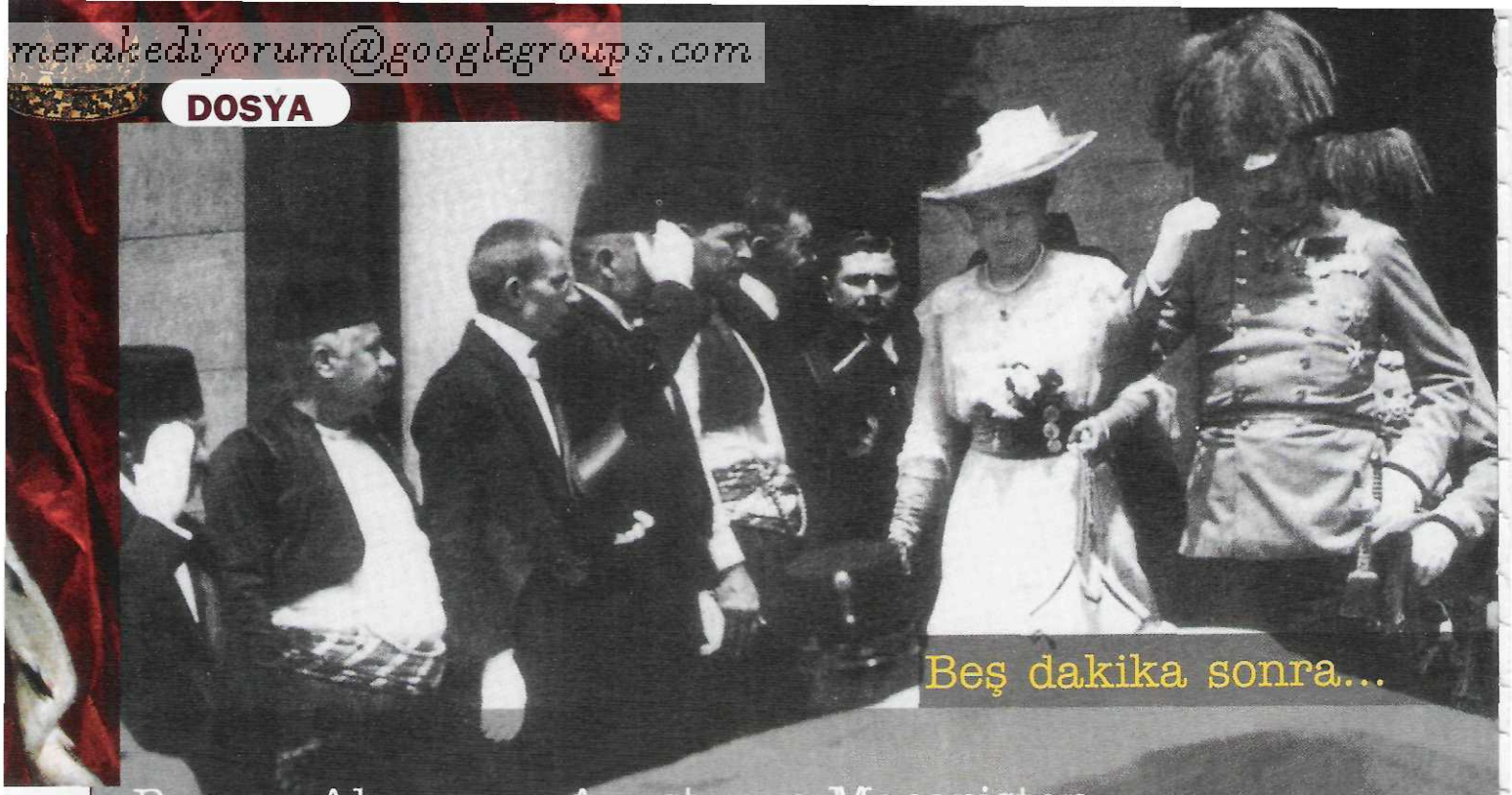
En son ortaya çıkan taht, 1905'te Norveç'te VII. Haakon'un; ilk ortadan kalkan ise, 1910 Portekiz devrimiyle II. Manuel'inki olmuştu.

Peşpeşe gelen iki dünya savaşı, büyük kriz yılları, üç büyük imparatorluğu olduğu kadar, İtalya, Yunanistan ve İspanya tahtlarını da devirir.

Doğu Avrupa'nın görece daha yeni monarşileri ise Rusya'daki gelişmelerin etkisi altında, 'halk demokrasileri'ne dönüşürler.

Sadece Kuzey Avrupa'dakiler varlıklarını koruyabilirler, tabii demokrasi oyununu kurallarına uygun bir biçimde oynamayı kabul etmek koşuluyla...

merakediyorum@googlegroups.com

Beş dakika sonra...

Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan

Kökleri çatırdayan büyük imparatorluklar

Kimisinin kökleri Ortaçağ'a kadar dayanan üç büyük Avrupa imparatorluğu için çanlar, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte çalınır. 1914-1918 arasındaki kıyamet, ebedi oldukları düşünülen güçleri, hiçliğe dönüştürür.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun varisi Arşidük François-Ferdinand'ın öldürülmesi, 'dünyanın sonunun geldiğinin habercisi' olur. Birinci Dünya Savaşı, bütün tahtları sallar, kralları devirir. Rus, Alman ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları da önce başarısız olur, sonra da tarihe karışırlar.

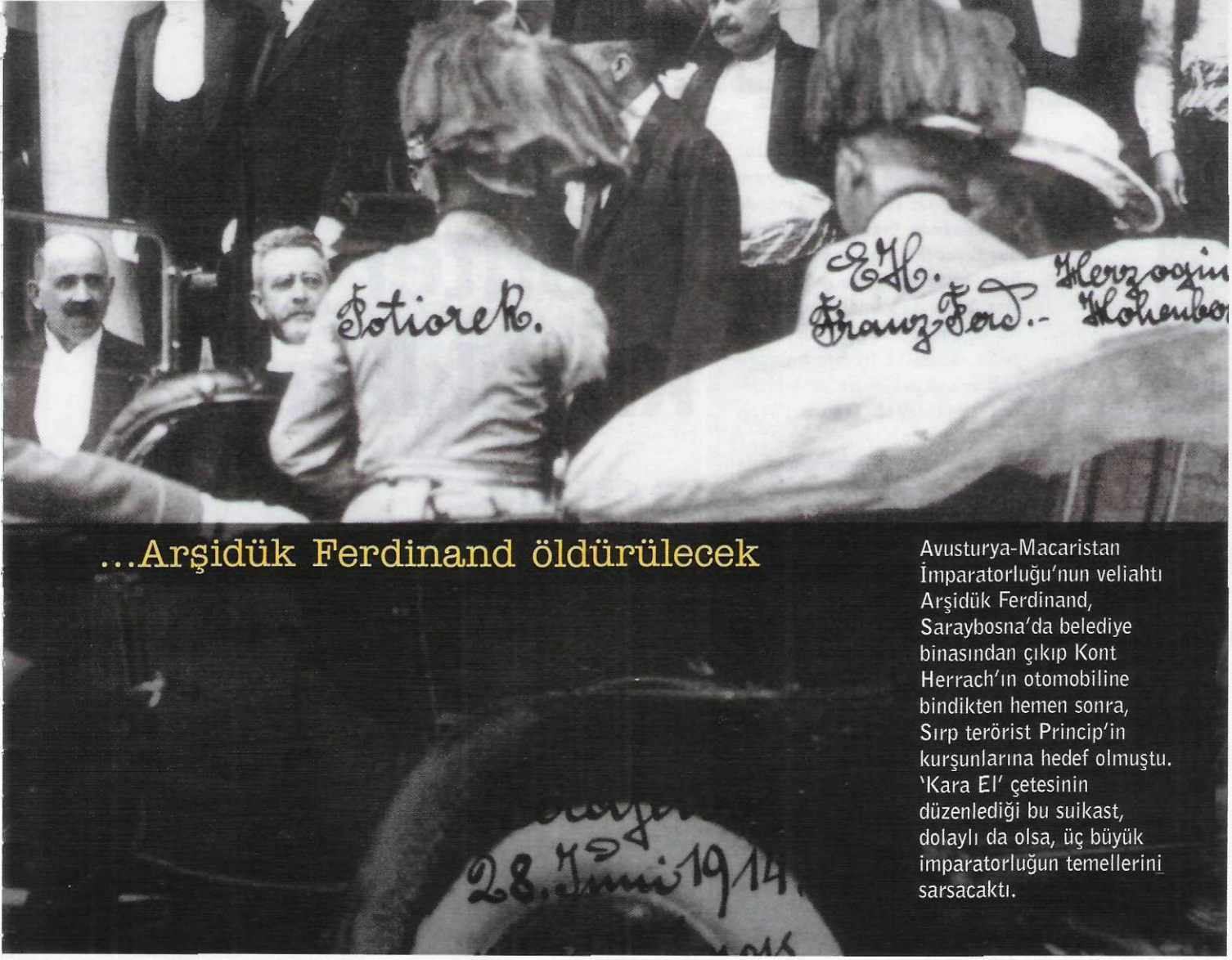
Halbuki savaş öncesinden bakıldığında, bu hanedanların durumu, tartışma götürmez: Rusya'da 'Romanov'lar, 300 yıldan uzun bir süredir, Almanya'da 'Hohenzollern'ler 12. yüzyıldan beri, Avusturya-Macaristan'da ise 'Habsburg'lar 1278'ten beri hüküm sürmektedirler.

Ancak 28 Haziran 1914'teki cinayet Viyana'da, Berlin'de ve Saint-Petersburg'da benzer korkuları uyandırır. Fırtına öncesindeki bir aylık bir sessizlikten sonra, 24 Temmuz'da Avusturya, Sırbistan'a savaş ilanı anlamına gelen bir ültimatom yollar.

Bu haber, Avrupa'nın her yerinde bomba etkisi yaratır. Salt bir Balkan Savaşı olarak kalabilecek çatışma, ittifaklar yüzünden, bir 'Avrupa Savaşı'na dönüşür. Çarlık ordularının harekete geçişini Almanya izler ve Rusya'ya savaş ilan eder. Ardından da Fransa ve İngiltere savaşa katılır.

TUZAĞA DÜŞÜRÜLEN ROMANOVLAR

Rusya'da gerçekleşen devrim, savaş boyunca adım adım gelişir. 1917 Şubat'ında Saint-Petersburg büyük eylemlere sahne olur. Halk arasında gidişattan hoşnutsuzluk yaygındır ve

...Arşidük Ferdinand öldürülecek

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun veliahtı Arşidük Ferdinand, Saraybosna'da belediye binasından çıkıp Kont Herrach'ın otomobiline bindikten hemen sonra, Sırp terörist Princip'in kurşunlarına hedef olmuştu. 'Kara El' çetesinin düzenlediği bu suikast, dolaylı da olsa, üç büyük imparatorluğun temellerini sarsacaktı.

halkın büyük çoğunluğu hükümete ve hanedana karşı tavır almıştır. Bütün bunlar gerçekleşirken Çar, başkentten uzakta, ordularının başındadır. Devrim aslında, 9 Ocak 1917'de Çar Nikola yeniden cepheye gittiği zaman patlak verir ve günden güne, bir iç savaşa dönüşür.

Üç yüz yıldan fazla süren Romanov hükümranlığı birkaç saatte yerle bir olur. Nikola ve ailesi sarayda tutuklanır ve Ağustos ayında aile, Sibirya'ya gönderilir. Daha sonra Mayıs 1918'te başka bir yere nakledilirler. Yaz yaklaştıkça aile endişelenmeye başlar. Diğer yandan Çarlık taraftarı güçler, ailenin tutuklu bulunduğu kente yaklaşmaktadırlar. Bu durum karşısında, Ural Bölge Sovyeti, 16 Temmuz'u 17'sine bağlayan gece, imparatorluk ailesini öldürme kararını almak durumunda kalır. Ve karar, sabahın ilk saatlerinde infaz edilir.

KAİSER'İN CEZASI

İskambil kağıdından şatolar gibi, Rusya'da Çarlığın çöküşü Alman İmparatorluğu'nun ve ona bağlı Bavyera, Bade, Saxe, Hesse gibi küçük Alman krallıklarının da çöküşünü beraberinde getirir.

Kasım 1918'de 59 yaşındaki II. Guillaume tahttan çekilmek zorunda kalır.

Zaten tahta çıktığı günden beri megalomanisini her fırsatta gösteren ve gerçek bir despot olan 'Kaiser'in kişiliği her zaman gündemde olmuştur. İmparator, beraber avlandığı ve çok sevdiği Avusturya arşidükü François-Ferdinand'ın öldürülmesini kişisel bir meseleye dönüştürerek Avusturya'yı savaşa iter.

Ancak talih ona karşı döner ve savaşın başından itibaren dört yıl boyunca stratejist Ludendorff karşısında etkisini yitirmeye başlar. Sonunda, 9 Kasım 1918'de 31 yıllık bir iktidarın ardından gelen son perde sahnelenir. İşçi kortejleri Berlin'de hükümet binasının önüne yığıldığında, etrafındakiler Kaiser'i tahttan çekilmeye zorlarlar. Özellikle de, "Majesteleri, size tahtı terk etmenizi ve Hollanda'ya gitmenizi önermek zorundayım" diyen Mareşal Hindenburg, Hollanda kraliçesini ikna etmiştir. Bu rahatsız edici konuk, ülkenin kuzeyinde bulunan ıssız bir adadaki manastıra yerleştirilir.

Hohenzollern'lerin bir daha asla tahta çıkamayacağının farkında olan gerçekçi veliaht

merakediyorum@googlegroups.com

Kronprinz, Berlin'e dönmesine izin verildikten sonra hayatını kokteyllerde sürdürür. Yine de bu dönemde, Nazilere karşı çok büyük coşku duymamakla birlikte, askeri geçitlere ve toplantılara, kolunda gamalı haçla katılır. II. Guillaume ise Hitlerci değildir. Kaba ve bayağı bulduğu Führer'i desteklemez ve 4 Haziran 1941'de, II. Dünya Savaşı sürerken ölür.

1918 yenilgisinden sonra da prensler bazen siyasi, ama çoğu zaman kültürel ve geleneksel bir rol oynamaya devam ederler. Bazı istisnalar dışında, Hitler tarafından ordudan atılan Alman prensleri, Nazizmin karşısında yer alırlar. 1990'da iki Almanya'nın birleşmesinin ardından, bazı prensler doğudaki topraklarını geri almaya girişirlerken, diğerleri de yerel bir rol oynamaya devam ederler.

HABSBURGLARIN FELAKETİ

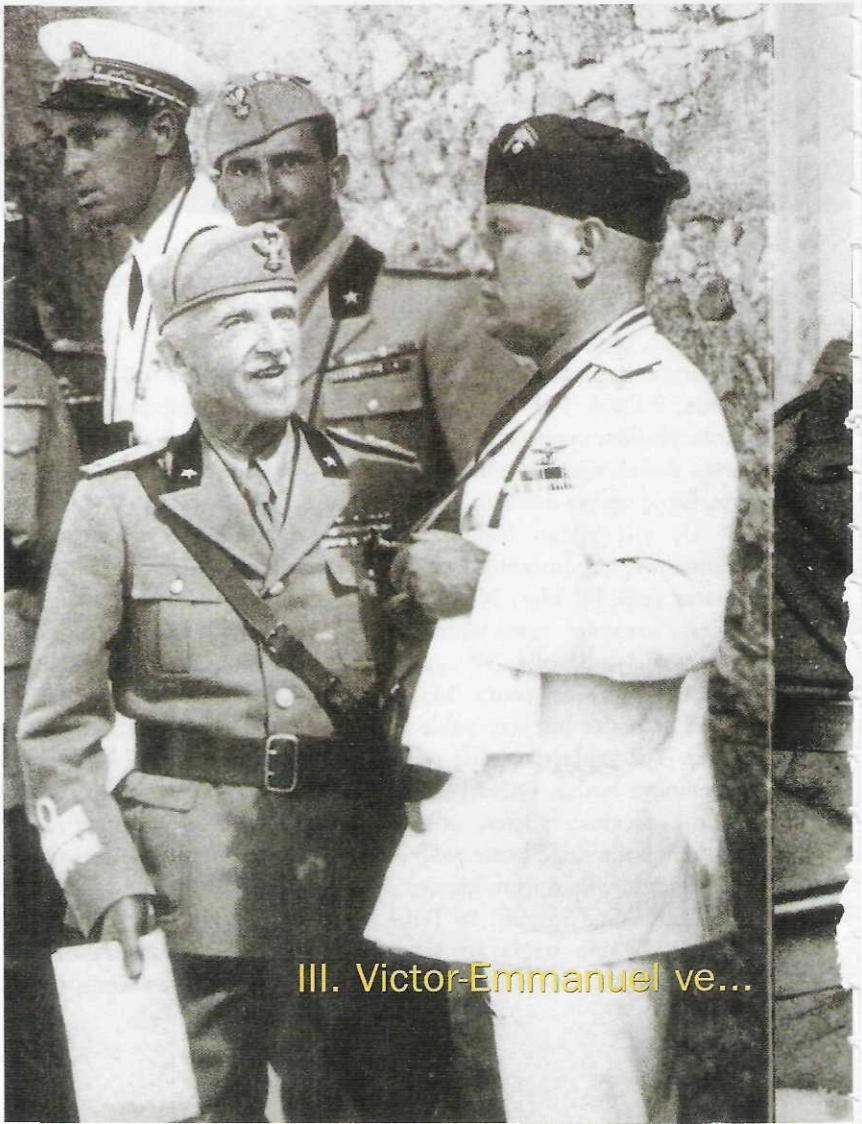
İmparator François-Joseph'in tek varisi arşidük Rodolfo'nun 1889'daki trajik ölümünün ardından, Habsburg hanedanlığı François-Ferdinand'ın eline geçer. Ancak Ferdinand uygunsuz bir evlilik yaptığından, çocukları taht varisi olamayınca, onun ölümünün ardından, 27 yaşındaki Arşidük Şarl tahta çıkar.

İyi bir eğitim almış olan ve François-Joseph'in korumasındaki Şarl, 1911'de evlenir. Üç yıl sonra Ferdinand'ın öldürülmesinin ardından, eşiyle birlikte sürdürdüğü sakin yaşamı terk ederek Viyana'ya gelmek durumunda kalır. 21 Kasım 1916'da da François-Joseph son nefesini verince, Şarl, 'Avusturya İmparatoru' olur. Avusturya'nın kaderi artık Alman İmparatorluğu'na bağlıdır. Şarl'ın bu kadar arzuladığı barış, 11 Kasım 1918'de imzalanır. Ama o artık imparator değildir; çünkü Avusturya Cumhuriyeti çoktan ilan edilmiştir. Şarl ve ailesi İsviçre'ye kaçarlar.

Güney ve Doğu Avrupa

Otoriter krallıkların sonu

Kaderlerini faşizmin aşırılıklarına bağlayan kimi hükümdarlar, kendi sonlarını da hazırladılar. Otoriter eğilimleri onları köreltmişti; uluslararası gelişmeler de buna uygundu.

III. Victor-Emmanuel ve...

Üç büyük imparatorluğun çöküşü, Avrupa'yı sarsmış olsa bile, Bolşevik Devrimi'nin etkisi daha güçlü oldu. Kuzeydeki ülkelerle kıyaslandığında, Güney Avrupa, devrimin etkilerine daha açıktı. İki dünya savaşı arasında, düzen yanlısı güçler, 'komünizm tehlikesine karşı', İtalya ve İspanya krallarına ve onların arkasında duran Yugoslavya, Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan kralarına tam destek verdiler.

İspanya tahtındaki XIII. Alfonso, 1923 Eylül'ünde, General Primo de Rivera'ya, kriz, yoksulluk ve karışıklık ortamında, her türlü despotluğu uygulamak üzere tam yetki verir. Bu arada Roma'da tahtta oturan III. Victor-Emmanuel, grevciler, isyankarlar ve her çeşit siyasetçi karşısında, 1922'den beri düzeni koruyan yarı askeri, faşist siyasal örgütleri destekler ve kanlı diktatörle anlaşma yapar. Mussolini monarşiyi pek ciddiye almamakla beraber, İtalyan birliğinin kurucusunun torunu olan kralın prestijinden faydalanmayı tercih eder.

İspanya'da ise, Madrid'in aşırı muhafazakar çevrelerinde silik bir kişilik olarak görülen Rivera'dan alınan yetkiler, kral tarafından General Berenguer'e verilir. Fakat artık hiçbir şeyi geri döndürmek mümkün değildir. Kör baskı uygulamalarının kifayetsiz kaldığı siyasi gelişmeler karşısında, kral bu kez de Amiral Aznar'ı göreve getirir. Bu, monarşinin son hükümetidir. Seçim döneminde kamuoyunun monarşiye karşı döndüğünü görünce, 14 Nisan 1931'de kraliyet ailesi ülkeden kaçar ve kral, 1941 Şubat'ında Roma'da ölür.

Roma tahtındaki III. Victor-Emmanuel'in akıbetine gelince; kral, Mussolini'nin elinde kukladan başka bir şey değildir. Buna rağmen monarşiyi kurtardığını zannederek, Kahire'ye Kral Faruk'un yanına iltica eder.

Bugün İtalya'da hanedanlık üyeleri geri dönmenin yollarını aramaktadırlar. Prens Victor-Emmanuel, Cumhuriyet Anayasası'na bağlılık karşılığında, ailesini 1947'den beri sürgüne mahkum eden kanunun ilgasına uğraşmaktadır.

İspanya'da ise Franco'nun diktatörlük rejiminin 1975'te yıkılmasının ardından, I. Juan Carlos, halk egemenliğine geçmek üzere, gerekli siyasi reformları kabul ederek varlığını idame ettirebilme şansına sahip olmuştur.

XIII. Alfonso, etki altındaydılar

İktidarı diktatörlerin eline teslim eden, İtalya ve İspanya kralları, faşizme yataklık yaptılar. Ancak iki ülkenin şartları farklıydı. İtalya'da, Mussolini'nin 'ateşli' köktenciliği monarşiyle uyuşmakta zorlanırken, İspanya'da Rivera'nın gelenekçi tavrı, İspanyol faşizminin ortaya çıkışını geciktirecekti.

merakediyorum@googlegroups.com

Ve İngiltere'de yani 'Birleşik Krallık'ta...

Kraliçe'nin tahtı ve tacı sorgulanıyor

Kraliçe II. Elizabeth'in, tahta çıkışının 47. yılında başlatılan bir tartışmayla, İngiltere'de, 'tahtın ve tacın meşruiyeti' sorgulanıyor. Yapılan bir anket, halkın yüzde 60'ının 'tebaa' değil, 'vatandaş' olmak istediğini ortaya koyuyor.

İspanya'da, 1981'deki albaylar darbesine karşı demokrasi saflarında yer alarak kendine meşruiyet zemini kazanan İspanya kralı I. Juan Carlos, II. Elizabeth'le birlikte...

ZAFER ARAPKİRLİ

Takvimler, 6 Aralık 2000 tarihini gösteriyordu. Kraliçe II. Elizabeth'in, tacını ve asasını kuşanarak bir resmi törene katıldığı ender günlerinden biriydi. Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda ile 'Bağlı Topraklar'ın Hükümdarı, saltanat arabasına binecek, tebaasının alkışları ve tezahüratı arasında Parlamento'ya gidecek, orada hükümet programını okuyarak yeni yasama yılını resmen açacaktı.

Sabah çayını yudumlarken, hizmetkarların getirdiği The Guardian'ın manşetini gördüğünde, tüm neşesi kaçtı.

THE GUARDIAN'IN TAVRI

The Guardian gazetesi, 1848 tarihli bir yasa gereği, sürgüne gönderilme cezasını bile göze alarak, "Tahtın ve tacın meşruiyetini sorgulama" cüretini göstermişti. Hatta daha da ileri giderek, 1701 tarihli bir yasa ile kural haline gelen "Katolikler hükümdar olamazlar. Hükümdar, sadece Protestan Kilisesi'ne bağlı olanlar arasından seçilir" şeklindeki hükmün de, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu sözleşme hükümlerine uyma ilkesiyle çıkarılan İngiltere İnsan Hakları Yasası'na aykırılığını öne sürerek, mahkemeye başvuruyordu.

2 Haziran 1953 tarihinde taç giyişinden beri, iyi kötü, tebaasının sempatisiyle görevini sürdüren Kraliçe II. Elizabeth'in, tahta çıkışının 47. yılında yeniden başlatılan bu meşruiyet tartışması, ülkede hayatı felce uğratmadı. Parlamento birbirine girmedi. Kurallar gereği, hükümet tarafından kaleme alınan ve Kraliçe'nin, her paragrafına, "Benim hükümetim..." diye başlayarak Parlamento'da okuduğu hükümet programı ve icraatı da aksamadı.

Ancak her yıl yaklaşık 7.9 milyon Sterlin'i vergi mükelleflerinin kesesinden alan, bunun yanı sıra, yüz milyonlarca servetinin hesabını kendisi bile tutamayan hükümdarın, yüzlerce kişiye varan ailesi ve maiyetiyle birlikte, neden Batılı bir demokratik ülkede hâlâ en güçlü karar ve yönetim organı olarak varlığını sürdürdüğü sorgulanmalıydı.

Yeni yapılan bir anketin sonuçları, "Bir hükümdarın tebaası mı, yoksa bir ülkenin vatandaşı mı olmayı tercih ederdiniz?" sorusuna, halkın yüzde 60'ının 'Vatandaş' yanıtını verdiğini gösteriyordu.

Aynı ankette, hükümdar olabilmek için, Kraliyet ailesi fertleri arasında gerekli koşullara sahip olmayanların, yani Katolikler, evlilik dışı çocuklar ve evlat edinilmiş kişilerin de 'insan haklarının' ihlal edildiği sonucu çıkıyordu.

REFORMLAR YAPILDI AMA...

Her ne kadar iktidardaki İşçi Partisi, 1997 seçimi öncesindeki en önemli vaatlerinden birini yerine getirerek, "merkezin yetkilerini bölgelere devretme" (devolution) reformunu gerçekleştirmiş ve İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'da kısmi özerkliği sağlamışsa da, yine de Kraliçe'nin, "on milyonlarca insanın hükümdarı" statüsü ortadan kalkmamıştı.

Ayrıca her ne kadar, Lordlar Kamarası'nda yapılan reformla, "Babadan oğula, ömür boyu Lordluk" sistemi kaldırılıp Kraliçe'nin tüm yasaları veto edebilme yetkisi (Royal Prerogative) biraz azaltıldıysa da, Anayasal düzenin yeni temellere oturtulması ve bu 'temel'in Monarşi olmaması, 'Avrupalı' gibi düşünen ve köhnemiş sistemlerin yerine çağdaş bir devlet anlayışı getirmek isteyen herkesin dileğiydi.

Kuzey'in 'demokrat' kralları

Danimarka, İsveç, Norveç ve Hollanda, dünyanın demokratik ülkeleri arasında, saygın bir yere sahiptirler. Ancak bu ülkelerdeki kraliyet ailelerinin varlığı düşünülecek olursa, bu durum, ilginç bir paradokstur. İskandinav ülkelerinin hükümdarları, sivil barış, insan hakları ve güçsüzlerin korunması yönünde bazı adımlar atarak, prestijlerini ve *otoritelerini korumayı başarabilmişlerdir.*

Danimarka kraliçesi II. Margret'in dünyaya geldiği tarihte (16 Nisan 1940) ülkeyi efsanevi kral X. Christian yönetmektedir. Nazi işgali karşısında X. Christian kendisini, bağımsız krallığın savunucusu ve başta Yahudiler olmak üzere, tebaasının

özgürlüklerinin garantisi olarak sunmuştur. Hatta Yahudilerin ülkede saklanabilmesi veya İsveç'e kaçabilmeleri için, bizatihi kendisi bazı tedbirler almıştır.

Irkçılığın ve hoşgörüsüzlüğün reddi miras edilmesi üzerine, 1972'de tahta çıkan kraliçe II. Margret de idari sorunlara maruz kalan Danimarkalıları, Christianburg Sarayı'nda dinleme geleneğiyle kendi meşruiyetini sürdürme çabasına girmiştir.

Benzer özellikleri, Hollanda ve onun kraliçesi I. Beatrix (üstteki fotoğrafta, sağda) söz konusu *olduğunda da gözlemlemek mümkündür.*

Eşitlikçi rüzgar, İsveç tahtı üzerinde de esmiş ve 1970'lerin dönümünde, kraliyet sembolik bir konuma çekilmek üzere, her türlü siyasi rolden feragat etmek durumunda kalmıştır.

İsveç monarşisi, gelişen parlamentarizm akımına karşı koymamış, bunun karşılığında sosyalistler de, yaşlı kral VI. Gustave 1973'te ölene kadar, ona dokunmamışlardır. VI. Gustave'ın ölümünün ardından ise, yeni genç krala tahta yönelik bir reformu kabul ettirmişler ve kraliyetin sembolik bir konuma gerilemesini sağlamışlardır.

Norveç'te de, her yıl Nobel Barış Ödülü'nü veren kraliyet ailesi, yeni gelişmelere ayak uydurma karşısında, sembolik konumlarını idame ettirme imkanına kavuşmuştur.

merakediyorum@googlegroups.com

Sürgündeki hanedan mensupları

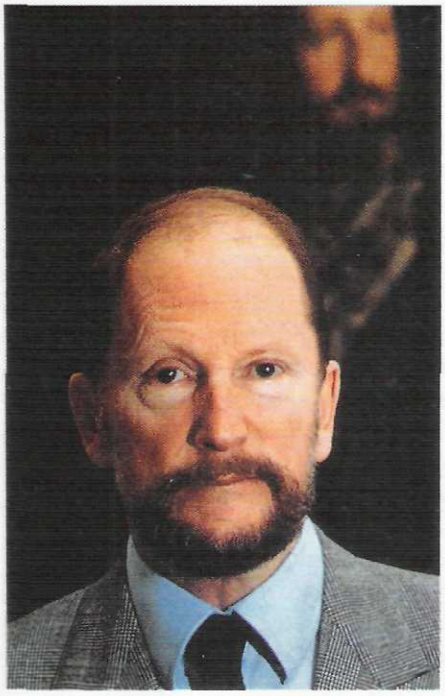
Başlarında taçları yok...

Avrupa'nın hanedanlık aileleri, birçok yerde kurumsal olarak tanınmamalarına rağmen, çoğu kez medya ve şimdi de internet sayesinde, az çok başarıyla statülerini korumaya çalışıyorlar. Onlar, sürgünde olan ya da hâlâ iktidar umudu taşıyan hanedan temsilcileri.

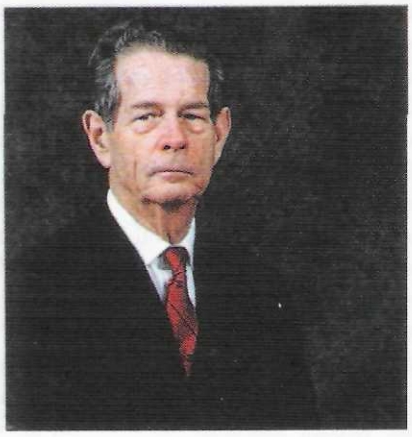
Sürgündekiler

Yunanistan
II. Konstantin. 1964-1967 arasında Yunan kralıydı. O tarihten itibaren sürgünde. 1940'ta doğdu. 1964'te Danimarka prensesi Anne-Marie ile evlendi. Beş çocuğu var.

Bulgaristan
II. Simeon. 1943-1946 arası Bulgar kralı. O tarihten beri sürgünde. Saxe-Coburg ve Gotha ailesi çıkışlı. 1937'de Sofya'da doğdu. 1962'de Margueritte Gomez-Acebo y Cepiela ile evlendi. Beş çocuğu var.

Romanya
I. Michel, Romanya kralı. 1927'de dedesi I. Ferdinand'ın yerine tahta geçti. Kendisinin feragati üzerine babası II. Carol tahta geçti. 1940-1947 arasında yeniden kral oldu. 1921'de doğdu. 1948'de Bourbon prensesi Anne ile evlendi. Beş çocuk sahibi.

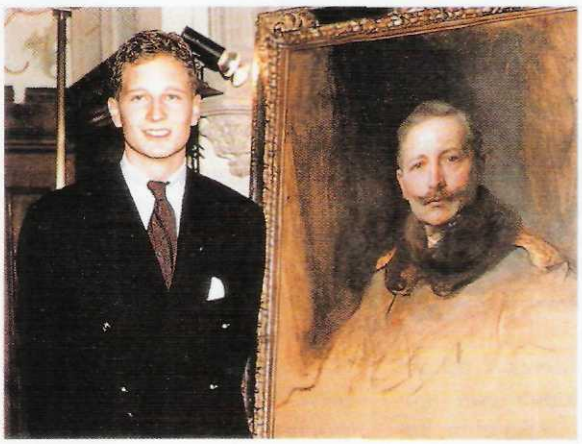

İtalya
Savua'lı Victor-Emmanuel, Napoli prensi, 1937 doğumlu. 1946'dan beri sürgünde. Ailenin başına 1983'te geçti. 1971'de Marina Doria ile evlendi. Bir çocuğu var.

ama umutları var!

Varisler

Almanya
Prusya'lı Georg-Friedrich. 1976'da Bremen'de doğdu. 1994'ten beri ailenin başında. Diğer bir varis ise amcası Prusyalı Friedrich-Wilhelm. 1939 doğumlu. 1971'de boşanıp 1976'da yeniden evlendi.

Yugoslavya
Alexandre Karageorgevitch. 1945, Londra doğumlu. 1970'ten beri ailenin başında. 1972'de Orleans-Bragance prensesi Maria de Gloria ile evlendi. 1982'de boşanıp 1985'te Katarina Batis ile evlendi. Üç çocuğu var.

Rusya
Büyük düşes Maria. 1953 Madrid doğumlu. 1992'den beri ailenin başında. 1976'da Prusya prenslerinden Franz-Wilhelm ile evlendi. Bir çocuğu var. Çarlık tahtının bir diğer talibi de prens Nicolas Romanov, 1922 Antibes doğumlu.

Portekiz
Dom Duarte de Bragance, Bragance dükü, Portekiz kralının ikinci çocuğu. 1945 Bern doğumlu. 1976'dan beri ailenin başında. 1995'te Isabelle de Castro Curvelho de Heredia ile evlendi. Üç çocuğu var.

Avusturya-Macaristan
Otto Habsburg. 1912 Avusturya doğumlu. 1922'den beri ailenin başında. 1951'de Saxe-Meiningen prensesi Regina ile evlendi. Yedi çocuğu var.

Fransa
Orleans'lı Henri, Paris kontu, Fransa dükü. 1933 Anjou doğumlu. 1999'dan beri ailenin başında. 1957'de düşes Maria-Thérèse ile evlendi. Beş çocuğu var. 1974'te boşanıp 1984'te Leon'lu Micaela Quinones ile evlendi. Fransa tahtının diğer talibi ise Bourbon hanedanından Louis-Alphonse. 1974 Madrid doğumlu. 1989'dan beri ailenin başında.

@
Prenslik aileleri
http://perso.club-internet.fr/gollum2/lien.html
II. Simeon (Bulgaristan)
http://www.seker.es/simeon/reybul.html
Alexandre Karageorgevitch (Yugoslavya)
http://www.royalfamily.org
Bourbon hanedanından Louis-Alphonse
http://www.royaute.org/chef.htm
Paris Kontu Henri
http://www.ifrance.com/royaute
Otto (Habsbourg hanedanından)
http://members.tripod.com/~tschwarzer/otto.htm

merakediyorum@googlegroups.com

Piyano çalar gibi yazı yazan

Daktilo kızlarımız

'Sekreterlik' mesleğinin anasıydı 'daktilo kızlar'. Bir meslek olarak 'daktilo'nun tarihi, Cumhuriyet'le birlikte başlar. Toplumsal yaşamda yeni bir simgedir 'daktilo'. Daktilo denilince, güzel, modern, becerikli bir genç kız gözler önüne gelir...

GÖKHAN AKÇURA

Daktilonun iki çeşit tarifi vardır. Birinci olarak, geçmişe pek meraklı bazı yazarların çalışma masalarında ya da çağ atlayamamış resmi dairelerde karşımıza çıkan eski bir alet.

Kalem kullanmadan yazmaya yarayan bu alet, 1860'lı yılların sonlarında keşfedildi. Mark Twain daktilo ile ilk romanı (Tom Sawyer) yazan kişi olarak tarihe geçmişti.

Giderek gelişen daktilonun eski modelleri antika oldu, koleksiyoncuları ortaya çıktı. Alet olarak bizdeki tarihine, Selçuk Erez bir yazısında değinmişti. Bu yazıda eski ustalardan Berç Kaçmenyan, Erez'e şunları anlatıyordu: "1928 Harf İnkılâbı'nı izleyen yıllarda iyi iş yaptıydık; Arapça harfleri, Latin harfleriyle değiştirdiydik. Dahası da var: Arapça harfli daktilonun yazarken merdanesi sağa kayardı; bunun eşapman (atlatma) çarkının yerini değiştirip sola kaymasını sağlardık. Bu iş on yıl kadar sürdü. Son Arap harfli daktilo bize, 1945'te geldi. 1947'de Sultanahmet Ticaret Lisesi'nde bir heyet Türkçe klavyeyi geliştirdi. Ardından Avrupa klavyeden milli klavyeye çevirmeye başladık makineleri." (Selçuk Erez, "Daktilo Tamircileri", Güneş, 6 Eylül 1987)

Daktilonun bir meslek olarak tarihine ise, Cumhuriyet'le birlikte girebiliriz. Kadınların toplumsal yaşamda, bürolarda gerçek anlamda yer alabilmesi de elbette yeni Türkiye devletinde söz konusu olabilmişti. Bürolarda yazılar giderek daktilolarla yazılmaya başlandı.

KIRK DAKTİLOLU SINIF

Bunları izleyen bir diğer gelişme de, ticaret liselerine haftada dört saat daktilo derslerinin konulmasıdır. Bu liselerden biri olan Ameli Hayat Ticaret Lisesi'ni ziyaret ederek röportaj yapan Hikmet Feridun [Es], 40 daktilo makinasının sürekli çalıştığı bir sınıfı şöyle anlatır:

"Daktilo sınıfı akşamları dörtten sonra başlıyor. Burada her sınıftan talebe var. 30'unda büyük hanımlar... Saat üç buçuğa, dörde kadar başka yerlerde çalışan, fabrikalarda küçük işler

yapan genç kızlar... Ailesi düşmüş, çalışmak mecburiyetinde kalmış paşa torunları... Genç kızlardan bir tanesini uzaktan tanırım... Büyük babasının zenginliği dillere destandı. Çocukluğu büyük bir konakta geçmişti... Şimdi bütün ailenin mukadderatı genç kızlarının tuşlar üzerinde titreyen ince parmaklarına bağlanmış..." (Yedigün, 5 Nisan 1933)

'DAKTİLO KIZ' VE MAGAZİN DERGİLERİ

Toplumsal yaşamda yeni bir simgedir artık daktilo. Daktilo denilince, güzel, modern, becerikli bir genç kız gözler önüne gelir. Yeniliklere kapalı olan kişiler ise doğal olarak olumlu şeyler düşünmezler daktilolar hakkında. Ne de olsa, erkekler arasında çalıştığı için, 'ortalığa düşmüş' bir kişidir!

Konunun sık sık gündeme geldiğini gören magazin dergileri de daktilolarla ilgilenmeye başlarlar. Çıkan birçok yazı arasında 'Nudiye Hüseyin' imzalı olanı, pek dikkat çekicidir. 1933 yılında yayımlanan 'Daktiloya Açık Mektup' başlıklı yazı şöyle başlıyor:

"Tanımadığım genç kız!

Ben seni hemen her gün görüyorum. Ya mahkeme kaleminde, ya avukat, tüccar, doktor yazıhanesinde, ya gazete idarehanesinde, velhasıl her işte, her ticarethanede... Bilirim ki hususi müesseseler daktilolarının güzel olmasına ehemmiyet verirler. Filhakika bu, senin mesleğinin utanılacak tarafıdır. Fakat ne zararı var. Sen kendini satmıyorsun, işini satıyorsun. Bunda utanmak hassası sana düşmez. Senin çalışmak hevesini veya çalışmak ihtiyacını alabildiğine istismar etmek isteyen patrona düşer. Sen işinle beraber kendini de ortaya koyacak olduktan sonra ayda yirmi-otuz lira kazanmak için, ne sabahın karanlığında yola düşerdin, ne müteva-

zi yemeğini paket edip eline alırdın, ne de entariyi bir sene giyerdin."

'MAKİNEYE ŞİİR GİRDİ'

Yazı, daktilo tipinin toplum içindeki yerine ilginç bir bakış getirerek sürüyor: "Sen iş meydanına atıldığın günden beri, yalnız kendi dişilik karakterini değil, bütün dünyanın karakterini değiştirdin. İlk defa makineye şiir girdi, ilk defa makine edebiyata dahil oldu. Artık şairler kadın diye, gözleri hülyalı; göğsü çiçekli aşk perileri tasvir etmiyorlar. Parmaklarının altında konuşan, haykıran makineleriyle dünyayı eski mihverinden söküp atan, esaretin amansız düş-

1930'larda Ankara Ticaret Lisesi'nde, 'daktilo sınıfı' iş başında... Sol sayfada ise, Kadircan Kaflı'nın 'Daktilo' adlı romanı için Münif Fehim'in çizdiği illüstrasyon.

'Sürat Kraliçesi' seçiliyor

Türkiye'de ilk daktilo kursu, 1929 yılında açıldı. Artık 'kurs görmüş' genç kızlarımıza seslenen, 'Bir daktilo aranıyor' başlıklı ilanlara gazetelerde rastlanabiliyordu.

Vakit gazetesi, 1930 yılında daktilolar arası bir 'Sürat Kraliçesi' seçeceğini ilan etmişti. Bununla ilgili duyuruda (16 Mayıs) şu bilgiler yer alıyordu: "Türkiyede daktilo şampiyonu kimdir? Yeni ve çok cazip bir müsabaka açıyoruz. Bu müsabakada yazı makinesiyle en çabuk ve en doğru yazı yazan Hanım hem kıymetli bir hediye alacak, hem de 1930 senesi Daktilo Şampiyonu ilân edilecektir. Bu müsabakaya girmek isteyenler matbaamıza müracaat ederek birer fotoğraflarını lütfetmelidirler."

Aynı günlerde Elhamra Sineması'nda Marie Glory ile Jean Murat'nın başrollerini paylaştıkları filmin adı da konumuz açısından dikkat çekici: 'Küçük Daktilo'.

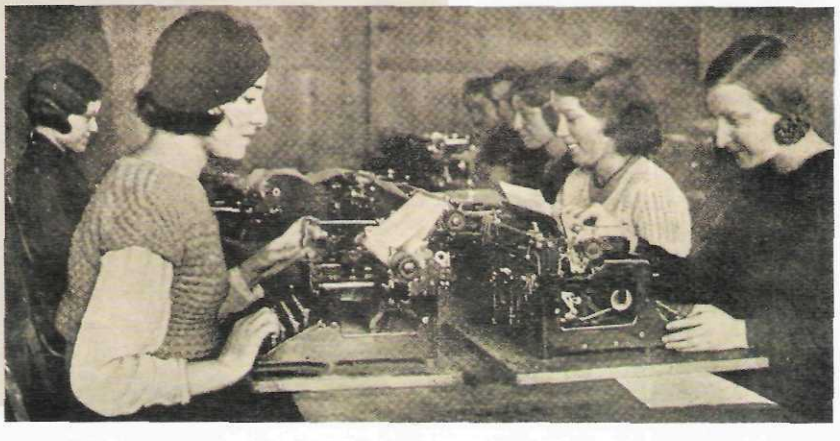

1930
Sürat kraliçesi
Türkiyede daktilo Şampiyonu kimdir ?
Yeni ve çok cazip bir müsabaka açıyoruz!
Bu müsabakada yazı makinesile en çabuk ve en doğru yazı yazan Hanım hem kıymetli bir hediye alacak, hem de 1930 senesi Daktilo Şampiyonu ilân edilecektir.
Bu müsabakaya girmek isteyenler matbaamıza müracaat ederek birer fotoğraflarını lütfetmelidirler.
Her sene tekrar edilecek olan bu müsabakanın nasıl yapılacağını ve gününü sonra ilân edeceğiz!

merakediyorum@googlegroups.com

İdeal 'daktilo' nasıl olmalıdır?

İyi bir daktilonun nasıl olacağı konusunda bilimsel çalışmalar yapılmasa da, magazin dergilerini takip ederek egemen anlayışın ne olduğunu görebiliriz. 1939 yılında 'Ev-İş' dergisinde yer alan 'Siz de iyi bir daktilo musunuz?' başlıklı yazıyı okursak, 'daktiloların prensesi' olabilecek bir genç kızın dikkat etmesi gereken kuralları öğreniriz. Buna göre iyi bir daktilo:

- Makinesini her akşam kapatmadan önce temizler.
- Görevi daima hatırlamak olduğundan, bir dosya kaybolduğunda, "Bilmiyorum" deme hakkına sahip değildir.
- Öğle paydosunda arkadaşlarıyla patronunu veya muhasebe müdürünü çekiştirmez.
- İşe giderken çok şık giyinmez ve gereğinden fazla boyanmaz.
- Pazar günleri yaptığı gezinti ve eğlenceleri, ertesi gün arkadaşlarına anlatmaz.
- Patronu olmadığı zaman örgü örmez veya roman okumaz.
- Ortalama hız dakikada 40 kelime olduğuna göre, makinede 25 kelimeden az yazmaz.
- Arkadaşları tarafından sık sık ziyaret edilmez.
- Patronu kızgın bir anında haksız bir şey söylese bile, o itidalini kaybetmez ve ağlamaz.
- Hastalıklarından bahsedip mızmızlık yapmaz, 'ah, of' çekmez.
- Akşamüstleri ikide bir pencereden bakıp, onu almaya gelecek nişanlısını beklemez.
- Onu her gün arayan ve patronla sık sık karşılaşan erkek arkadaşlar edinmez.

manı olan enerjik, dinamik kadını anlatıyorlar..." (Yedigün, 19 Temmuz 1933)

EDEBİYATTA 'DAKTİLO' TİPİ

Daktilo tipine roman ve hikayelerde de rastlıyoruz elbette. Ercüment Ekrem'in (Talu) 'Daktilo' hikayesi, 1934 yılında Yedigün dergisinde yayımlanmıştır. Bu öykünün kahramanı Emel, genç yaşta annesiyle yalnız kalmıştır. Liseden sonra, 'bir sanat öğrenip kimselere yük olmadan çalışmak istemiş', daktilo kursuna devam etmiştir. Avukat Nezih Bey'in yanına katibe olarak giren Emel, (benzeri öykülerde olduğu gibi) bir süre sonra, patronuna âşık olur. Aşkın verdiği güçle işine dört elle sarılır.

"Artık Emel'in ince ve biçimli parmaklarının altında yazı makinesi bir piyano gibiydi. Emel bunun muttarit [düzgün] ahengini, kendi zihnindeki ateşin ve sevdakâr güfteye uydurup gaşyoluyordu." Ama elbette ki hayat, romanlardaki gibi güzel ve tozpembe değildi.

Ercümend Ekrem de bunu iyi bildiğinden olacak, bir süre sonra yazıhaneye Nezih Bey'in zengin nişanlısını sokmaya karar verir. Emel bunu görünce önce şaşırır, ama kendini hemen toparlar. Birden giren ağrıyla zonklayan başını tutmak için kaldırdığı ellerini, tekrar önündeki daktiloya yöneltir. Önünde duran müsveddeyi temize çekmeye çalışır. Öykünün (elbette

ki) trajik olan sonu şöyle:

"Ancak o da kadındı. Onun da ümidi yıkılmış, izzeti nefsi, gururu kırılmış, gönlü parçalanmıştı. Bütün bunlardan duyduğu ızdırap sinirlerini tahrik etmiş, parmakları harfleri hızlı hızlı vuruyordu.

Nezih bey, hırçın, Emel'e döndü, huşunetle:

- Reca ederim, dedi; ben meşgulken yavaş yazınız diye size kaç defa söylemeli? Hem lütfen bizi yalnız bırakınız.

Emel cevap vermedi; sendeleyerek kalktı; çantasını ve şapkasını odada bırakarak dışarıya çıktı. Kapının önünde, artık kuvvetten kesilmişti. Kırılan kalbinin, yıkılan binayı âmâlinin [emellerinin] enkazı üzerine, bitap, yıkıldı!"

Bu hikayeyi, Kadircan Kaflı'nın 'Daktilo' adlı 'His, aşk ve memleket romanı' takip eder. Roman aynı dergide bir yıl son-

Yazı devriminin hemen sonrasında, Beyoğlu'ndaki bir kırtasiyeci vitrininde, 'Yeni Türkçe yazı makinaları gelmiştir' ilanı (solda). Yıl 1933; İstanbul'daki 'Ameli Hayat Ticaret Lisesi' öğrencileri daktilo başında (sol sayfada, altta). Daktilo tüm dünyada, daha ilk günlerinden beri, basının vazgeçilmez demirbaşı idi: Altta, I. Dünya Savaşı yıllarında, AP Ajansı'nın bir bürosu.

ra tefrika edilir. Artık 'daktilolar', kadınlar için yazan yazarlarımızın temel karakterleri arasına girecektir. Hafif romanlar yazmakla ünlü Burhan Cahit de, 'Bir Çatı Altında' (1932) adlı romanında hırslı bir daktiloyu, Lerzan'ı anlatır. Ticaretle meşgul olan Mesut Kemal Bey, işlerin artması sonucu bir daktilograf almaya karar verir.

Mesut Kemal Bey müsabakaya girenler arasında Lerzan'ı gözüne kestirir. Aslında başlangıçta aklında pek şeytanlık yoktur. Ama Lerzan güzel olmasının yanı sıra, Robert Kolej'den mezun olmuş akıllı bir kızdır. Lerzan da kısa zamanda Mesut Kemal Bey'in kendine yönelmiş gizli meraklarını, ilgisini anlar.

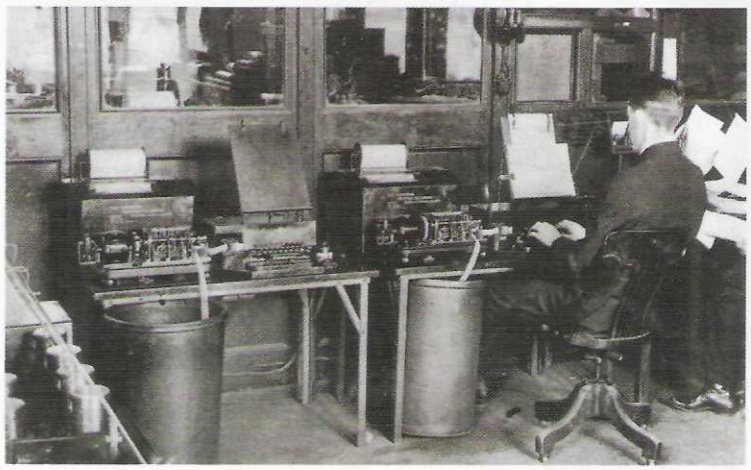
Giderek işler kıvama girer, hatta kızışır, sonunda kaçınılmaz olarak da karışır. Sonbahara girdiğimizde Mesut Kemal Bey, Lerzan için, Taksim'le Harbiye arasında küçük bir apartıman katı tutar. Artık yazıhanede çalışmayı bırakan Lerzan'ın romandaki rolü bundan sonra 'metres' olarak sürecektir. Bu nedenle biz de kendilerine bu noktada veda etmek zorunda kalıyoruz.

Aslında daktilonun metres oluşu, çok özel bir öykü değildir. Bürolarda tek tek daktiloların görünmesinden, iş hayatında hatırı sayılır ölçüde kadının yer almasına geçiş, beraberinde birçok etik sorunu da getirir. Kadını ev içi bir öge olarak görmeye alışmış olan Türk erkeği, çalışan kadın figürüne sakınca ile bakmaya devam eder. Erkek gözleri ve tavırları karşısında korunmasız duran bu yeni kadınlar, eski anlayış açısından patlayacak birer bomba kadar tehlikelidirler. Daktilograflar bu nedenle potansiyel metresler olarak değerlendirilmekte, 'çalışan kadın eşittir kolay kadın' diye düşünülmektedir.

OTUZLARDAN ELLİLERE

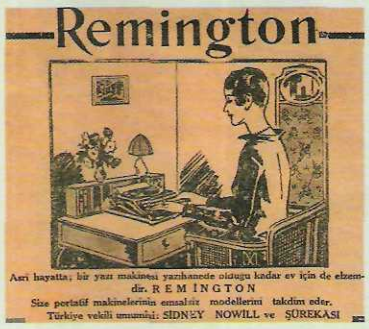
Ellili yıllara geldiğimizde ise, daktiloluk, artık bildik, tanıdık bir meslek olarak toplumsal yaşam içindeki yerini almıştır. Belki artık Robert Kolej mezunu daktilo bulmak kolay değildir, ama yine de yetenekli genç kızlarımız işe girmek için kuyrukta beklemektedirler. Bu kez de Hafta dergisi; 'şeflerinin gözüyle daktiloların nasıl olması gerektiği'ni okuyucularına açıklamayı görev sayar!

Şeflere göre, daktilolar haftanın üç günü işe yaramazlar: "Çünkü cumartesi günü, pazar günü nasıl eğleneceklerini düşünürler. Pazar günü zaten tatildedirler. Pazartesi günü de, pazar günkü eğlentinin tahattüriyle dalgındırlar. Kalıyor mu geriye dört gün? Onun da iki sabahı geç

merakediyorum@googlegroups.com

Türkiye'de, 1930'lu yılların başlarında, daktilo ilanlarının gazetelerde önemli bir yeri vardı: O günlerde, Continental ve Remington markalarının "emsalsiz" yazı makinelerini tanıtan iki ilan...

1931 yılında, Saint Joseph Fransız Erkek Lisesi tarafından verilmiş bir 'daktilograf' diploması ve yine o yıllarda bestelenmiş bir fokstrot parçasının nota kapağı... Yanda ise, 1935 yılında İstanbul'da yapılan '12. Uluslararası Oy Hakkı Kongresi' için çıkarılan pul.

Otuzlu yılların ünlü sanatçısı Ramiz'in çizgileriyle 'daktilolu' bir karikatür: "Yaz bakalım Rebeka... 'Ey fırsat yoksulu, rezil, gaddar muhtekir'... Yok, yok, sil onları... 'Aziz meslekdaşim' de, kâfi!..."

gelirler ve diğer ikisinin de akşamına erken gitmeye mecburdurlar. Söylenseniz sinirleri bozulur, ağlarlar." Aynı yazıda yine şeflerin gözüyle, 'İdeal bir kâtibe veya daktilo nasıl olmalı?' sorusuna da şöyle cevap veriliyor:

"İdeal bir katibe veya daktilo, dairede şefsiz hiçbir işin yürümeyeceğini bilmeli. En ufak derdini velev ailevi de olsa gelip şefine danışmalı. Yaşlı olmamalı. Genç katibe ve daktilolar daha iyidir. Samimi olurlar ve insana çocuk karşısında duyulan şefkati ilham ederler. 'Daktilo veya katibe güzel ve şık mı olmalı?' Cevap: 'Şüphe mi var?'... Zarif olmalı, güzel olmalı, şık giyinmeli ama, öyle herkesin dikkatini çekip kadınlı erkekli bütün daire mensuplarını münasebetli münasebetsiz bizim odayı ziyaret edecek kadar değil. Sonra dairenin bütün gençlerine yüz vermemeli. İşin ciddiyeti kalmaz. Suratını asmalı. 'Size de mi?' Cevap: 'Canım insan şefine surat asar mı?'..."

Görüldüğü gibi köprünün altından çok sular akmıştır. Artık daktilolar, iş yerlerinin değişmez ögeleri olmuş, şeflerinin mülkiyetlerine geçirmek için fırsat kolladıkları kadınlar olarak öne çıkmışlardır. İdeal bir daktilonun şefine surat asamayacağını az önce öğrenmiştik. Çalışan kadını aşağılayan bu yaklaşımın, aradan bir kırk yıl daha geçmesine karşın hiç değişmediğini söylemek, pek mi kötümser bir bakış dersiniz?..

Öyleyse boş verin bunlara ve müziği Ali Dinçses'e ait 'Daktilo' fokstrotunun sözlerine kulak verin: "Bırak şu nazı, çalış göreyim / Seni seveyim, daktilom, güzel daktilom / Benim şık daktilom daktilom / Tembellik gitmez, bu işler bitmez / Titremeli dudaklar, oynamalı parmaklar / Tiki tik tik tak, tiki tak tiki tak daktilom / Güzel daktilom, benim şık daktilom." ■

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

I. Toplu İğne Beste Yarışması 'nın finalinde sanatçılar birlikte sahnede (üstte).

Toplu İğne Beste Yarışması

'Türk pop'unda bir ilk

İkincisi yapılmamış olsa da, Şanar Yurdatapan ve Attila Özdemiroğlu'nun büyük emeklerinin geçtiği, şimdi artık güzel bir 'anı' olarak kalmış bu ilk beste yarışması, pop evrenimizden ilginç bir esinti olarak geçti; adı kaldı yadigar.

ERDENER KOYUTÜRK

Tarih 11 Mayıs 1974. İstanbul'da Taksim postahanesinin önü, masalar kurulmuş ve üstlerinde kutular var. Oy kutuları. Gelen geçen ne olduğunu soruyor. Bir yandan da gözleri tanıdık simalara takılıyor. Bunların hepsi sanatçı ve hepsi de ünlü pop sanatçıları.

Ben de bu masalarda onlarla beraberim ve aynı bilgileri veriyoruz soranlara.

- Jüri olmak ister misiniz?

- Nerede? diye soruyorlar.

İskender Doğan, Ertan Anapa, Ali Kocatepe, Yurdaer Doğulu, Rana ve Selçuk Alagöz'ler, Güzin ile Baha ve diğer ünlüler bilgi vermeye devam ediyoruz.

'1. Toplu İğne Beste Yarışması'nda halk jürisini seçiyoruz. Ve bu halk jürisi Türkiye'de ilk defa düzenlenecek olan bir beste yarışmasında eserlerin en iyisini seçmek için görev yapacak. Özellikle gençler, sonra da ortayaşlılardan olumlu cevap geliyor ve jüri adayı olabilmek için formlar doldurulup kutulara atı-

lıyor. Sabahtan akşama kadar Taksim postahanesinin önü ana baba günü ve akşam kutular açılıyor. Tıka basa jüri adayı formu dolu. İlk mutluluk ve halktan alınan onay halkın bu yarışmayla ilgilendiğini gösteriyor.

AMAÇ: POP MÜZİĞE İVME...

Yarışmanın yapımcısı ŞAT yapımdı. ŞAT, bir müzik şirketiydi. Sanatçılara stüdyo hizmetinden tutun da, söz, müzik, aranjman, orkestra temin eden, bugün yüzlercesi olan fakat o zamanki ilk ve tek kuruluştu. Adı, Şanar Yurdatapan ile Attila Özdemiroğlu'na ait ve isimlerinin baş harflerinden oluşan bir profesyonel kuruluştu.

Şanar ve Attila; işte bu kuruluş hem plak dünyasını harekete geçirebilmek hem de sanatçılara bir taze kan sağlıyabilmek ve 'Türk popu'na ivme kazandırmak için, böyle bir yarışmayı organize etmeye niyetlenmişler. Ve o zaman tek kanal olan TRT'nin imkanlarından da faydalanarak organizasyona kalkışmışlar. Türk popunun, operet ve tangolardan sonra gelen, 1960'lı yıllardan başlayan ikinci evresinin, en önemli müzik hareketiydi bu yarışma. TRT de desteklemiş ve naklen yayınlama kararı almıştı.

'EUROVISION PROVASI'

Esasında TRT kurumu, Avrupa Yayın Birliği EBU'nun üyesiydi ve 'Eurovision' adı ile yıllarca tanıdığımız beste yarışmasına, o yıllardan itibaren katılmak düşüncesindeydi.

TRT, Eurovision çalışmalarına bu yarışmanın da vereceği tecrübe ile başlamak istemiş ve bu yüzden de 'Toplu İğne Beste Yarışması'na sıcak bakmış, destek vermişti. İşte birincisi yapılacak olan yarışma, bu özden hareketle başlamıştı.

HERKES SOLİSTİNİ SEÇİYOR

ŞAT Yapım bir düğünevi gibiydi o günlerde; besteciler eserlerinin notalarını göndermişler beğenilenler yarışmaya davet edilmişti. Ben de o yıllarda genç bir pop müzik bestecisi olarak aynı yolu takip ettim. 'Hepsi Laf' isimli bestemi yarışma komitesine gönderdim.

Çok heyecanlıydım. Ne cevap gelecekti acaba?.. Birkaç gün sonra mutlu cevabı aldım: Olmuştu; bestem yarışmaya layık görülmüştü. O zaman ikinci aşamaya sıra gelmişti. O yıllarda şarkı söylemediğimden, bu şarkıya uygun sanatçı bulmam gerekiyordu. Birçok sanatçıyla görüştüm. Bazılarını organizasyon komitesi istemedi, bir kısmı da organizasyon komitesini beğenmedi. Sonunda babam Necdet Koyutürk'ten bana bir solist bulmasını istedim.

O günlerde babam, orkestrasıyla Taksim Belediye Gazinosu'nda çalışıyordu. Solisti de Beyaz Kelebekler topluluğunun eski solisti Ülkü Üst'dü. Beni tanıştırdı bu dünya iyisi insanla. Ve eserimi onun okumasına karar verdik. Herkes şarkısına uygun solist için yoğun çalışmalar yapmaktaydı. ŞAT Yapım, bütün teknik imkanları sağla-

Yarışmaya kendi seslendirdiği 'Gözyaşı' adlı bestesiyle katılan Yurdaer Doğulu, artık hayatta değil.

Adı, neden Toplu İğne?..

Yarışmaya neden 'Toplu İğne' adının konulduğunu çok merak etmiş ve o yıllarda, Şanar Yurdatapan'a sormuştum. O da bana, her zamanki sempatik tavrıyla, "Erdener kardeş," demişti, "Biz insanlara güzel şeyler hediye etmek istiyoruz müziklerimizle. İnsanlar birbirlerini seviyorlarsa, hiçbir şeyleri olmasa bile, küçük bir şey hediye edebilirler. Bu küçücük bir toplu iğne bile olabilir. İşte bunu düşündük".

merakediyorum@googlegroups.com

Modern Folk Üçlüsü, yarışmaya 'Dudilli' adlı şarkıyla katılmıştı (sağda). Yarışmanın favorisi 'Al Beni Çal Beni' adlı şarkıyı seslendiren Nilüfer'di (altta).

mış ve stüdyolarını sanatçılara açmıştı. İlk elemede katılan sayısız şarkı daha sonra 19'a indirilmişti. Sonunda yarışmaya katılacak şarkıcı, besteci ve şarkılar belli olmuştu. Ali Kocatepe, Atilla Yelken, Modern Folk Üçlüsü, Asu Maralman, Özdemir Erdoğan, Erol Evgin, Nilüfer, Esmeray, Yurdaer Doğulu, İskender Doğan hepsi yarışmacıydı. Bazı sanatçılar play-back üzerine okuyacaklar, bazıları hazır bantlarını seslendireceklerdi. Yarışma her ne kadar ŞAT Yapım tarafından gerçekleştirilmekte ve kurgusu yapılmakta ise de görüntüde ve halkla ilişkiler bildirilerinde yapımın organizasyonu yine ŞAT tarafından kurulan Hafif Müzik Derneği'nin faaliyeti olarak yürütülmekteydi.

TRT'NİN DESTEĞİ

19 Mayıs 1974 günü, Maçka Maden Fakültesi salonu yarışmacılar, halk ve 300 kişilik Jüri ile birlikte, tıklım tıklım dolmuştu. TRT'nin yayın arabaları da ayrı bir heyecan veriyordu.

İlk beste yarışması başlamıştı. Sunuculuklarını da Erdinç Üstün ve Ertan Anapa'nın eşi Funda Anapa üstlenmişlerdi.

Sahnedeki büyük tabloda şarkı adları 1'den 19'a kadar sıralanmış; yanlarına Jüri üyelerinin yaş kategorileri iki grupta, '16-25 arası' ile '25-80 arası' şeklinde belirtilmişti. Yarışma TRT'den de naklen verilecekti. Sanatçılar birer birer sahne aldılar. Herkes ilk yarışma heyecanını taşıyordu. Bugünkü halleriyle karşılaştırdığımızda, çoğunu hayli değişmiş bulduğumuz o solist ve bestecilerimiz, o gün bir 'ilk' gerçekleştirmek üzere sahnedeydiler. İlk beste yarışmasıydı bu ve adı da '1. Toplu İğne Beste Yarışması' idi.

SÜRPRİZ KARARLAR

Sonunda jüri üyeleri oylarını vermeye başladılar. Oylama sırasında besteci Selmi Andak'ın, jüri oylarının tabloya aynen yansıtılmadığını ve kendi puanının düşük gözüktüğünü söyleyerek çekileceğini öne sürmesi, üzüntü yarattı. Ancak yanlışlık düzeltilerek Selmi Andak'ın yarışmadan çekilmesi önlendi. Ve üçüncülüğü iki eserin paylaştığı anlaşıldı. Bu eserler, Ali Kocatepe ile Selmi Andak'a aitti.

İlk elemelerden sonra, kalan sekiz eser arasında, sürpriz bir isim olan ve o ana kadar hiç adı duyulmamış bir sanatçı, Esmeray birinci olmuştu. Şarkısının adı 'Unutama Beni' ve bestecisi de Erol Tanır idi. Oysa yarışmadan önce herkes, Nilüfer'i 'favori' göstermekteydi.

Nilüfer o yıllarda yeni parlamakta ve sevilmekteydi. Hakikaten de Esmeray'ın birinciliği bir sürprizdi. Fakat yarışma, neticede bir beste yarışmasıydı. Tabii ki seslendiren sanatçı mühimdi; ancak oylar da besteye veriliyordu. Bana göre de hakikaten çok iyi bir şarkı olan 'Unutama Beni' sözleriyle de ışık saçıyordu.

İlk beste yarışması iki 3. ile birlikte, 4 besteye derece sağlamıştı. Yarışma sonunda sanatçılar çeşitli şirketlerden plaklarını çıkarttılar bu eserlerin. Tabii ki müzik piyasası da canlandı. Böyle yarışmaların gerekliliği bir kez daha ortaya çıktı.

Ben de Ülkü Üst müziği bıraktığı için, Serap Aksoy adlı genç bir soliste 'Hepsi Laf'ı okutarak plağını piyasaya çıkarttım. Yarışma günlerce basında konu oldu. Artılarından bahsedildiği gibi eksileri de gündeme getirildi. ■

Yarışmanın sonuçları

Solist	Beste	Besteci	Puan
1. Esmeray	Unutama Beni	Erol Tanır	39
2. Nilüfer	Al Beni Çal Beni	Tuğrul Dağcı	33
3. Erol Evgin	Geli Geliver	Selmi Andak	31
4. Ali Kocatepe	Hey Gidi Dünya Hey	Ali Kocatepe	31

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Beyoğlu'ndan Balat'a...

Gözde şaraphaneler

On dokuzuncu yüzyılın son yıllarında, İstanbul'daki meyhaneler arasında, şaraphanelerin özel bir yeri vardı. Bugün de 'şarap evi' modası yayılıyor. Ama o yılların şaraphaneleri, oldukça farklı özelliklere sahiptiler...

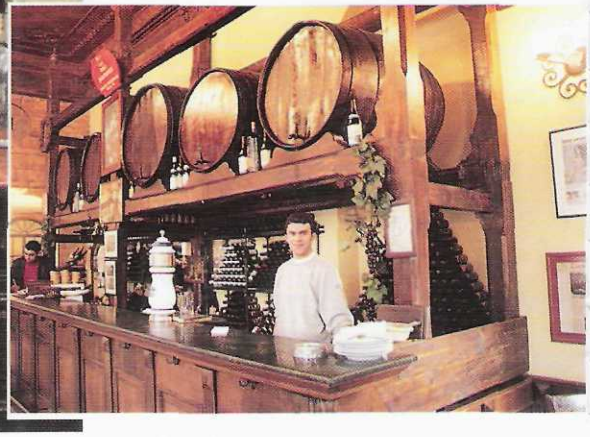
İSKENDER ÖZSOY

İstanbul birahane ve bar istilasına uğramadan önceydi. O zamanlar meyhaneler ve şaraphaneler vardı, dışarıdan bakıldığında başka görünen, içeri girildiğinde başka dünyalar keşfedilen şaraphaneler.

Beyoğlu'ndan Balat'a, Karaköy'den Sirkeci ve Samatya'ya uzanan yollarda, dışarıdan bakıldığında şaraphane oldukları öyle kolay anlaşılmayan bu mekânlar, neredeyse 24 saat açık olurlardı.

Galatasaray'da Pano ve Diamandi, Kuledibi'nde Viktor ve Balat'taki Agora, İstanbul'daki şaraphanelerin hemen akla geliveren örnekleriydi.

Pano'nun dünü (büyük fotoğraf) ve bugünkü Pano: Özen gösterilirse, geçmişi korumak da mümkün...

PANO'DA AÇIK ŞARAP

Bardakla da şarap satılan bu mekânlardan 1898 yılında Panayot Papadopulos tarafından kurulan ve müdavimleri tarafından kısaca 'Pano' diye adlandırılan şaraphane, İngiliz Konsolosluğu'na sırtınızı döndüğünüzde sağ köşede, Diamandi de onun hemen karşı köşesindeydi.

Son zamanlarında resmi adı 'Meral Şaraphanesi' olan Pano'da daha çok Mutuk marka şarapla açık şarap satılırdı. Mezeler, haşlanmış yumurta ve patates.

Dışarıdan canınızın çektiği mezeyi getirmek de serbestti.

İstanbul'un en ünlü şaraphanelerinden Pano'da, bir zamanlar kullanılan şarap fıçıları, tezgâhın arkasında dururdu. Pano'nun bir başka özelliği de bardakla tatlı şarap satılmasıydı.

Müşteriler ve garsonlar

Ne insanlar vardı şaraphanelerin müdavimleri arasında, hepsi birer kapalı kutu. Sizlere bir dem miktarı arkadaşlık sunan bu insanlar, kimbilir nedendir, kendilerini hiç ortaya koymazlardı. Her konuda muhabbete gelen bu insanlar, söz konusu kendileri oldu mu, ser verir sır vermezlerdi. Pano'ya hiç ara vermeden yıllarca Kadıköy'den gelen ve kimseyle konuşmadan sarı leblebiyle yarım litre beyaz şarabını içtikten sonra sessizce dışarı süzülen o kalender kimdi? Hiç ara vermeden 'Zühtü' türküsünü söyleyen, çağrıldığında sektirmeden gelen ve isteğinizi hemen yerine getiren o berduş kimdi? Neydi dilini türküye bağlayan berduşun sırrı?.. Ya sarhoş garsonlar?.. Nasıl da müşterilere belli etmeden içerlerdi şaraplarını bardak bardak. Sarhoştular; ama müşteri onların da velinimetiydi. Kimdiler? Hayat nasıl mahkûm etmişti onları sarhoş hizmete. Neydi hayatlarının sırları? Sır belki de Nedim'in "Meyhane mukassî görünür taşradan amma / Bir başka ferah, bir başka letafet var içinde" dizelerinde gizliydi. Belki de, dört padişaha hizmet etmiş, padişah cenazeleri kaldırmış Şeyhülislâm Yahya'nın dizelerindeydi sır: "Riyapişeler mescitte *etsin ko riyayı / Meyhaneye gel kim ne* riya ne mürayı."

DİAMANDİ'NİN MEZELERİ

Diamandi'ye gelince... Küçük bir mekândı. Patron daima tezgahın başındaydı ve sakiliği kendisi yapardı. Diamandi'de de baş mezeler yumurta ve patatesti.

Ayakta içilen iki şaraphanede de garsonlar hemen uzun ayaklı masaya dörtte bir gazete kağıdı koyar, açık şarap içecekseniz 50'lik likör şişesindeki şarapla mezenizi getirir ve parayı peşin almayı asla ve asla unutmazlardı.

Pano ve diğer Beyoğlu şaraphanelerinde, şarap faslından sonra likör içilirdi. Yolda ve evde 'ağızlar kokmasın diye' likör içilmesinin temelinde, lüks içki içme arzusu yatıyor olabilir miydi?

Bir zamanlar İstanbul'un en popüler şaraphanelerinden biri de Kuledibi'ndeki Viktor'du. Viktor Levi tarafından 1914 yılında önce Galatasaray'da, Pano'nun sırasında kurulan şaraphane de diğer Beyoğlu şaraphaneleriyle hemen hemen aynı özellikleri taşıyordu.

BALAT'TAKİ AGORA

Balat'taki Agora ise kapanıncaya dek, tür değiştirip birahane olmasına rağmen, İstanbul'un en eski şaraphanesi olarak anılıyordu.

Agora, İstanbul'un meyhane âlemine ilk kez 1890'da isim düşürmüş. Önce 'Astro Meyhanesi' olan adı sonra, 'Marmara Birahanesi' ve Agora olmuş.

Bir zamanlar sık sık film çevrilen Agora'nın olduğu bina satıldığı için, meyhane 21 aydır kapalı.

Artık Diamandi yok. Bina yıkıldı, yerine iş hanı yapıldı. Pano uzun yıllar kapalı kaldıktan sonra aslına uygun olarak onarıldı ve yeniden eski hüviyetine kavuşturuldu. Viktor da öyle, hem de 1914 yılında ilk açıldığı yerde yani Galatasaray'da İngiliz Konsolosluğu'nun karşısında. Samatya'daki şaraphaneler de nitelik değiştirdi ve birahane modasına uydu. ■

Geçmişten bir anı: Balat'daki Agora (üstte) ve bugünkü Pano'nun yanında açılan 'yeni' Viktor Levi Şarap Evi (sol üstte).

Viktor Levi'nin öyküsü

Gelibolu'da balıkçılık yapan bir ailenin oğlu olan Viktor Levi'nin (fotoğrafta) sardalye almak için gittiği Bozcaada'da üzüm toptancılığı ve şarapçılığa başlaması, onu zamanla, İstanbul'da, döneminin en popüler şaraphanelerinden birini açmaya kadar götürür. İstanbul'a sardalye getirdiği yerlerden alacağını toplarken, sık sık Bozcaada'dan şarap getirmesi teklifiyle karşılaşan Viktor Levi, şarap toptancılığına başlar. Ancak dönemin şaraphanelerinin kendisine zamanında para ödememelerine sinirlenen Levi, 1914 yılında Galatasaray'daki İngiliz Konsolosluğu'nun karşısında, ilk yerini açar ve sattığı kaliteli şaraplardan dolayı rakipleri arasında öne çıkar. Levi, zamanla balıkçılığı ve üzüm toptancılığını bırakarak tamamen şarapçılığa döner. Daha sonra Kuledibi'ne taşınan Viktor Levi, 1960 yılında ölünce, kuzeni Yasef Levi 1985 yılında ABD'ye yerleşene kadar şaraphaneyi işletir.

merakediyorum@googlegroups.com

İkinci Dünya Savaşı yıllarının gündeminden...

İpekli çorap meselesi

Kırklı yılların başlarında, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı bütün hızıyla sürüp giderken Türkiye'de basının yakından ilgilendiği önemli bir başka 'savaş' da, ipekli çoraplar etrafında dönüyordu!

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Diderot ve d'Alembert'in 18. yüzyılın ortalarında yazdıkları Ansiklopedi'den birlikte okuyalım: "Çorap: Bacaklarımıza örtmeye yarar giysi parçasına bu ad verilir. Çorap yünden, deriden, bezden, kumaştan, iplikten, kapa ipekten ve ipekten yapılır. İğneyle örülür ya da tezgâhta dokunur."

Ve şimdi bizden birinin, Reşat Ekrem Koçu'nun 'Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü'ne göz atalım: "Çorab: 'Ayağa giyilen örme şey' (Hüseyin Kâzım, Türk Lügatı). Çorap ya el örgüsü, ya makine örgüsüdür. (...) Memleketimizde makine örgüsü çorabların çıkması ve yayılması geçen yüzyılın ikinci yarısı içindedir.

Önce kadın ve erkek çorabı ikiye ayrılır. Sonra ipliğin cinsine göre üçe ayrılır, yün veya tiftik çorab, pamuk ipliğinden örülmüş tire çorab, ipek çorab. Zamanımızda ipek çorabın yerini nylon = naylon çorablar almışdır. Hattâ tire ve yün çorab giyenler bile çok azalmışdır."

Evet, sözlüklerde çorap maddesi böyle geçiyor. Ancak bizim konumuz çorap değil, "ipek çorap"...

1940'lı yılların gazetelerini, dergilerini karıştırırken rastladığım 'ipek çorap meselesi'nden söz etmek istiyorum.

Gelin, II. Dünya Savaşı'nın tüm acımazlığıyla sürdüğü yıllarda, bir yanda 'Alamanlar', diğer yanda savaşı bile geride bırakan, dünyada ve ülkemizde sürdürülen 'ipek çorap savaşlarını' izlemeye çalışalım.

Dönemin en popüler dergisi, Sedat Simavi'nin çıkardığı 'Haftalık resimli mecmua Yedigün'de yayımlanan M. N. imzalı 'Çorap' başlıklı yazıyla başlıyoruz: "... bir gündelik gazete, geçenlerde halkı çoraba boykot yapmıya teşvik için bir mücadele açmış ve bir de ankete başla-

mıştı. Verilen cevaplardan bir kısmını tesadüfen okudum. Benim gördüklerim arasında ekseriyet, koca ve babaların karı ve kızlarını cebir ve zor ile çoraptan vazgeçirmesine taraftardır.

Erkekler çorap masrafının aile bütçeleri ve millî iktisat için bir yıkım olduğuna kadınları çorapsız gezmiye iknaya çalışmalı ve olmazsa zora müracaat etmelilermiş. Zavallı erkeklerin gayretini tahrik için bunu yapamıyan kocalara kılıbık demek lâzım geleceğini söyliyenler bile olmuştur." (Yedigün dergisi, 8 Eylül 1941)

Sırada, en ciddi memleket meselelerinden en sıkı edebi tartışmalara kadar kalem oynatan bir usta var: Hüseyin Cahit Yalçın. İşte, Hüseyin Cahit'in Yedigün'e yazdığı 'İpek çorap meselesi' başlıklı yazısından bölümler:

"İpek çoraplardan gündelik siyasi gazetelerde bahsetmekten ise Yedigün'ün aile muhiti içinde bir hasbıhal yapmayı tercih ederim. İpek çorap meselesinin ilk bakışta neden ibaret olduğu malum. Hayat o kadar pahalılaşmıştır ve bu arada ipekli çorapların fiyatı o kadar artmış ve dayanmaları da o kadar azalmıştır ki, ipekli çorap masrafı orta halli aileler için değil, zengin diyebileceğimiz yuvalar için bile tahammül edilmez bir yük şeklini almıştır. Bundan dolayı, bir süs eşyası olan ipek çorap bir dert haline gelmiştir. (Hüseyin Cahit Yalçın, Yedigün dergisi, 8 Eylül 1941)

Yine Yedigün'den okumaya devam ediyoruz, bu kez başka bir usta yazar var sırada. 'İpekli çorap' başlıklı yazısı ile Hikmet Feridun Es. Ateşli bir ipek çorap karşıtı olan Hikmet Feridun, sanırız kantarın topuzunu biraz fazla kaçırmış. Okuyalım:

"Eğer ipekli çorabın tesiri altında pek fazla kalıyorsanız muhakkak hastasınız demektir. Çünkü ruh hastalıkları arasında kundura ve çorap fetişizmi pek meşhurdur.

Akbaba dergisinin 1939 Kasım sayılarından birinde yayımlanan bu imzasız karikatürün lejandı şöyle: Erkek -Oooh, çok şükür, çok şükür... Kadın -Ne o?.. Sulh mü oluyor? Erkek -Daha mühim: Almanya'dan iğne gelmediği için kadın çorabı yapılamıyormuş!

Kendileri de bu nevi çorap fetişisti olan erkekler, sevgililerini daima ayaklarında çorap oldukları halde görmek isterler. (...) Muhakkak ki, çorabın esiri olmak, onun bu kadar tesiri altında kalmak, bir nevi deliliktir. (...)

Bunun için şu dünya buhranı içinde, 'Aman çorapsız kalacağım!' diye endişe duymanın hiçbir faydası yoktur. Bu çorabı icat ederek insanların başına çorap ören kimdir bilir misiniz? Size çorabın meraklı tarihini anlatayım:

1564 senesi... İngiltere'de William Rider isminde bir adam iğneyle acayip bir şey örüyordu. Yaptığı da adeta bir ayağa benziyordu. Evet tıpkı ayak biçiminde bir torba!..

Nihayet William Rider işini bitirdi. Bir müddet sonra bu ayak şeklindeki kara torba genç ve güzel bir kadının bacaklarını süslüyordu. İşte ilk çorap böyle doğdu. Fakat bu ipekten değildi. İpliktendi. (...) 1609 tarihinde ise çorap sanayii yine İngiltere'de başlamıştır. Bunu da yapan William Lee adında yine bir İngiliz'dir. Bu adam ilk defa çorap tezgahını kurdu. (...) İşte insanlığın ayağına değil, başına çorap örenler: Çifte William'lar... Bu iki adaşın bir keşfi zavallı erkeklere kaça patladı ve patlıyor da.

Lakin yeni cihan harbi ipeği, çoraptan ziyade paraşüt yapmakta kullanıyor. Ve Avrupa kadınları güzel bacaklarını çorap tarzında boyatıyorlar..." (Hikmet Feridun Es, Yedigün dergisi, 23 Mart 1942)

Hikmet Feridun Es belli ki, üçüncü William'ı atlamış. Üçüncü çorapçı William Cotton ise, 1864'de İngiltere'de icat ettiği 'yassı kollu makine' ile çoraba ileri geri atkılar atarak insanlığın başına örülen çoraba bir ilmek daha eklemiş!

Evet, 1940'larda süren bu tartışma 1945'lerde 'naylon' çorabın icadı ile nihayete ermiş; hem kadınlar naylon çorap ile bacaklarını daha "iyi göstermenin" keyfini sürmüşler, hem de erkekler çoraba çok daha az para harcamanın mutluluğunu yaşar olmuşlar.

Ee, değil mi ki 'ipekli çorap savaşları'; elbette bu savaşa da böylesi bir 'mutlu son' yakışırdı! ■

merakediyorum@googlegroups.com

Altmış sekiz adımlık sokak

Bunca ünlü burada mı yetişti?

Yeşilçam nedir, ne değildir? Her şeyden önce, sokak coğrafyası ve insan manzaralarıyla, işte size bir zamanların Yeşilçam'ının fotoğrafı... Ve Yeşilçam, Yeşilçam olmadan önceki kimi görüntüler...

AGÂH ÖZGÜÇ

Yeşilçam, Türk sinemasından soyutlanabilir mi? Yıllardır bilenin, bilmeyenin ve özellikle de belli bir kesimin ağzında sakız gibi çiğnediği, horladığı, burun kıvırdığı Yeşilçam nedir, ne değildir?

Yıllar önce Halit Refiğ'in dediği gibi, "Yeşilçam kurutulması gereken bataklık" mı? Ya da Attila İlhan'ın yorumuyla bir "bulaşık çamuru" mu?.. Biltin Toker'in deyimiyle de bir "mezarlık" mı? Nedir Yeşilçam?..

Önüne gelenin karaladığı ve giderek bir 'şamar oğlanı'na dönüştürdüğü Yeşilçam, elbette İtalyan sinemasının Cinecitta'sı değil. Hele bir Amerikan sinemasının Hollywood'u hiç değil... Yeşilçam, hiçbir ülke sinemasına benzemez. Yokluktan var olmuştur. Yeşilçam, avuç içi kadar küçük bir sokağın adı. Bu, 'karaçam' da olabilirdi. İyi ki olmadı. 'Karalama'nın boyutları, 'organize' bir saldırıyla daha da büyüyebilirdi. Oysa, avuç içi kadar küçük, ama 'düş dünyası zengin' L biçimindeki o sokak, giderek büyüyen bir Türk sineması yaratmadı mı? Ama, yine de Yeşilçam ne ki? Bu küçük ara sokağın gariban görüntüsüne baktığınızda, dudak bükebilir ve 'Bunca ünlü yıldız, bu yoksul sokaktan mı yetişti?' diye düşünebilirsiniz...

Yıllar öncesinin Yeşilçam'ı şimdi nerede? O eski günlerin yerinde yeller esse de, Yeşilçam Sokağı yine yerinde. İstiklal Caddesi'nde, Emek Sineması'na saptığınızda, Yeşilçam Sokağı içinde bulursunuz kendinizi. Ama Yeşilçam'ın ana merkezi, Sinepop Sineması'nın önünden geçerek sola sapıldığında karşınıza çıkar.

İşte 1950 ve 1960 yılları arası film şirketlerinin yoğun bir biçimde yer aldığı bölüm, aslında burasıdır.

YEŞİLÇAM, YEŞİLÇAM OLMADAN ÖNCE...

1946'dan önce, 'Yeşilçam' Yeşilçam olmadan önce, bu sokağın dışında başka film şirketleri yok muydu? Yani daha eski-

Yeşilçam'da yetişenler: Kemal Sunal, Türkân Şoray, Ahmet Mekin, Cüneyt Arkın, Eşref Kolçak, Yıldırım Gencer, Hülya Koçyiğit, Fikret Hakan, Suzan Avcı, Öztürk Serengil, Göksel Arsoy, Mine Mutlu.

merakediyorum@googlegroups.com

Yeşilçam'dan bir sözleşme

Yapımcı Cemil Uyanık (üstte, sağda), oyuncu Aynur Aydan'la (altta) bir sözleşme yapar. 29 Temmuz 1968 tarihli sözleşmenin 4, 5 ve 6'ncı maddelerinde aynen şöyle yazmaktadır:
Madde 3: Aynur Aydan televizyonda oynayamaz, tiyatroda oynayamaz. Dansözlük yapamaz, mankenlik yapamaz, fotoromanda oynayamaz. Hiçbir filmde kendi kendine oynayamaz.
Madde 4: Aynur Aydan kapris yapamaz. Soyunmak gibi haller yapamaz. Doktor elde edip sahte hastalık icad edemez. Hakikaten hasta olduğu zaman, ancak Cemil Uyanık tarafından tedavi edilir.
Madde 5: Aynur Aydan evlenemez. Bu kararı yalnız Cemil Uyanık verir. Ve her önüne gelenle de flört edemez.
Bu konuda kararları Cemil Uyanık tayin eder.
(Kaynak: Agâh Özgüç, Bir Sinema Günlüğünden Aykırı Notlar, 1992)

leri. Elbette bazıları Cadde-i Kebir'de (İstiklal Caddesi) olmak üzere, Kamel Film, Ha/Ka Film, Ses Film ve Lale Film şirketleri vardı. Türk sinema tarihinin en eski yapımevlerinden söz ediyoruz.

Yine Türk sinemasının yaşayan en eski 'diva'larından Sezer Sezgin'e göre, Yeşilçam'dan önce 'Hava Sokağı'nı mesken tutmuş sinemacılar vardı. Hava Sokağı da Beyoğlu'nda. Atlas Film, Milli Film, sözü edilen sokağın en ünlü yapımevlerinden...

Eğer Beyoğlu'nun bir haritasını çıkarırsak, yerli film şirketlerinin yalnızca bu sokaklarda bulunmadıklarını, birbirlerine yakın diğer sokakları da parsellediklerini görürüz. Ahududu, Büyük Bayram ve Alyon sokakları gibi... Sokak isimleri değişse de, yerli film yapımcılarının yerleşim alanı, genelde Beyoğlu'dur.

Pekiyi, Hava Sokağı değil de neden Yeşilçam?..

EVET, YEŞİLÇAM'A GELİNCE...

Sinema tarihçimiz Giovanni Scognamillo derki anılarında: "Yeşilçam daha çok 'Melek' sinemasının sokağı olarak bilinirdi. Yeşilçam, sonradan Türk sineması ile eşdeğer bir anlam kazandı, tümden tecimsel, hatta olumsuz bir sinemanın alamet-i farikası haline getirildi, abartı ve zorlamayla."

Eğer yanılmıyorsak, bu sokak adının ilk kez duyulması ve giderek de yaygın bir duruma gelmesi, Halk Film Şirketi'nin 1946'da bu mekana yerleşmesiyle başlar. Şirketin sahibi Fuat Rutkay'dır. Ünlü şarkıcı Suzan Yakar'ın kocası sinemacı Rutkay. Ve ardından diğerleri. And Film, Sonku Film, Ozon Film...

Yapımevleri birbiri ardına bu sokakta çoğaldıkça, film sayıları da giderek artar. Her sabah bir dolu minibüs kalkar bu sokaktan. Set işçileriyle, kamera ve reji asistanlarıyla, sabahçı kahvelerinden toplanan figüranlarıyla renklenir Yeşilçam Sokağı. Hareket ve bereketin iç içe yaşadığı Yeşilçam, adını verdiği sokakla sınırlı değildir artık. Büyüdükçe büyür... Yapımevlerinin bulunduğu her komşu sokak, adları ne olursa olsun, simgesel açıdan birer Yeşilçam'dır. Ve Yeşilçam, Türk sinemasının ikinci adıdır.

'MARJİNAL'LER VE 'ORİJİNAL'LER

'Türk sineması' ve 'Yeşilçam sineması', birbirleriyle ne kadar ters düşseler de, sonuçta iyi ya da kötü, Türk insanının fotoğra-

fını yansıtırlar. Ne var ki, 'ikinci adı'yla anıldığında, Türk sineması küçümseyici bir tavırla sorgulanır. Aslında halka dönük, kitlesel bir yapılanmanın ürünüdür 'Yeşilçam sineması' dediğimiz. Masalsı anlatımıyla gerçekçilik arasında sıkışıp kalan ve bol miktarda duygu sömürüsü içeren o naif dünyaları ne kadar gözler önüne serse de... Beğenseniz de beğenmeseniz de, sevseniz de sevmeseniz de, 'Yeşilçam sineması'nın özü budur: Sıcaklık, duygusallık ve naiflik...

O bir Yeşilçam ki, o bir 'ilginç tipler galerisi' ki, 'marjinal'lerinden ve 'orijinal'lerinden geçilmez... Gerçekten kimler geçmemişti ki bu sokaktan? Özellikle de 1950'li yılların başında, Türk sinemasına adını veren Yeşilçam Sokağı'nın dönemecinde, Maskot Pastanesi (Sinepop'un yanında ve yıllardan beri Bab Kafeterya) vardı. Artist olabilme düşleriyle yaşayanların uğrak yeri. İlk gençlik yıllarında adı 'Artist Öz'e çıkan Öztürk Serengil de bu mekanın müdavimlerinden biriydi. O yıllarda ilk kez Yeşilçam Sokağı'nda tanıdığı Hayati Hamzaoğlu'nu şöyle anlatır anılarında:

"Hayati, Halk Film'in köşesinde bekler, sokağı oradan yönetirdi. Ökçelerine basarak giyerdi yüksek topuklu ayakkabılarını. Tek omuzunda tutarak yaz kış giymediği ceketini bir eliyle kavrar, hafif laz şivesiyle

arada bir, posta koyardı... Görmeliydiniz, Taka Hayati yürürken, kenidine hava vermek için sağ ayağını solundan daha uzun atar, lodosa tutulmuş tekne gibi yalpa vura vura ilerlerdi. Bu yüzden 'Taka' denmişti ona."

Her oyuncunun, her yönetmenin ve her yapımcının acı-tatlı bir anısı vardır bu sokağa ilişkin...

Yükselişi ve düşüşüyle ders alınması gereken bir 'efsane oyuncu'yu, bir Cahide Sonku'yu nasıl hatırlamayız ki?... Sahibi olduğu Sonku Film şirketi bu sokakta yanıp kül olmuştu. Ya prodüktör Nevzat Pesen? İflas edip borçları nedeniyle Yeşilçam'daki ofisine gitmekten ve dostlarından kaçmaktan utanıp intihar etmişti. Oturduğu evin

Yeşilçam'ın renkli simalarından Berç Güler ('Baba Zurnik'), Cüneyt Arkın ile bir kotra gezisinde.

YEŞİLÇAM FIKRALARI

Atıf Yılmaz'ın sıfatı

Rejisör Atıf Yılmaz, İznik'te bir film çekiyordu. Bu sırada kasketli bir köylü, oyuncu Hayri Caner'in yanına yaklaştı. Ve Atıf Yılmaz'ı işaret ederek sordu: "Sizin traktör şu bey mi?" Hayri Caner, "Traktör değil, bizim dinektör o bey," dedi. (Kaynak: Ses dergisi, 2 Kasım 1963)

Kim, kaç paraya?..

Rejisör Sırrı Gültekin, Ediz Hun'la (sağda, Selma Güneri'yle birlikte) bir film yapacak, karşısında da Gönül Yazar'ı oynatacaktı. Ediz Hun karşı çıkıp dedi ki, "O da kim oluyor, 50 Lira verdim mi gazinoda seyrediyorum". Sırrı Gültekin ise bakın ne dedi: "Seni de yetmiş beş kuruş karşılığında bahçe sinemalarında seyrediyorlar!" (Kaynak: Akşam gazetesi, 14 Mayıs 1966)

merakediyorum@googlegroups.com

Yeşilçam'ın yönetmenleri: Soldan sağa, Hürrem Erman, Faruk Kenç, Cemil Filmer, Fuat Rutkay, Kemal Seden... Ve altta, bir dönemin 'efsane' oyuncusu Cahide Sonku.

asansör boşluğuna atlayarak. Bu bir onur meselesiydi Pesen için...

Suzan Yakar, Muazzez Arçay ve Mualla Sürer de bu sokaktaki evlerinde yaşadılar ölene dek. Onları yakından tanıyanların kulaklarında Mualla Sürer'in, özellikle de Muazzez Arçay'ın balkondan bağırışları

çın çın ötüyordur belki.

O Yeşilçam Sokağı'ndan anılar dışında geriye ne kalırdı?

Öztürk Serengil'in deyimiyle, '68 adımlık küçük sokağın' bir ucunda rahmetli Nevzat Pesen'in kirli yüzlü binasıyla, restore edilerek 'Suzan Yakar Sanat Vakfı'na dönüştürülen evi. Ve İstiklal Caddesi'ne açılan diğer ucunda Emek Sineması... Ara köşede ise yapımcı-işletmeci Hasan Tual'in oğullarına bıraktığı Tual Film şirketi.

BİR UÇTAN BİR UCA İNSAN MANZARALARI

Yeşilçam tabelasının asılı durduğu sokağın sınırları dışına çıktığımızda, 'öteki yüzler'i dışlayacak mıyız? Bu mümkün değil. Türk sinemasının kalbinin attığı yer Beyoğlu, film şirketlerinin bulunduğu her sokak, bir anlamda 'Yeşilçam' ise ve her iki olgu kaçınılmaz biçimde iç içe yaşıyorsa ne olacak?

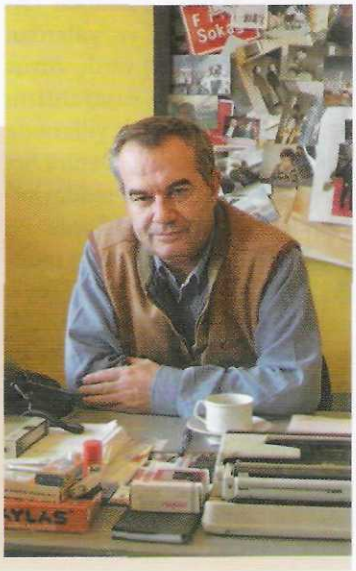
Senaryosuz ve sigara paketi arkasına sette diyalog yazıp, üç ya da beş günde film çekerek, dünyanın hiçbir ülkesinde rastlanabilmesi imkansız rekorlar kıran Semih Evin gibi tipik bir yönetmeni es geçmek mümkün mü?

Ya da bir başka rekortmeni, kahve köşelerinde tavla şakırtıları arasında çalakalem senaryo yazan Bülent Oran'ı unutmak mümkün mü?

'Kara Sevda' adlı film afişine, "Bu film peşin parayla çekilmiştir" diye yazdıran yapımcı Cemil Uyanık hatırlanmaz mı hiç?

Oyunculara, yönetmenlere peşin para yerine üç aylık senetler vererek Türk sinemasının başına 'bonolu çalışma'yı bela eden İzmirli kumaş tüccarı ve yapımcı Nusret İkbal unutulur mu hiç?

Elinde bir fener görüntüsüyle "Üzüntüyü bırak, yaşamaya bak / Baba" diye kartvizit bastıran senaryocu ve 'Zurnik' takma

Yeşilçam'dan bir film ismi

Yönetmen Şerif Gören'in (fotoğrafta) oğlu küçük Mehmet Can, ağzında emzik, elinde bir sopanın ucuna takılmış film şutlarıyla oynamaktadır. Bu ara baba Gören, Mehmet Can'ın odasına girer: "Oğlum orada ne yapıyorsun, nedir elindekiler?" Mehmet Can gülerek bakar, "Film baba, film..."

"Ne filmi oğlum?"

Mehmet Can hep güler: "Abuk sabuk bir film işte..." Mehmet Can, hem 'can' hem de 'cin' gibidir. Ama baba Gören, daha 'cin'dir: "Buldum," diye haykırır, "Buldum çekeceğim filmin adını: Abuk Sabuk Bir Film". İşte Kemal Sunal'ın oynadığı "Abuk Sabuk Bir Film" budur. (Kaynak: Haftanın Sesi gazetesi, 23 Mart 1990)

adıyla da 'seksüel prodüktör' Berç Gürel'i kim tanımaz ki Yeşilçam'da?.. Bugün iyi ki sağ değil... Tüm sırlarıyla birlikte gidiverdi 'Baba Zurnik'.

Yapımcılığını üstlendiği her film çalışması sırasında annesinin katlarını bir bir satan Müfit İkiz; aynı sette, aynı oyuncularla birbirinden bağımsız iki film birden çeken, 'konfeksiyon sineması'nın 'şipşakçı' yönetmenlerinden Hasan Kazankaya; Rumelihisarı tepelerindeki 'kedili ev'ine poşetler dolusu işkembeler, ciğerler taşıyan ve çevresinde 'Monşer' adıyla tanınan 'dedikodu makinesi' bir soylu aktör, bir Feridun Çölgeçen, Yeşilçam'daki insan manzaralarının en renklileri değil miydi?

Alkol komaları nedeniyle tımarhanelere düşen bir büyük aktör, Yıldırım Önal, bir Tugay Toksöz, yine yaşamının son günlerini akıl hastanelerinde geçiren İnönü dönemi bakanlarından Avni Doğan'ın oğlu aktör ve yönetmen Süha Doğan, Yeşilçam'ın gerçek yaşam dramlarını oluştururlar.

'MUCİZELER' DÜNYASI

Yeşilçam ve Türk sineması, renkli kişilikleriyle bir 'ilginç tipler galerisi' gibidir. Ve bilir misiniz, film çekimleri sırasında raylar üzerinde yapılan 'travelling' (kaydırma) çalışmasının dünün Yeşilçam'ında, sabun kalıplarıyla gerçekleştirildiğini?.. İlkel de olsa garip 'mucize'lerle dolu bir dünyası vardır Yeşilçam'ın...

Türk sineması, özellikle de Yeşilçam, yazılmamış bir romandır. Bir 'kurtlar sofrası'dır; yaratılanın yaratanını yediği Vampirella'larıyla, Frankeştayn'larıyla, mitoslarıyla, cüce devleriyle, kurban ve cellatlarıyla... Arabesk bir yazgının değil, sinema dünyasındaki kurulu düzenin oyunudur bu.

Durum böyle olunca, o 'eski Yeşilçam filmleri'ndeki naiflik ve dayanışma bilinci, birbirlerinden kopuk yaşayan sinemacılarımız ve kurumlar için de geçerli sayılabilir mi?.. Elbette bu tartışılır...

1960'lı ve 1970'li yılların naif dünyalarıyla büyüyen kuşak, şimdi televizyon ekranları başında, o filmleri bu kez, sorgulayıcı bir tavırla izliyorlar. Dünün Yeşilçam filmlerini ve elbette dünün Türk sinemasını da birbirlerinden soyutlamayarak... ■

Türkân Şoray, Kadir İnanır ve Ahmet Mekin, tipik bir Yeşilçam filminde: 'Selvi Boylum, Al Yazmalım'. Altta, en solda ise, Yeşilçam'ın 'Monşer'i Feridun Çölgeçen, Yul Brynner ile birlikte.

Yeşilçam'dan özdeyişler

"Aktörlüğün eğitimi olmaz. Götürsünler bir oyuncuyu, Amerika'da eğitsinler, getirsinler buraya, haydi bakalım görelim nasıl oynuyor? Onu ben beş parçaya ayırırım kamera karşısında."
Kadir İnanır

"Türk sineması daha başlamadı. Bizim sinemamız bir Visconti, bir Antonioni, bir Alan Parker, bir Fellini düzeyinde yönetmen geldiği zaman, başlayacak ancak."
Fikret Hakan

"Seks filmleri yapmanın Taksim'de muhabbet tellallığı yapmaktan farkı yoktur."
Lütfi Ö. Akad

"Eleştirmenlerimiz çoğunluk kaprisli ve kibirli şarap tadımcıları olmaktan öteye pek geçemiyorlar."
Ayşe Şasa

"Hayatında bir kere bile lahmacun yememiş aydın kişinin, halkın davranışlarından ne anlayacağını merak ediyorum."
Tunç Başaran

"Türkiye'de film eleştirisi müthiş derecede yoksuldur. Film eleştirmenleri ideologdur. Bunlar göçebe bir toplumun göçebe sosyalist militanlarıdır."
Sinan Çetin

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: NAZLI IRMAK
e-mail: peanaz@hotmail.com

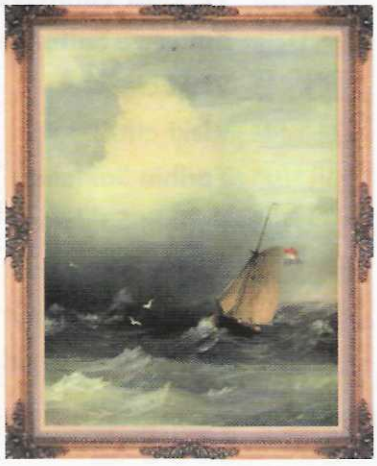
Ayvazovski'nin dalgalı denizlerinde

İş Sanat Kültür Merkezi'ndeki Kibele Galerisi, 19. yüzyılın en önemli deniz ressamlarından İvan Konstantinoviç Ayvazovski'nin (1817-1900) 100. ölüm yıldönümü nedeniyle düzenlenen görkemli bir sergiyle açıldı.

Osmanlı Sarayı ve İstanbul ile 1845 tarihinde tanışan Ayvazovski, Rus veliahtı Grandük Konstantin Nikolayeviç'in Anadolu ve Yunan kıyılarına uzanan gezisini resimleyerek belgeledi. Bu tarihten sonra da sık sık İstanbul'u ziyaret eden Ayvazovski, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid ile tanıştı; Osmanlı sultanları için çok sayıda eser üretti. Ayvazovski'nin sanatının doruk noktasını belirleyen yapıtları, deniz ve donanma resimlerinde yoğunlaştı.

Sanatçının bu alanda ürettiği yapıtlar, doğduğu kent olan Feodosya'da kurulan sanat galerisinin yanı sıra, Moskova Tratyekov, St. Petersburg ve Erivan'daki pek çok devlet galerisinde ayrıca Türkiye'deki koleksiyonlarda yer alıyor.

Türkiye sanat ortamının yakından tanıdığı, ülkemizdeki önemli koleksiyonların vazgeçilmez parçası haline gelmiş olan Ayvazovski tablolarının Kibele Galerisi'ndeki sergisine aynı zamanda dev bir kitap da eşlik edecek. Orijinal adı 'Seas, Cities and Dreams / The Paintings of Ivan Aivazowsky' olan ve Londra'da Alexandria Press tarafından yayımlanan kitabın Türkçe baskısının sponsorluğunu, Türkiye İş Bankası üstlendi.

'Denizler, Şehirler ve Düşler/ İvan Ayvazovski'nin Resimleri' adıyla, yine Alexandria Press tarafından basılan kitapta, ünlü ressamın yaşamı ve denizin sanatındaki yeri, aralarında İstanbul'un da olduğu bazı şehirler ve sanatçının üslubuna damgasını vuran romantik miras konu ediliyor.

Ayvazovski'nin 240 resmine yer verilen kitap, Ayvazovski uzmanları Gianni Caffiero ve İvan Samarine tarafından hazırlandı.

Ünlü ressamın kişiliğini, çalışma tarzını ve yaratıcı gücünün kaynaklarını ortaya koyan bilgilerle zenginleşen bu kitap, Batılı anlamda Türk resminin ilk örneklerinin verildiği bir dönemde Saray'ın davetlisi olarak İstanbul'da bulunmuş ve resimler üretmiş olan Ayvazovski'nin yaşam ve sanat serüvenini kapsamlı bir şekilde ele alan önemli bir kaynak...

Çeşitli uluslararası koleksiyonlardaki Ayvazovski tablolarının yanı sıra, ressamın Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Ermeni Patrikhanesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi ile Yıldız Sarayı Çadır Köşkü koleksiyonlarından derlenen yapıtlarının da yer aldığı sergi, 28 Şubat 2001 tarihine kadar görülebilir.

Silsilename'nin tıpkı basımı yapıldı

İstanbullu Musavvir Hüseyin tarafından 1682 yılında hazırlanan Silsilename'nin tıpkı basımı yapıldı.

Numaralı olarak 3 bin adet basılan Silsilename'de 28 peygamberin minyatür tarzı portreleri ile Osmanlı Padişahı IV. Mehmed'e kadar devam eden ünlü kişilerin silsileleri yer alıyor.

Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Vakıfbank'ın işbirliği sonucu Osmanlı devletinin 700. kuruluş yıldönümü anısına gerçekleştirilen Silsilename'nin tıpkı basımına, Devlet Bakanı Yüksel Yalova da bir önsöz yazdı.

Minyatürleri de el yapımı olarak hazırlanmış bu el yazması yapıt, Budapeşte'de 1975 yılında V. Milletlerarası Türk Sanatı Kongresi'nde tanıtılmıştı. O günden bu yana, hakkında yalnızca birkaç araştırma makalesi kaleme alınmış olan Silsilename, aslında yıllardan beri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, meraklıların ilgisini beklemekteydi.

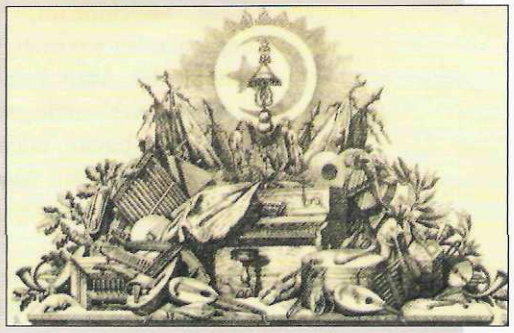

Kırım Savaşı Konseri

Borusan Oda Orkestrası, şef Emre Aracı (fotoğrafta) idaresinde, 28 Şubat gecesi, Beyoğlu'ndaki İtalyan Kültür Merkezi'nde tematik bir konser verecek. 'Savaş ve Barış: Kırım 1853-59' başlığını taşıyan ve açıklamalı olarak gerçekleştirilecek konser, saat 19.00'da...

Osmanlı İmparatorluğu'nun Britanya ve Fransa ile müttefik olarak Rusya'ya karşı giriştiği bu talihsiz savaşın kısa hikayesi, Dr. Emre Aracı'nın İngiliz ve Fransız arşivlerinde yapmış olduğu araştırmalar sonucu ortaya çıkarttığı dönemin popüler müzik parçalarıyla, tekrar canlandırılacak. Konserde ayrıca Kırım Savaşı'na ait orijinal gravür ve resimlerden oluşan bir de dia gösterisi sunulacak. Seslendirilecek olan eserler arasında Guatelli Paşa'nın Osmanlı Sergi Marşı, Charles d'Albert'in Sultan'ın Polkası, Constantinople Quadrille ve Savaş Galopu, Rossini'nin Sultan Abdülmecid Marşı, John Eastes'in Tuna Savaş Şarkısı, besteleri kısa bir süre önce keşfedilen Kırım Savaşı'nın meşhur başkumandanı Ömer Lütfi Paşa'nın karısı İda Saide'nin Oltenitza, Tchitaté ve Silistre Marşları, Henry W Goodban'ın Ömer Paşa Valsi, Kraliçe Viktorya'nın Kırım Savaşı sırasında İstanbul'da bulunan Florence Nightingale'e yazmış olduğu bir mektubun sözleri üzerine J W Hobbs'un bestesi Kraliçe'nin Mektubu Şarkısı, William Smallwood'un Türk Savaş Marşı ve Emre Aracı'nın kendi bestesi 'Erkel İçin Ağıt'ın 'Savaş ve Barış' başlıklı ikinci bölümü yer alıyor.

Rönesans müziği İş Sanat'ta

Rönesans ve Barok müziğe getirdiği başarılı yorumlarla tanınan Gabrieli Consort and Players (fotoğrafta), Şef Paul Mc Creesh yönetiminde, 6 Şubat günü, 'Orlando Operası Konser Versiyonu'nu sunacak.

Avrupa'daki konser salonları ve festivallerin aranan ismi olan Gabrieli Consort and Players, önemli tarihsel olaylar nedeniyle bestelenmiş eserlerin yeni yorumlarını sunarak uluslararası müzik çevrelerinin dikkatini çekiyor. Grubun repertuvarı, ağırlıklı olarak Bach, Handel, Purcell gibi bestecilerin yapıtlarından oluşuyor. 17 Şubat tarihinde Hüseyin Likos ve Özlem Soydan, 'Operalardan Aşk Şarkıları' başlıklı konserde, piyanist Sergei Gavrilov eşliğinde sanatseverlerle buluşacak.

İş Sanat, 'BBC Solistleri' dizisinin ikinci konserini ise 20 Şubat tarihinde, viyolonsel sanatçısı Benyamin Sönmez ile gerçekleştirecek.

Bunun dışında tangoseverler, 24 Şubat'ta, düzenlemeleri Serdar Yalçın'a ait Tango Turco konserini de yine İş Sanat'ta izle-

yebilecekler. Şubat ayının son konseri ise piyanist Hüseyin Sermet'in resitaliyle gerçekleşecek. 27 Şubat'taki resitalde Hüseyin Sermet, Beethoven, Rahmaninof ve Liszt'in eserlerinden oluşan bir repertuvar sunacak.

merakediyorum@googlegroups.com

Porselenlerdeki Mehter

Almanların ünlü porselen sanatçısı Melchior'un, 'Höchst Porseleni'nden yarattığı Türk figürlü objeler, Antik Palace'da.

Saray çevrelerinde prestij objesi olarak büyük talep gören biblolarda, porselen işlemeciliği ayrı bir kültürün figürlerini yapıtlarına aktarmışlar.

1746 yılında çalışmaya başlayan Höchst Porselen Manifaktürü, Almanya'nın ikinci büyük porselen işletmesi. 18. yüzyılın en güzel Höchst Porselenleri'ne imza atan çok sayıda yönetici, teknik adam ve sanatçıyla yaşamını sürdürmüş olan işletme, döneminin diğer kuruluşlarını da etkilemiş ve birbirinden güzel değişik çalışmalar ortaya koymuş.

Höchst Porselen İşletmesi'nin ünlü sanatçısı Melchior'un Türklerin gündelik yaşam ve kıyafetlerinden etkilenerek yarattığı biblolar, şimdi Türkiye'de.

1770 yılından itibaren Türk figürlü biblolar üreten işletmenin en ünlü tasarımlarını, 'Sultan Giysili Kız' ve 1778 yılında Mehter Takımı'ndan etkilenerek üretilmeye başlanan 'Türk Müzisyenleri' adlı biblolar dizisi oluşturuyor.

Günümüz müzayedelerinde astronomik fiyatlarla alıcı bulan bu biblolaların üretimine, 1970 yılında yeniden başlanmıştı.

Pop tarihi gündemde

Yapı Kredi Kültür Sanat'ın hazırladığı etkinlikler çerçevesinde, Şubat ayının her perşembesi, müzikli söyleşiler yapılıyor.

8 Şubat'ta Los Paşaros Seferadis grubu, Yahudi müziğini seslendirerek tarihini anlatacak. 15 Şubat günü, Melih Kibar reklam ve film müzikleri üzerine ve 22 Şubat günü de Ali Kocatepe, geçmişten günümüze Türk pop müzik tarihi konusunda örnekler sunacak. Yapı Kredi Kültür Merkezi Sermet Çifter Kütüphanesi salonunda gerçekleştirilecek etkinlikler, saat 18.30'da başlıyor.

Adem ile Havva hangi kıtadan?

Avustralyalı bilim adamları, Adem ile Havva'nın birçok evrim uzmanının inandığı gibi Afrikalı değil, Avustralyalı olduğunu savunuyorlar.

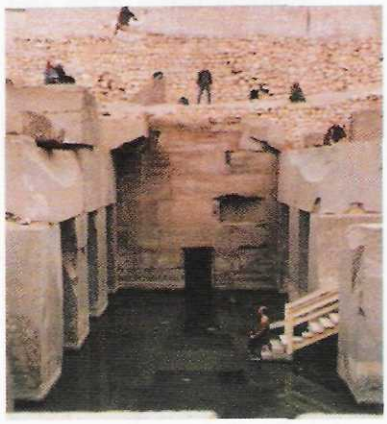
Canberra Üniversitesi'nden Antropolog Alan Thorne'un başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütülen ve bir Amerikan bilim dergisinde yayımlanacak olan araştırmada, insanlığın Avustralya'da 60 bin yıl önce yaşayan ortak bir soydan doğduğunu gösteren yeni bir genetik ağaç sunuldu.

Avustralya'da, şu anda dünyada nesilleri tükenmiş bir grup Aborjin'in (Avustralya Yerlisi) yaşadığını belirten Avustralyalı bilim adamları, yeni bulguların Avustralya'nın doğusundaki Mungo gölü yakınlarında, 1974 yılında bulunan bir iskeletten alınan DNA örneklerinden elde edildiğini söylüyorlar.

Mumyalanmış hayvanlar mezarlığı

Mısır'ın Abydos bölgesinde, mumyalanmış hayvanların bulunduğu bir mezarlık ortaya çıkarıldı. Başkent Kahire'nin yaklaşık 550 kilometre güneyindeki Abydos Vadisi'nde inşa edilmiş bir mezarlıkta (üstte), toprak kayması sayesinde, bir de 'hayvan mezarlığı' ortaya çıktı.

Hayvan mezarlığındaki 8 yaldızlı lahitte, MÖ 300 yılından kaldığı sanılan mumyalanmış fareler, seramikten yapılmış 6 büyük küpün her birinde de, 25 şahin mumyası bulunduğu belirtildi.

Kedilerden, timsahlara kadar, her tür hayvanı mumyalayan eski Mısırlılar, farelerin kıyamet gününde avcıların kalbini yediğine inanıyorlardı.

'Bandırma' müze gemisi yolda

Atatürk ve silah arkadaşlarını 19 Mayıs 1919'da Samsun'a getiren Bandırma Vapuru'nun benzeri olarak yapımı sürdürülen gemi, tamamlandıktan sonra, Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne devredilecek.

İl Özel İdare Müdürlüğü tarafından yaptırılan müze gemi, yaklaşık 450 milyar liraya mal olacak.

Arkeolojik kazıların sayısı artıyor

Uygarlıkların beşiği Anadolu'da, kazdıkça, 'tarih' fışkırıyor... Tarih boyunca Asurlar'dan Hititler'e, Frigyalılar'dan Lidyalılar'a, Urartular'dan Selçuklular'a, Bizans'tan Osmanlılar'a kadar, birçok uygarlık ve kültüre beşiklik etmiş Anadolu topraklarındaki tarihi eserler, tek tek gün ışığına çıkarılıyor.

Anadolu topraklarında, Kültür Bakanlığı ile üniversitelerin sürdürdüğü 48 arkeolojik kazının yanı sıra, yabancı uzmanlar da 33 kazıyla tarihe ışık tutmaya çalışıyor. Türk bilim adamlarının kazılarından 9'u Antalya, 6'sı İzmir ve çevresi, 5'i Muğla, 3'ü Bursa, 3'ü Çanakkale ve çevresinde sürdürülüyor. Diğer kazılar ise Osmaniye-Kadirli, Edirne-Enez, Kilis-Merkez, Kars-Merkez, Kayseri-Merkez, Kırklareli-Merkez, Konya-Beyşehir, Samsun-Bafra, Şanlıurfa-Harran, Hatay-Samandağ'da gerçekleştiriliyor.

Türkiye'deki arkeolojik ve etnografik kazılara, yabancı arkeolog ve bilim adamlarının da ilgisi sürüyor. Tüm insanlığın ortak mirası olan tarih ve kültür varlıklarını ortaya çıkarmak için yabancı bilim adamları da 33 yerde kazı çalışmaları yapıyor. Kazı yapan yabancıların çoğunluğunu ABD'li uzmanlar oluştururken, Alman, İtalyan, Belçikalı, Avusturyalı, Fransız, Avustralyalı ve Japon bilim adamları da yıllardır Türkiye'deki kazı çalışmalarında bulunuyorlar.

Mübin Orhon sergisi

1948'de Paris'e giden, 1981'de ölene kadar bu kentte yaşayan ve çalışan ressam Mübin Orhon'un (üstte), çeşitli dönemlerinden seçilen yapıtları, kapsamlı bir sergiyle ilk kez İstanbul'da Milli Reasürans Sanat Galerisi'nde sergilenecek.

Milli Reasürans Sanat Galerisi küratörü Amelie Edgü, Ara Güler'in objektifinden Mübin Orhon'u ve Mübin Orhon'un yapıtlarını bir araya getirerek iki sanatçıyı izleme olanağı sunuyor. Bu sergi Ara Güler'in Mübin Orhon'un 1948-1981 yılları arasında Paris'te çektiği 30 fotoğrafıyla, bu önemli sanatçımızı daha yakından tanımak isteyenlere iyi bir olanak sunuyor. Sergi, 20 Şubat-7 Nisan 2001 tarihleri arasında izlenebilecek.

Muayede salonu yeniden açıldı

17 Ağustos depreminin ardından onarım için kapatılan Dolmabahçe Sarayı Muayede (bayramlaşma ve tören) salonu yeniden ziyarete açıldı. TBMM Milli Saraylar Daire Başkanı Polat Akbulut, onarım ve restorasyonun titizlikle yapıldığını belirterek, salonun ortasında bulunan 3.5 ton ağırlığındaki dev avizenin de bakımının yapıldığını belirtti. Depremden sonra salondaki büyük kabartmalarda meydana gelen rutubet de giderilmiş bulunuyor.

Buz adam 'otçul' değilmiş!

Avusturya Alpleri'ndeki bir buzulda, 1991 yılında bulunan 5.300 yaşındaki 'Buz Adam'ın (altta), Amerikalı bilim çevrelerinin düşündüğü gibi 'otçul' olmadığı, dağ keçisi de dahil olmak üzere, her şeyi yediği ortaya çıktı. İskoçya'nın Glasgow ile Avusturya'nın Innsbruck kenti üniversiteleri tarafından yürütülen ve kamuoyuna açıklanan ortak araştırmaya göre, Buz Adam'ın bağırsaklarında yapılan incelemede, dağ keçisi ve dağ keçisinin binlerce yıl önce yok olan bir türünün izleri bulundu. Britanyalı ve Avusturyalı bilim adamları, bulunduğu

Avusturya-İtalya sınırındaki Ötz dağlarından esinlenilerek, 'Ötzi' adı verilen Bronz Çağı avcısının organizmasında ayrıca, 'einkorn' adlı bir buğday çeşidi olan tahıl izleri de buldular.

merakediyorum@googlegroups.com

'Hababam'a yeni sınıf!

Sinemaya 4 kez uyarlanan ve 'İnek Şaban' tiplemesiyle öne çıkan, Kemal Sunal'ın kalp krizi sonucu ölümüyle yeniden gündeme gelen 'Hababam Sınıfı'nın yaşatılması önerisi, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından hayata geçiriliyor.

Yazar Rıfat Ilgaz'ın yapıtlarından sinemaya uyarlanan ve ilk olarak 25 yıl önce çekilen filmin anısına, set olarak kullanılan Adile Sultan Kasrı Öğretmenevi ve Kültür Merkezi'nde oluşturulan 'Hababam Sınıfı', bazı eksikliklerin tamamlanmasının ardından, bu yıl açılacak.

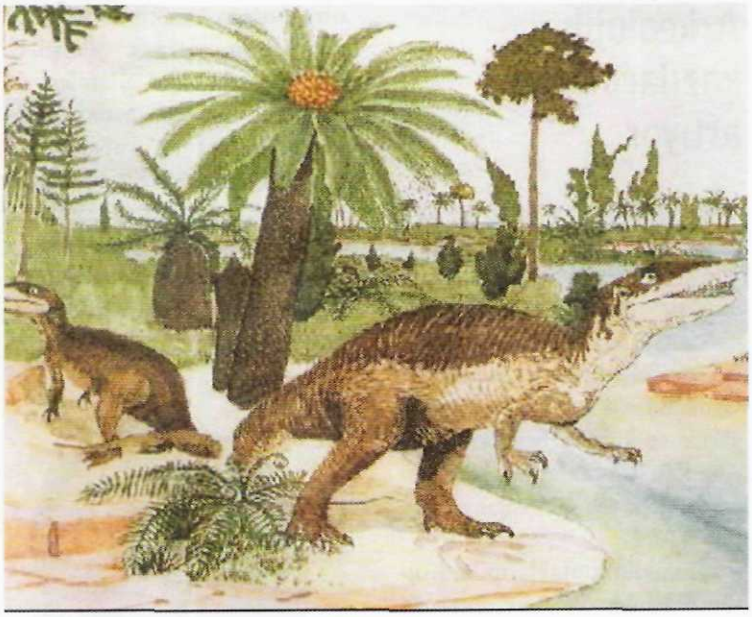
Kapısına 'Hababam Sınıfı' yazılan, sıralar ve karatahtanın yanı sıra sobanın da konulduğu sınıfta, 'İnek Şaban' Kemal Sunal, 'Hafize Ana' Adile Naşit, 'Güdük Necmi' Halit Akçatepe, 'Damat Ferit' Tarık Akan, 'Badi Ekrem' Şener Şen, 'Tulum Hayri' Cem Gürzap, 'Domdom' Feridun Şavlı ile diğer oyuncuların fotoğrafları, sıralarının üzerlerine yerleştirildi.

Öğrencilerin korkulu rüyası Müdür Yardımcısı 'Kel Mahmut' Münir Özkul'un orijinal boydaki karton posteri de sınıfta yer alıyor. 'Güdük Necmi'nin bir sobanın içinde arkadaşlarına kopya verirken yakalandığı sahne de canlandırılıyor.

Filmle ilgili afişlerin (altta) de duvarlara asıldığı sınıfta, filmden kareler de bir vitrinde sergileniyor. Yapıtın yazarı Rıfat Ilgaz için hazırlanan köşede ise, Ilgaz'ın fotoğrafları ve kitapları bulunuyor.

Filmin yönetmeni Ertem Eğilmez'in siyah-beyaz bir fotoğrafı da sınıfın duvarında asılı.

Dinozorlar nasıl yok oldu?

Dinozorların 65 milyon yıl önce nasıl yeryüzünden silindiğini anlamak için, bu konuda eldeki tek yarı-somut ipucu olan Meksika-Yucatan yarımadası kraterinde, büyük bir çalışma başlatılıyor.

Fairbanks-Alaska Üniversitesi'nden paleontoloji-jeoloji uzmanı Virgil Buck Sharpton ile Meksika Ulusal Üniversite'den Louis Marin, 6 ay sonra, dev göktaşının meydana getirdiği düşünülen kraterde 2,5 kilometre derinliğinde sondaj deliği açmaya hazırlanıyorlar. Toplanacak kaya parçaları örnekleriyle kozmik göktaşının gücü yeniden ölçülmeye çalışılacak. 1970'li yıllarda petrol sondajcıları tarafından keşfedilen kraterde bilimsel inceleme çalışmaları, 1990'lara kadar başlatılmadı. Bu çapta derinlemesine bir araştırma, ilk kez yapılıyor. Dev göktaşı kuramına pek değer vermeyen bazı bilim adamları, dinozorları dünya gezegeninin muazzam yanardağ etkinliklerinin yok etmiş olabileceğini ileri sürüyor.

Haziran'da Yucatan kraterinin derinlemesine sondajı, göktaşı teorisinin ne denli geçerli olduğunu bütünüyle gün ışığına çıkarabilecek.

Robert Redford'dan 'Che' filmi

Oyunculuğunun yanında yapımcılığını da kanıtlayan Robert Redford (altta), Che Guevera'nın anılarını beyazperdeye aktaracak. Redford, Latin Amerika'nın bağımsızlık savaşçısı Che'nin 7 bin kilometrelik motosiklet yolculuğunu, "Motosiklet Günlükleri" adıyla ölümsüzleştiriyor. Che'nin Güney Amerika'ya yaptığı yolculuğu, beyazperdeye "Central Station's"dan tanınan yönetmen Walter Salles aktaracak. Guevera'nın anılarının yayın haklarını, Che'nin karısından satın alan İtalyan gazeteci Gianni Mina da filme yapım aşamasında katkıda bulunacak.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Rüzgar gibi 62 yıl

Hollywood'un 'Altın Çağ'ında gişe gelirlerini ve Akademi Ödülleri'ni tekeline alan 'Rüzgar Gibi Geçti' 29 Şubat 1939'da, 8 Oscar ödülünü birden kazanarak adını sinema tarihine yazdırmıştı.

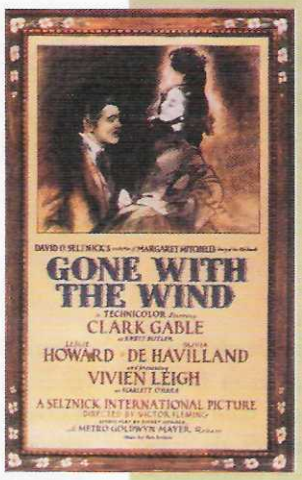
HAŞMET TOPALOĞLU

Aşk ve tarih... Amerikan sinemasının altın yumurtlayan birleşmelerinden biri. Sinemanın bitip tükenmek bilmeyen kaynaklarından. Tabii bu türün gişedeki yüzü suyu hürmetine tarihin (genellikle) aşka fon teşkil ettiğini söylemeye gerek yok. Ayrıca senaristin ve yönetmenin biraz olsun sanatsal ya da sosyolojik kaygı taşıdığı durumlarda, bu filmlerin içine tarihsel gerçeklerin dar boyutlu yansımaları da eklenir.

1940'ın gişe ve Oscar canavarı 'Rüzgar Gibi Geçti', aşk üzerine bolca tarih sosu dökerek başarıya ulaşan filmlerin ilk örneklerinden... Vivien Leigh ve Clark Gable'ın başrollerini paylaştığı film, hem seyircileri hem de eleştirmenleri derinden etkiledi. Bunun en önemli göstergelerinden biri, filmin Amerikan Film Enstitüsü'nün 'En İyi 100 Amerikan

Filmi' sıralamasında, Yurttaş Kane, Casablanca ve Baba'nın ardından dördüncü olması.

Öykü, Amerika'nın iç savaşa gebe olduğu 1861 Nisan'ında başlar. Zengin güneyli ailenin şımarık kızı Scarlett, kendisine uygun gördüğü -ve âşık olduğu- Ashley başka bir kadınla evlenince yıkılır. İntikam almak için ilk koca adayının teklifini kabul eder. Ancak baba evinden ayrılmak ve artık el üstünde tutulan değerli parça olmamak hiç de kolay değildir.

Henüz evliliğin başlarındayken, Kuzey ve Güney silahları çeker; Scarlett kısa süre sonra dul kalmıştır. Ardı ardına dramatik olaylar yaşar. Savaş boyunca gerçek aşkı Ashley'in eşine bakar, annesini kaybeder, Tara'daki çiftliklerinin yönetimini akli dengesi bozulan babasından devralır ve borç para bulabilmek için ikinci bir evlilik yapar. Kendisine tecavüz etmek isteyen bir Kuzeyliyi öldürür, ikinci kocasını kaybeder, yaşamı boyunca hiç beklemediği anlarda karşısına çıkan Rhett Butler'ın evlenme teklifini kabul eder. Bir kızı olur, bir çocuk düşürür ve sonra kızı da ölünce Rhett tarafından terk edilir.

Her şey var Rüzgar Gibi Geçti'de: Savaş, aşk, hırs, rekabet, melodram... Filmi başarılı kılan çorbanın tarifini tutturmuş olması.

Rüzgar Gibi Geçti, bir kadın karakterin üzerinden üç öyküyü anlatır aslında. Kuzey-Güney savaşını, zengin kızın savaşla ve toprak mücadelesiyle törpülenen karakterini ve içiçe geçmiş iki büyük aşkı.

Film, savaş ve nedenleri üzerine yeni bir şey söylemez; ancak savaşın kalburüstü ailelerde yol açtığı değişimi kimi zaman aşka ve melodrama fazla gömülse de doyurucu bir biçimde anlatır.

Scarlett'e sadece 1800'lerin kadın kahramanı diye bakmamak gerek; tutkuları ve mücadeleciliğiyle hem bugünün dünyasında geçen bir senaryoya tam oturabilir, hem de mitolojiye veya Roma dönemine. (Osmanlı'nın sultanlarını da çağrışım listesine katsak abartmış mı oluruz acaba?)

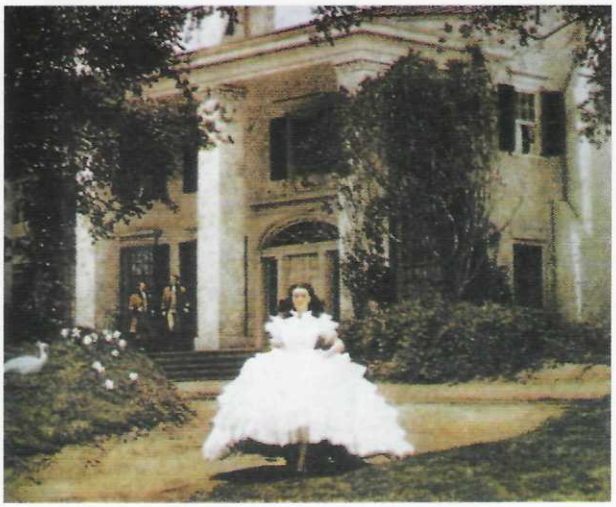
Scarlett daha filmin başında birlikte çay içtiği iki beyefendiye "Savaş, savaş, savaş! Bu savaş lafı bu ilkbahar katıldığım bütün partilerde keyfimi kaçırıyor. Hem zaten savaş falan olmayacak. Eğer ikinizden biri bir kez daha 'savaş' kelimesini ağzına alacak olursa eve girer ve kapıyı da suratınıza çarparım" derken, öykünün başındaki 16'lık, tecrübesiz ama kendine güveni yüksek tiplemeyi ortaya koyar. İlk kocası öldükten sonra siyah giyip yas tutmayı reddederken, "Dul olmak için henüz çok gencim" der. Savaşın yıktığı babaevine dönünce -kahramanın yemini kalıbına girecek türde bir monologla- "Ayakta kalacağım. Savaşıp Tara'yı eski haline döndüreceğim ve bir daha hiçbir zaman aç kalmayacağım" derken yavaş yavaş kimliği dönüşüme uğramakta ve ortaya daha gerçekçi, ayakları yere basan bir Scarlett çıkmaktadır.

Film, savaşın gelişimini, değişen Scarlett karakteriyle olduğu kadar, savaş vurguncusu olarak görülebilecek Rhett Butler karakteriyle de anlatır. Scarlett savaşın yıkım ve ilişkiler tarafını gösterirken Butler, ülkenin değişimini, fırsatçılığı ve her şeyin arkasında her zaman için ekonominin yattığını anlatır. ■

'Rüzgar Gibi Geçti'nin Oscar'ları

'Rüzgar Gibi Geçti' Oscar'ları silip süpürür. En iyi yönetmen, film, kadın oyuncu, yardımcı kadın oyuncu, senaryo da dahil, 8 heykelcik alır. Clark Gable ve Olivia de Havilland'ın elleri boş kalır ama cepleri zaten yeterince dolmuştur. Film 1939'dan bugüne, birçok yerde gösterildi; 76 filmde gönderme yapıldı, 16 filmde kimi sahnelerinin farklı versiyonları kullanıldı, 12 filmde belirli bölümleri gösterildi.

1998'de tamir görmüş (renkleri ve sesi) kopyasıyla ikinci bir rüzgar estirilmeye çalışıldı ve kısmen de başarılı olundu. Her seyredilişte yeni bir hata, yeni bir pot bulunur filmde. Bunların başlıcalarından biri, Scarlett'in Tarleton ikizleriyle birlikte rol aldığı açılış sahnelerinde kitapta belirtilen yeşil elbisenin yerine beyaz elbise giymesi. Scarlett ileri sahnelerden birinde -bu sefer kitaba sadık kalarak- yeşil elbiseyle görünür ve Tarleton ikizlerine, "Bu eski elbiseyi giydim çünkü geçen sefer ondan hoşlandığınızı düşünmüştüm" der. Filmin devamlılıktan sınıfta kalmasına neden olan bir başka bir sahneyse, Büyük Sam'in Scarlett'i Atlanta dışında saldırganlardan kurtarması, faytona binmesi, ancak fayton uzaklaşırken içinde görünmemesi. Tabii bizim ünlü 'yeniçerinin kolunda saat, tepesinde uçak' gaflarının benzerleri de bu büyük prodüksiyonda hiç de az değildir. Seyirci için, ne bu gaflar önemliydi ne de filmin tarihi arka planı nasıl iyi vurguladığı... Rüzgar Gibi Geçti, herkesin -özellikle de Amerikan seyircisinin- aklında, yeni yıldız Vivien Leigh'le Clark Gable'ın ızdırap dolu, romantik ilişkisi olarak kaldı.

Rüzgar Gibi Geçti'nin en çok eleştirilen sahnelerinden biri, Scarlett'in öykünün orijinalindeki yeşil elbise yerine, beyaz elbiseyle görünmesiydi (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Osman Hamdi Bey'in komedyaları

Ressamlığı, arkeoloji çalışmaları ve müzeciliğiyle tanınan Osman Hamdi Bey'in tiyatro yazarlığı da vardı. İlginç olan, Osman Hamdi'nin kaleme aldığı her üç oyunun da aynı yıla, 1872 yılına rastlamasıdır.

METİN AND

İstanbul'da toplanan 'I. Osman Hamdi Bey Kongresi'nde, 'Osman Hamdi Bey'in Tiyatro Yaşamı' başlıklı bir bildiri sunmuştum. Yayın için bildirimin metnini gönderdim, gerekli düzeltmeleri yaptım, ama bir daha haber alamadım. Yıllar sonra bildirimin 1992'de yayımlandığını öğrendim. Fakat nedense kitap bana ulaşmadı.

Ancak bu kongrenin bana bir yararı oldu: Bildirimi okumadan önce, topluca bir öğle yemeği yiyorduk. Orada sanırım Osman Hamdi'nin torunu olan kibar, zarif bir hanımefendi ile tanıştım. Ben, Tanzimat Tiyatrosu kitabımda, Osman Hamdi'nin biri Türkçe, öteki Fransızca, iki oyun yazdığını göstermiştim; ama bu hanımın bana söylediğine göre, Fransızca üçüncü bir oyunu daha olduğunu öğrendim. Bildirimi sunarken bunu da belirttim.

Çok sonraları, Boğaziçi Üniversitesi'nde ders verirken, değerli tarihçi Edhem Eldem, bana Osman Hamdi Bey'in Fransızca yazdığı üçüncü oyunun metninin fotokopisini sağladı. Böylece üçüncü oyun üzerine de bilgi sahibi oldum.

Osman Hamdi Bey (solda), Sahne-i Osmaniye topluluğunu Recaizade Ekrem Bey *(sağda) ile* birlikte, 1909'da kurdu.

Bu üç oyunun üçü de komedyadır; Fransız komedyalarına öykünülmüştür. Bunun sonucu, kadın-erkek ilişkileri Müslüman toplumun ahlak anlayışına ters düştüğü için, her üç oyunda da konu, Hıristiyan azınlık çevresinde geçer.

Osman Hamdi'nin Türkçe üç perdelik komedyası 'İki Karpuz Bir Koltuğa Sığmaz', 1872'de Osmanlı Tiyatrosu'nda oynanmıştır. Kitap olarak da aynı yıl yayımlanmıştır. Bir dolantı komedyasıdır.

Osman Hamdi'nin Fransızca yazdığı oyunun metni ise, ne yazık ki bulunamamıştır.

Ancak bu oyun, 1872'de Beyoğlu'nda Fransız Tiyatrosu'nda oynandığında, konuyla ilgili olarak, İstanbul'da Fransızca çıkan 'Levant Herald' gazetesinin 1 ve 4 Mart 1872 tarihli sayılarında belirli bilgiler bulabildik. Oyunun adı 'Cerf Volant'dır (Uçurtma).

Gerçi iki satırlık bilgiyle oyunu anlamak olanaksızdır. Gazete, Paeplotin adındaki birinin

trende aynı bölümde oturan bir kadının dizlerine kapanarak uzun uzun aşkını belirttiğini dile getirir. Oysa kadın, kendi karısıdır (?). İlginç olan, Osman Hamdi'nin oyuncuları kendisinin seçmiş olmasıdır. Gazete, bunların adlarını şöyle sıralar: Berlingard, Dornans ve Madam Soyer.

Osman Hamdi'nin Fransızca üçüncü oyunu da üç perdelik bir komedyadır. Adı 'Le Binocle Accusateur'dür (Suçlayan Kelebek Gözlük). 1872'de İstanbul'da, 'Progres Ottoman' adlı basımevinde basılmıştır. Oyun, Marie de Launay adlı bir yazarın öyküsünden esinlenmiştir.

İlginç olan, Osman Hamdi'nin her üç oyununun da aynı yıla, 1872 yılına rastlamasıdır. Anlaşılan, bu yıllarda Osman Hamdi Bey, tiyatroya büyük ilgi duymuş, belki başka oyunlar da yazmıştır.

'Suçlayan Kelebek Gözlük' adlı oyunda, iki borsacı vardır: Domataki ve Andrea. Domataki'nin karısı Zoitza'dır. Kadınla, Rafael adındaki deniz subayı arasında bir gönül bağı vardır. Domataki yatak odasında, tuvalet masasının altına koyduğu ayakkabısının içinde, altın bir kelebek gözlük bulur, karısının ihanetinden kuşkulanır. Durmadan 'kelebek gözlük' sayıklamaktadır. Hasta olduğu sanılarak üç doktor çağrılır. Bunlar Seringard, Dissenteriades ve Goldmorburmann'dır.

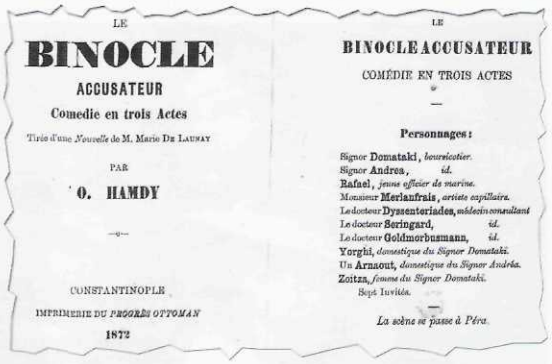

İbrahim Çallı'nın fırçasından Osman Hamdi Bey'in portresi (İstanbul Resim ve Heykel Müzesi).

Bu sahne, belki oyunun en başarılı sahnesidir. Tıpkı Molière gibi doktorlarla alay edilmektedir. Sonunda, kelebek gözlüğün esrarı çözülür; bir yanlışlık olmuştur. Ancak Domataki'nin karısı evini terkederek Rafael'e kaçar...

Ölümünden bir yıl önce Osman Hamdi Bey, ciddi bir tiyatro topluluğunun kurucusu olmuştur: Sahne-i Osmaniye. Comedie Française örneğindeki bu tiyatroyu, yazar Recaizade Ekrem'le 1909'da kurarlar. Tiyatrocu Burhanettin Bey de onlara yardımcıdır.

İlk seçilen oyunlar, Mehmet Rauf'un, Halid Ziya Uşaklıgil'in romanından oyunlaştırdığı 'Ferdi ve Şürekası', Mehmet Rauf'un yeni bitirdiği 'Pençe', Halide Edip Adıvar'ın Shakespeare'den çevirdiği 'Julius Ceasar'dır. Ne yazık ki, Sahne-i Osmaniye adını alan bu ilk ciddi kuruluş, 31 Mart Olayı yüzünden varlık gösteremeden dağılmıştır. ■

LE

BINOCLE

ACCUSATEUR

Comedie en trois Actes

Tirée d'une *Nouvelle* de M. Marie De Launay

PAR

O. HAMDY

CONSTANTINOPLE

IMPRIMERIE DU *PROGRÈS OTTOMAN*

1872

LE

BINOCLE ACCUSATEUR

COMÉDIE EN TROIS ACTES

Personnages:

Signor **Domataki**, *bourséatier.*
Signor **Andrea**, *id.*
Rafael, *jeune officier de marine.*
Monsieur **Merlanfrais**, *artiste capillaire.*
Le docteur **Dyssenteriades**, *médecin consultant*
Le docteur **Seringard**, *id.*
Le docteur **Goldmorbusmann**, *id.*
Yorghi, *domestique du Signor Domataki.*
Un **Arnaout**, *domestique du Signor Andréa.*
Zoitza, *femme du Signor Domataki.*
Sept Invités.

La scène se passe à Péra.

Osman Hamdi'nin Fransızca olarak kaleme aldığı üç perdelik 'Suçlayan Kelebek Gözlük' komedisinin metni, İstanbul'da basılmıştı.

Çok yönlü bir tanzimat aydını

Osman Hamdi Bey (1842-1910) çok yönlü bir Tanzimat aydını, Batı'ya yönelik bir sanat ve kültür adamıydı. Asıl önemli yanları olan ressamlığı ve arkeologluğu dışında, diplomat, yönetici, sanat eğitimcisi, yazar, müzeci, bilim adamı, bürokrat ve daha başka konularda, hep başarılıydı. Öncü olmuş, İstanbul'a bugün de ayakta duran Arkeoloji Müzesi'ni kazandırmış, Güzel Sanatlar Akademisi'nin başlangıcını kurmuş, eski eserlerin korunması ve yurtdışına çıkmasını önleyecek tüzüğü hazırlamış, Osmanlı mimarisi üzerine bir kitap yayımlamış, yabancı arkeologlarla yapılan kazılarla ilgili üç monografi, çok kapsamlı bir kostüm kitabı yayımlamış ve nice etkinliğe imzasını atmıştır.

merakediyorum@googlegroups.com

Sıradışı bir tip: Komiser Columbo

Hafiyelerin en derbederi

Eski ve kirli pardösüsü, ip gibi kravatı, buruşuk elbiseleri ve elinde purosuyla girdi hayatımıza Komiser Columbo. Sanki başka bir kıyafeti yokmuş gibi, hep aynı elbiseleri giyen Komiser Columbo, 70'li yılların başında tüm dünyada, bu haliyle hafızalarda yer etmişti.

AYDIN EROL

İlki 1970 yılında çevrilen ve 1971 yılında dünya televizyonlarında gösterilmeye başlanan 'Komiser Columbo' (Lieutenant Columbo) serisi, 12 Ekim 1975 Pazar günü, 15 bölüm halinde TRT ekranlarına geldiğinde, tüm dünya TV'lerinde olduğu gibi, büyük yankılar uyandırmıştı.

Hemen her TV izleyicisi, bu dökülen kıyafetli, silah taşımayan, mantığı ve keskin zekasıyla en çapraşık olayları çözen Komiser Columbo'nun serüvenlerini hayranlıkla izlemeye başlamıştı. TRT, bu ilgi üzerine 15 bölüm halinde aldığı Komiser Columbo serisinin kalan 15 bölümünü de satın almıştı.

Komiser Columbo, görev aldığı her olayı kendine özgü tarzıyla çözüyordu.

COLUMBO NASIL DOĞDU?

1970 yılında Levinson ve Link ikilisi, TV için 'Columbo' tipi bir polisiye dizi düşünmüşlerdi. Bu dizi alışılagelmiş, vurduğunu deviren hayali polis hafiyesi tipinin aksine, gerçek yaşamdaki gibi, 'sıradan' bir insan olacaktı. Böyle yepyeni bir tipi milyonlarca seyirciye sevdirmek çok zordu. Ancak çok iyi yazılır ve çok iyi oynanırsa, başarı kazanabilirdi. Bu yüzden Columbo tipi için, aylarca uğraşılıp bütün ayrıntılar düşünülmüştü.

Zamanın ünlü aktörleri Bing Crosby ve Marlon Brando'ya teklif götürüldü. Ama her ikisi de bu silik polis hafiyesi rolünü kabul etmediler.

Levinson-Link ikilisi, tereddüt içindeydi. Onların tereddütlerini Peter Falk'ın yakın arkadaşı ünlü aktör Ben Gazzara giderdi ve 16 aday arasından, Peter Falk'ın bu rolü en iyi şekilde oynayabileceğini ve seyirciye sevdirebileceğini söyleyerek ikna etti.

Böylece, yıllarca sürecek Columbo karakterini Peter Falk'ın oynamasını sağladı. Peter Falk da dizinin başrolüne seçilince,

bütün gücünü kullanarak bu dizi filmlerinin bir çoğunun rejisörlüğünü Ben Gazzara'ya verdirmişti. 'Columbo' tutulup Peter Falk bütün dünya TV seyircilerinin gözdesi olunca da, arkadaşı John Cassavetes'in hem sahibi, hem yapımcısı, hem rejisörü olduğu 'Etki Altındaki Kadın' adlı filmde, Cassavetes'in aktrist eşi Gene Rowlands'la başrolleri oynamış, böylece filmin büyük para kazanmasını sağlamıştı.

BİLİNEN SUÇLUNUN PEŞİNDE

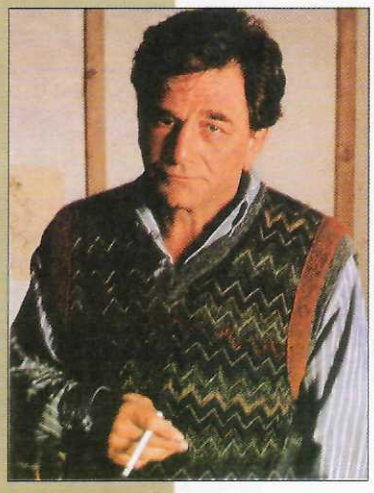
'Komiser Columbo' serisinin ilginç bir özelliği de, dizinin her bölümünün hemen başında, suçlunun seyirci tarafından bilinmesiydi. O zamanlar Devlet Tiyatrosu sanatçısı olan Savaş Başar'ın seslendirdiği Komiser Columbo, seyircinin bildiği bu suçlunun peşinden koşardı.

Suçlunun önceden bilinmesine rağmen, seyirci Columbo'nun hareket tarzını merak ettiği için, ekranlarının başından bir an olsun ayrılmazdı. "Şey düşündüm de... Demek istiyorum ki... Aklıma takıldı, dün gece hiç uyuyamadım" gibi sözleriyle, karışık sorular sorarak zanlıların suçlarını birer birer itiraf ettirirdi. Hele hele tam herkesin delillerden ümidi kestiği bir anda "Haaa, az kaldı unutuyordum" diyerek odaya girişi ve cinayeti ispatlayacak delilleri ortaya çıkarışı, gerçekten ekranseverlerin ilgisiyle karşılanırken, onların kalbini kazandırıyordu.

Son olarak, Peter Falk 'Komiser Columbo' dizisinden ne kadar kazandı, biliyor musunuz? Dizinin 15 bölümlük ilk serisinden, o zamanın parasıyla tam 39 milyon Türk Lirası... Peter Falk, aldığı ücretle sinema tarihinde bir de rekor kırmış, Japonya'da çevireceği bir günlük reklam filmi için, 280 bin Amerikan Doları almıştır. ■

Peter Falk nasıl yükseldi?

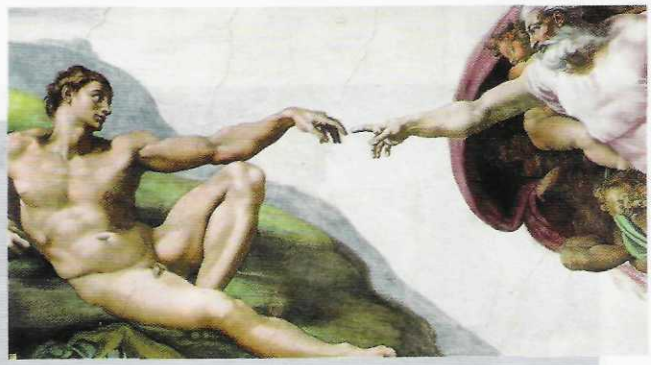
'Batı Yakasının Hikayesi' filminde gördüğümüz o kenar mahalle var ya, Peter Falk da New York'ta o kenar mahallelerden birinde dünyaya gelir; 1927 yılının 16 Eylül sabahı... Hayatındaki ilk büyük darbeyi, üç yaşında yer Peter Falk: Beyninde bir ur vardır. Doktorlar sağ gözünü alırlar. Delikanlılık yıllarında, sağ gözü takma olduğu için, hep acı çeker. Peter Falk, sanat hayatına 15-16 yaşlarındayken, tiyatro sahnesinde başlar. Onu sahneye iten yönetmen Ross Martin, ilk rolünü verdiği zaman şöyle der: "Göreceksin... Sen ileride büyük bir aktör olacaksın..." Peter Falk'ın yanıtı hiç de olumlu olmaz; "Hiç zannetmiyorum," der. Ama yönetmenin dediği olur: İki üniversite bitiren, devlet işlerinde yıllarca çalışan Peter Falk, sonunda ünlü bir aktör olur. Alyce Mayo'yla evliliği Peter Falk'a hem mutluluk, hem de şans getirir. O güne kadar üçüncü sınıf bir aktör olmaktan ileri gidemeyen Peter, 'Cinayet Kumpanyası' adlı filmde, Amerika'nın tanınmış katil ve gangsterlerinden birini umulmadık bir başarıyla canlandırınca, filmcilerin dikkatini çekmeye başlar. Ardından, Bette Davis ve Glenn Ford'la birlikte çevirdiği 'Elmacı Kadın' filminde, o çok iyi bildiği kenar mahalle ağzıyla konuştuğu Brooklynli haydut rolüyle Oscar'a aday gösterilince, ismi daha da büyür. Ardı ardına, 'Büyük Yarış', 'Şatonun Bekçisi', 'Luu' adlı filmlerde oynar. Sonra da bir mevsim kadar televizyonlarda gösterilen 'O'Brien'in Davaları' adlı dizide tıpkı Columbo'ya benzeyen derbeder bir avukatı canlandırır. Columbo dizisinin başlamasından sonra, dünyaca ünlü bir aktör olur.

Fötr şapka, buruşuk pardösü ve puro, Columbo'nun vazgeçilmez parçalarıydı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: SERHAT AYAN
serhat@ayan.org

Yaratılışın yaratıcısı

Michelangelo Buonarroti... Yüzyılın, binyılın sanatçısı... Floransa'da Medici ailesiyle Papalık müessesesinin arasına sıkışmış bir sanatçıydı. Beş kardeşin arasında büyüdü. Babasına ilk kez sanatçı olmak istediğini söylediğinde şu tepkiyi aldı: "Sanatçılar sıradan işçilerdir. Ayakkabıcılar bile onlardan iyidir..." Ve sonra zor geçen bir öğrencilik evresinin ardından Tanrı'nın ona bahşettiği yetenekleri geliştirdi. Bunu öylesine ilerletti ki eserlerinde Tanrı'yı resmetti. Hayata geçirdiği yapıtlardaki detaylar, insanları büyüledi. Tuvaller yetmedi, kiliselerin duvarlarını boyadı. Duvarları boyarken verdiği emek, *kullandığı teknik (ki çiğnediği ekmeklerle duvardaki boyaları düzeltti) bugün bile konuşuluyor.* Şubat'ın 18'inde, hafif bir ateşten sonra ölüverdi. Öldükten sonra naaşı bir oraya bir buraya sürüklendi durdu ve istediği yere gömüldü. Tüm sanatların babası ve üstadı olarak anıldı.

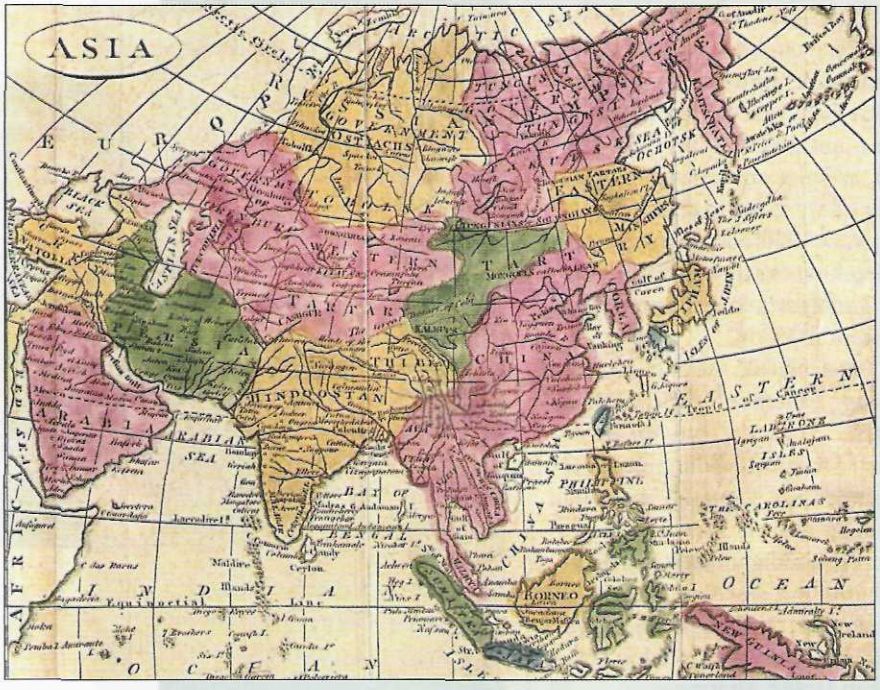
İşte onu en iyi anlatan adresler:

www.michelangelo.com/
www.michelangelo.com.br/
www.mega.it/eng/egui/pers/micbuon.htm
www.ibiblio.org/wm/paint/auth/michelangelo/
hometown.aol.com/dtrofatter/michel.htm

Tarihten haritalar

Tarih meraklılarına, ilginç bir sayfada, ABD Teksas Üniversitesi kaynaklı bir tarih atlası sayfası. Adı: Historical Maps. 'The Perry-Castañeda' *kütüphanesi Harita Kolleksiyonu biriminin hazırladığı* sitede, dünyadaki tüm kıtaların ve bu kıtalar üzerine kurulan uygarlıkların dönem dönem haritaları yer alıyor. Türkiye'ye sitenin Asya kıtası bölümünde genişçe yer veriliyor ve Hitit, İon, Mezopotamya, Bizans ve Pers uygarlıkları döneminden başlayarak günümüze kadar değişik haritalar ziyaretçiye sunuluyor. Harita ölçekleri de bu sitede tamamen aslına uygun olarak veriliyor. Historical Maps'a ulaşma adresi:

www.lib.utexas.edu/Libs/PCL/Map_collection/historical/history_main.html

Türk gençliği uçsun diye...

Türk Hava Kurumu, Cumhuriyet'in ilanından sadece 16 ay sonra Atatürk'ün emriyle kuruldu. Kuruluşunun birçok devrimden önceye rastlaması, havacılığa verilen önemi çok iyi anlatıyor. 1929 yılında Uluslararası Havacılık Federasyonu'na üye oldu. Şimdilerde kurban bayramlarında yarattığı tartışmalarla anılsa da havacılık alanında Türkiye'nin yüz akı oldu, gençlere havacılığı sevdiren öncü kurumların başında geldi. Havacılık faaliyetlerini sessiz sedasız sürdürüyorsa da bu, Türk Hava Kurumu'nun kapılarının kapalı olduğunu göstermiyor. ***www.thk.gov.tr*** adresinden bu faaliyetlere nasıl katılabileceğinizi öğrenebilirsiniz.

'Sioux'ların sonuncusu

ABD'ye geldikten sonra Kızılderilileri incik boncukla kandıran, ellerinden topraklarını ve yaşam alanlarını alan, bu yetmezmiş gibi, onlara bilmedikleri hastalıklar bulaştıran, sıkıldıkça da onlarla savaşıp öldüren, hor gören, aşağılayan, ırkçı saldırılar tertipleyen beyaz dostlarımız için, 'Oturan Boğa' ismi çok şey ifade ediyor.

Bir kere başta 'Bugs Bunny' olmak üzere, birçok çizgi filmin esin kaynağı. Onun dışında, yılda bir kez, 'Şükran Günü' adıyla kutladıkları, aile fertleriyle bir araya gelme olayını gerçekleştirdikleri Pocahontas masalının bir diğer yüzü. Tarihlerinin yüz karası. 'Oturan Boğa' Tatanka Iyotake, 'Çılgın At' ile beraber, beyazlara karşı koyma cüretini gösterdi. İstediği tek şey, halkının geleceğini garanti altına almak, yani bölgede bulunan altın madenlerinin işletme hakkını alabilmekti.

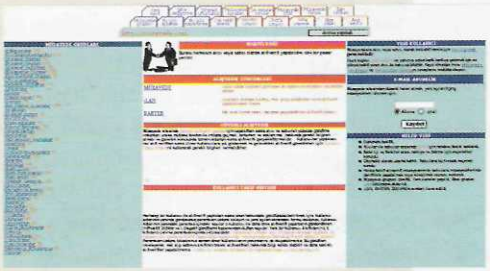
www.indians.org/welker/sittbull.htm adresinde hayatını çok ince detaylara kadar bulabilmek mümkün.

'Kim olursan ol, gel...'

Siz Mevlana'yı sadece Türkler mi tanıyor sanıyorsunuz? Çok yanılıyorsunuz. İnternette kısa bir aramayla onunla ilgilenen insanların, araştırmacıların ve sufilerin sayısı sizi şaşırtacak. ***www.armory.com/~thrace/sufi*** adresinde, Mevlana hakkında İngilizce bilgi ve tanıtımlara ulaşmak mümkün. Yine bu adreste, Mevlana'nın eserlerinin İngilizce kopyalarını Amazon'dan satın alabiliyorsunuz. Bütün bunların yanı sıra, ***www.mevlana.net*** adresinde, bu konuda gerçekten kafa yormuş kişilerin (yine İngilizce) detaylı araştırmaları bulunuyor.

İnternette açık artıranlar

Tarihe meraklı olanların en büyük zevklerinden biri de açık artırmalara katılmaktır. İnternetin devreye girmesiyle yaşanan en önemli gelişmelerden biri de, bu açık artırmaların internete taşınması oldu. Yurt dışında, 'eBay.com' gibi adreslerde yoğun olarak sürdürülen açık artırma, uzun süredir, ***www.muzayede.com*** adresinde de Türkçe ve Türkiye'ye yönelik açık artırmalarla sürdürülüyor. Elinde satılacak bir malı olanlar, bu adrese kendini kaydettirerek bir başlangıç fiyatı ve minimum artırma oranı belirliyor. Kural çok basit: Belirlenen tarihin bitiminde, söz konusu 'parça' kimde kalmışsa, parayı o veriyor ve 'düdüğü çalıyor'... Bu adresi yakından takip etmekte fayda var. Çok ilginç ürünler çıkabiliyor.

Barış güvercinini kim öldürdü?

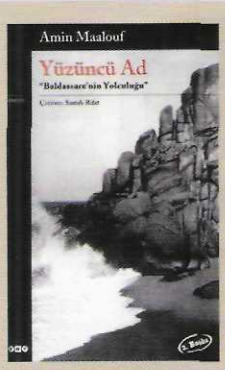
Hayatını barışa vakfetmiş biriydi. 28 Şubat 1986 yılında Smith Wesson marka bir tabancayla sırtından vurularak öldürüldü. Bir rivayete göre PKK tarafından vuruldu. 1998 yılında bu iddia reddedildiyse de birçok gazetede Şemdin Sakık'ın ağzından "Palme'yi biz öldürdük" açıklamaları yayımlandı. Türk gazetelerinde yayımlanan iddialara göre Palme'nin ölüm emrini Abdullah Öcalan vermişti ve bunun nedeni de, PKK militanlarının sınırdışı edilmesiydi. Bu açıklamalar çoğu Batılı kaynaklar tarafından PKK'nın Avrupa'daki sempatisinin kırılması için, Türk Hükümeti tarafından düzenlenmiş bir komplo olarak nitelendi.

Kimlerin, hangi gizli servislerin adı geçmedi ki ölümünde... Çok tartışıldı, çok araştırıldı ancak gerçek bir türlü su yüzüne çıkarılamadı. İsveç polisi, bu davadaki başarısızlığı yüzünden çok suçlandı.

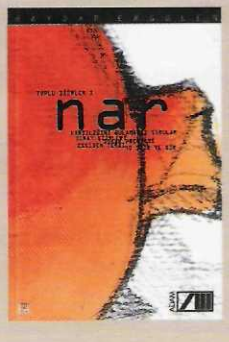
www.palmecenter.org/
www.contrast.org/truth/html/olof_palme.html
www.cnn.com/WORLD/europe/9804/28/turkey.palme/index.html
www.sr.se/rs/english/program/palme/index.htm

merakediyorum@googlegroups.com

Yüzüncü Ad
Amin Maalouf
Çeviren: Samih Rifat
Yapı Kredi Yayınları

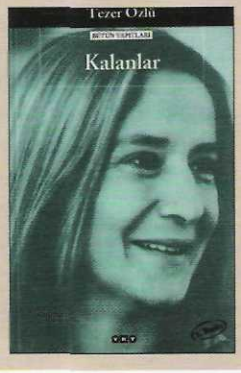
Nar
(Toplu Şiirler-I)
Haydar Ergülen
Adam Yayınları
236 sayfa

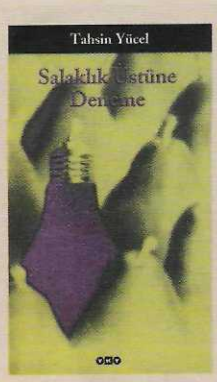

Yeni ve Sert Öyküler
Orhan Duru
Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları
184 sayfa

Kalanlar
Tezer Özlü
Yapı Kredi Yayınları
48 sayfa

Salaklık Üstüne Deneme
Tansin Yücel
Yapı Kredi Yayınları
164 Sayfa

Hastalığın tarihi

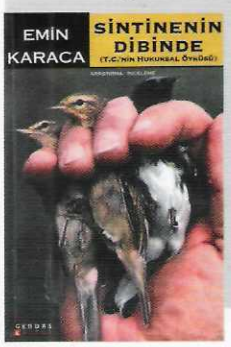
Çevre kirliliği üzerine yazdığı kitaplarla tanınan Andrew Nikiforuk, 'Mahşerin Dördüncü Atlısı'nda, toplumsal hayatın, hastalıklarla yakından ilişkisini inceliyor; mikro-organizmalarla barış yapmamızı öneriyor. Bakteriler ve mikroplar açısından bir dünya tarihi niteliğindeki kitabında yazar, sıtma, cüzzam, veba, frengi, tüberküloz, ebola gibi binlerce insanın ölümüne yol açan hastalıkların tarih içindeki etkilerine bakıyor, bu hastalıkları yaratan mikropları, bizzat insanların bir canavar haline getirdiğini öne sürüyor; "Her uygarlık, farkında olmadan kendi öldürücü harikalarını kendisi yaratır" diyor.
Günümüzde de, ilerleme ve iyi yaşam peşindeki insanın atmosferde olduğu kadar kendi bağışıklık sistemlerinde de delikler açtığına vurgu yapan Nikiforuk, bunu kirliliğe bağlıyor.

Mahşerin Dördüncü Atlısı
Andrew Nikiforuk
Çeviren: Selahattin Erkanlı
İletişim Yayınları
286 sayfa

Gemide denize hasret

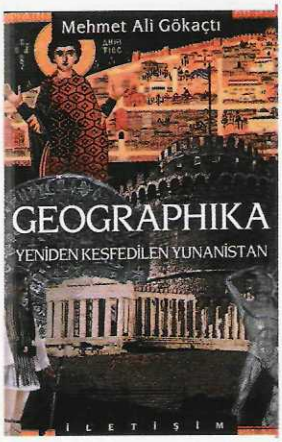
Emin Karaca, kitabında ülkemizin hukuksal tarihine eğiliyor; Nazım Hikmet'in, Kemal Tahir'in, Hikmet Kıvılcımlı'nın, Kerim Korcan'ın, Yavuz ve Erkin savaş gemilerinin sintinesindeki mahpusluk günlerini anlatıyor.

Karaca'nın yapıtında İzmir Suikastı davasını, 1938 Kara Harp Okulu davasını, 1938 Donanma davasını, 46 tutuklamalarını belgeler ve tutanaklar eşliğinde okuyacak, bir hukuk devletinde asla yaşanmaması gereken dramlara tanıklık edeceksiniz.
Sintinenin Dibinde
Emin Karaca
Gendaş Yayınları
236 sayfa

Bu, başka bir Yunanistan

M. Ali Gökaçtı, 'Geographika' adlı yapıtında, hemen yanıbaşımızda var olan ve onunla hep yan yana yaşamak zorunluluğunda *olacağımız Yunanistan'a resmi söylemlerin* dışından ve hatta ötesinden bakmayı deniyor. Kökleri tarihin derin ve karanlık kuyusunda olan bazı yaklaşımları aşmak çok zorlu bir uğraş; ama Gökaçtı, etnografyadan mitolojiye, arkeolojiden siyasi tarihe uzanan bir yelpazede, 'kültür'e vurgu yaparak Yunanistan'ı adeta yeniden keşfediyor. Gökaçtı'nın kitabı gerçeği olduğu gibi yansıtan bir tarih, bir coğrafya, bir kültür yapıtı olduğu kadar, *ayrıntılarla zenginleştirilmiş bir rehber aynı* zamanda. Antik dönem Yunanistan'ını, Osmanlı egemenliğinden bağımsızlığa uzanan süreçteki Yunanistan'ı ve bugünün Yunanistan'ını farklı bir gözle tanımak isterseniz...

Geographika
(Yeniden Keşfedilen Yunanistan)
Mehmet Ali Gökaçtı
İletişim Yayınları
624 sayfa

Genetik mühendisliği

Geçen aylarda tüm dünya, bilim adamlarının yaptığı bir keşifle heyecanlandı: İnsanın genetik yapısının çözülmesi yolunda çok önemli bir adım atılmıştı. Televizyonlara yansıyan haberin ardından ABD Başkanı Clinton, "Nihayet Tanrı'nın dilini çözüyoruz" diyordu.

Genetik konusu çoğumuzu, öncelikle sağlık açısından ilgilendiriyor. Genetik sayesinde bir gün bedenimizin sırlarının çözüleceğine ve daha sağlıklı yaşayacağımıza inanıyoruz. Tarih boyunca ölümsüzlük peşinde koşmuş insanoğlu için bu beklenti çok doğal. Ne var ki, bilimin azizliği de işte tam bu noktada devreye giriyor. Çünkü bilim, her zaman insanların yararına sonuçlar vermiyor. Bilimadamı buluşunu açıklıyor, çekiliyor. Sonrasında, o buluşun yarattığı avantajları kullanmak isteyenlerin başlattığı ticaret savaşı çok farklı yerlere gidebiliyor.

Tarım sektörünü düşünün. Sözgelimi ABD'de, tarım alanında çalışan pek çok genetik mühendisi var. Buğdaydan havuca, elmadan mısıra kadar pek çok meyve genetik değişime uğratıldı orada. Avrupa bu teknolojiye hayır diyor gibi, ama orada da kullanılıyor.

Genetik uzmanları, dünyanın artan nüfusu karşısında, üretimi de artırmak için genetik uygulamaların "elzem" olduğunu ileri sürüyorlar. "Doğanın yüzlerce yıl içinde kendiliğinden yaptığı genetik değişimi, biz neden yapmayalım" diyorlar. Başka bir deyişle, "Genetik değişim doğanın kendisinde varolan bir şeydir. Biz yalnızca bunu keşfedip kullanıyoruz" diyorlar.

Ancak, başta çevreciler olmak üzere, genetik mühendisliğine karşı çıkanlar da var. Sayıları ise azımsanacak gibi değil. İngiliz bilimadamı Dr. Mae-Wan Ho bunlardan yalnızca biri. Dr. Ho, Birleşik Devletler Ulusal Genetik Fonu üyesi. Biyoteknoloji ve biyo-güvenlik konularında danışmanlık yapıyor. Şimdiye kadar Birleşmiş Milletler'de, Dünya Bankası'nda ve Avrupa Parlamentosu'nda konuyla ilgili sayısız tartışmaya katılmış. İnsanın biyokimyasal genetiği, insanın gelişimi ve biyofizik üzerine yüzlerce yazı yazmış, kitap yayımlamış.

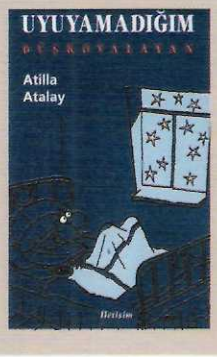
Ama Dr. Ho bugün tüm dünyada "Genetik Mühendisliği: Rüya mı Kabus mu?" adlı çalışmasıyla tanınıyor. Mae -Wan Ho sözkonusu yapıtında genetik mühendisliğinin, toplumların hayal edemeyeceği büyüklükte bir kabusa dönüşeceğini ileri sürüyor. Ho'ya şiddetle karşı çıkanlar olduğu gibi, onu bir kahraman olarak görenler de var. Ünlü Financial Times gazetesi, Dr. Ho'nun yapıtını "Utanç verici durumun ateşli bir açıklaması" olarak niteledi bir süre önce ve "bu tartışmalı kitap, tıbbi etkiler düşünüldüğünde, büyük bir ilgiyi hakediyor" diye yazdı sütunlarında.

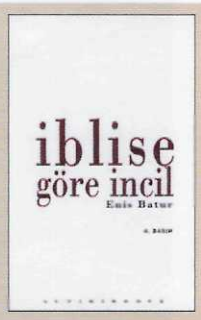
Dr. Ho, çalışmasında genetik mühendisliğine sosyo-ekonomik ve etik açıdan yaklaşıyor. Vermek istediği temel mesajı şu sözlerle özetleyebiliriz: Bilimin ticarete dönüştürülmesini durduralım.

İlk bakışta bir ütopya gibi görünen bu dileğe bakalım dünya nasıl bir yanıt verecek?

Not: Künyesini yazdığımız kitap, önümüzdeki günlerde piyasada olacak: Genetik Mühendisliği: Rüya mı Kabus mu? / Dr. Mae-Wan Ho / Çeviren: Emral Çakmak / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Uyuyamadığım (Düşkovalayan) Atilla Atalay
İletişim Yayınları
318 sayfa

İblise Göre İncil (4. Basım)
Enis Batur
Altıkırkbeş Yayınları
84 sayfa

Aziz Nesin'li Anılar
Ataol Behramoğlu
Gendaş Yayınları
104 sayfa

Makri Köy'den Bakırköy'e

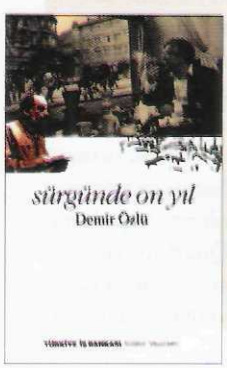

Bizans dönemindeki adı Hebdomon; daha sonra 'uzun köy' anlamına gelen Makri Hori, Osmanlı döneminde Makri Köy; şimdi de Bakırköy... Kendisi de bir Bakırköylü olan Turgay Tuna, albüm-kitabında işte bu süreci 500'ü aşkın fotoğrafla süsleyerek anlatmış. İngilizce ve Türkçe olarak sunulan albüm-kitapta, Bakırköy'deki sanatsal çalışmalardan spor kulüplerine kadar sosyal yaşamın pek çok yüzü sergileniyor. Bakırköylü ünlülere ait (Münir Özkul, Kenan Pars, Sırrı Gültekin, Bünet Oran vd...) anekdotlar hoş bir üslupla aktarılıyor.

Hebdomon'dan Bakırköy'e
Turgay Tuna
Bakırköy Belediyesi Yayını

On yılın yaşamöyküsü

Demir Özlü, Türkiye'de 12 Eylül darbesiyle başlayan, demokrasinin askıya alındığı süreçte, yurdunu ve kentini özleyen bir aydın olarak anılarını anlatıyor. "Sürgünde On Yıl" başlığını taşıyan anıları, tanınmış yazarımızın yaşadığı acı ve özlemleri, yurtdışındaki yaşam mücadelesini, Avrupa'daki sanatçı çevreleriyle ilişkisini, yaptığı yolculukları, yazdığı kitapların öyküsünü anlatıyor

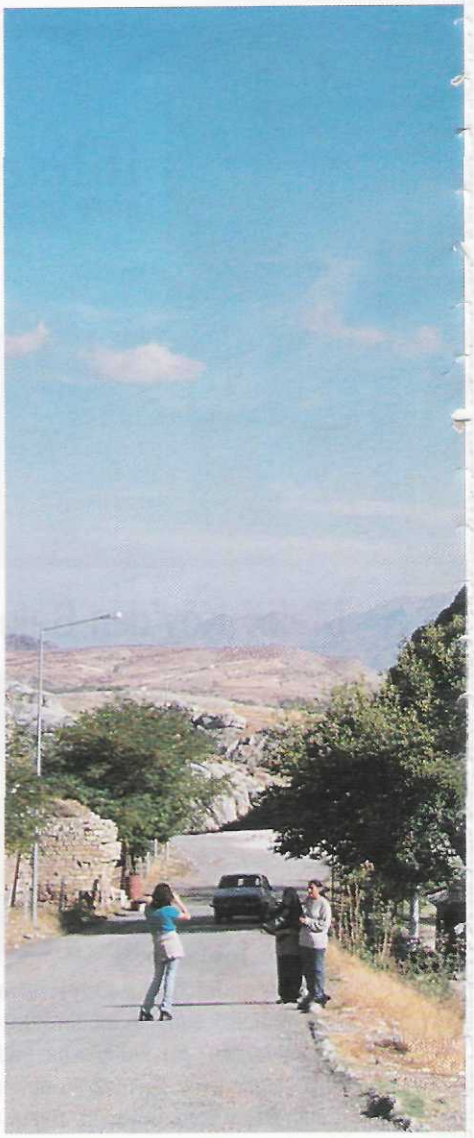
Sürgünde On Yıl
Demir Özlü
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
216 Sayfa

merakediyorum@googlegroups.com

Harput, yukarışehir olunca...

Bir zamanlar kervanların gelip gittiği canlı bir ticaret kentiydi Harput. Müslüman, Ermeni ve Süryani mahalleleriyle kozmopolit bir beldeydi. Harput'un binlerce yıldır parlayan yıldızı, giderek söndü ve kent terkedilmiş bir mahalleye dönüştü.

MURAT KÜÇÜK

Harput'u henüz küçük bir çocukken ailece çıktığımız uzun memleket yolculuklarının birinde, Elazığ'ın eski garajında beklediğimiz öğle sonrası farketmiştim.

Buz kovaları içinde soğuk su satan çocukların, şehirden ayrılmaya kararlı çuval, sepet ve yatak denklerinin arasında, bizi şehrin bunaltıcı sıcağından kurtaracak otobüsü beklerken sığındığımız gölgelikte, kale burçlarını uzun uzun seyrettiğimi hatırlıyorum. Ağaçsız çırılçıplak boz bir dağın erişilebilecek en üst noktasındaydı. Ardındaki maviliğe yaslanmış, ağustos sıcağında kavrulan kentin gürültülü kalabalığına karşın sessiz, yapayalnız duruyordu.

Oysa 19. yüzyılın sonlarında, Harput doğunun büyük kentlerinden biriydi. Bağdat'tan İstanbul'a, Akdeniz'in kıyı kentlerine uzanan ticaret yollarının üzerindeydi ve bu özelliğiyle Büyük İskender'den, Roma'ya, Bizans'tan, Osmanlı'ya, imparatorluklar devrinde önemini daima korudu.

Doğunun ticaret mallarını liman kentlerine ulaştıran kervan yolları, Harput için başlıca gelir kaynağıydı. Öte yandan, her ticaret kenti gibi, hammaddelerin işlenip mamul hale dönüştürüldüğü köklü bir esnaf geleneğine de evsahipliği yaptı.

Dik yokuşlar aşılıp ulaşılan Harput'un bakırcı, semerci, demirci dükkanları, kuyumcuları, deri tabakhaneleri, kalabalık ticaret kentinin olağan görüntülerini tamamlıyor, kulağa çalınan Türkçe, Ermenice, Kürtçe ve Süryanice konuşmalar ise farklı dil ve dinlere sahip çarşı esnafının oluşturduğu kozmopolit hayatın zenginliğini anlatıyordu.

Osmanlı'nın son dönemlerinde idari ve askeri nedenlerle ovada kurulan Mamuratülaziz gelişip büyürken, Harput giderek sönükleşti ve geçmişin görkemli kenti, küçük bir mahalleye dönüştü.

BURÇLARDA YİTEN TARİH

MÖ 2000'li yıllarda kurulduğu bilinen ve 7. yüzyıla kadar Urartu yerleşimi olarak varlığını koruyan Harput, bölgede önemli ticaret kolonileri oluşturan Asurluların çivi yazılı tabletlerinde, 'Karpata' olarak anılmaktadır. Bizans kaynaklarında ise 'Kharpote' diye belirtilen kent, ortaçağ boyunca yolu buralara uğramış Avrupalı gezginlerin yapıtlarında, genellikle 'Quartapiert' diye geçer. Osmanlı belgelerinde 'Hardapird' ve daha yaygın ola-

Urartular'dan kalma Harput Kalesi'nin çok sınırlı bir bölümü günümüze ulaşabilmiştir.

rak, 'Harpurd' kullanılmış, 19. yüzyıldan sonraki resmi yazışmalarda ise, halk arasında yaygın 'Harput' telaffuzu benimsenmiştir.

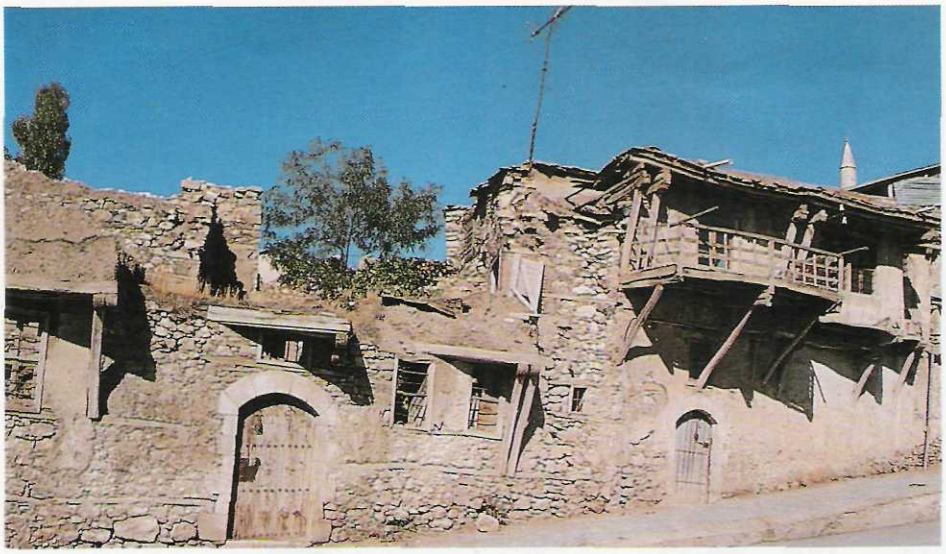
Bölge önemli su kaynaklarına yakınlığı nedeniyle, MÖ 10. bin yıla uzanan yontma taş devrinden günümüze, insan topluluklarının yerleşme alanıdır. Çevrede bulunan Tülintepe, Norşuntepe gibi onlarca höyükte yapılan yüzey araştırmalarında, neolitik dönem olarak adlandırılan cilalı taş devrine ait buluntulara sık sık rastlanmaktadır.

Urartular'ın yöredeki egemenliği MÖ 1200'lü yıllarda başlar ve 700'lere kadar uzanır. Bu dönemde Harput'la birlikte yakınlardaki Palu, Mazgirt, Bağın ve Pertek kaleleri; kayalara oyulmuş sunakları ve gizli geçitleriyle tipik Urartu yerleşimleri olarak bilinmektedir. Urartuların bölgedeki egemenliği MÖ 7. yüzyıldan itibaren Asur ve İskit akınlarıyla zayıflamış, Medlerin kısa süren hakimiyetinden sonra, yöre Pers ordularınca istila edilmiş.

Daha sonra Helenistik dönemi yaşayan Harput, Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinin ardından Bizans ve Sasani mücadelelerine sahne olmuş. MS 6. yüzyıla kadar, Bizans ve Sasaniler arasında sık sık el değiştiren kale surları, 7. yüzyılda ilk Arap akınlarıyla tanışmış. Bu tarihten itibaren Bizanslılar ile Araplar arasındaki çetin savaşlar, 11. yüzyılın sonlarına dek sürmüş.

1110 yılına geldiğimizde ise, Harput'ta Artukoğulları Beyliği'ni görüyoruz. Artukoğulları'nın hakimiyeti, Selçuklu Hükümdarı Birinci Alaeddin Keykubat'ın 1234 yılında Harput'u ele geçirmesiyle son bulmuş. Kent, 14. yüzyılda Eratnalılar ile Dulkadiroğulları arasında mücadele konusu olmuş, 1465 yılında ise Akkoyunlu Uzun Hasan tarafından fethedilmiş. Nihayet 1507 yılında Safevilerin eline geçen Harput, Çaldıran savaşının ardından, 1516 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiş.

merakediyorum@googlegroups.com

Geleneksel Harput evleri, bugün artık oldukça bakımsız, hatta kimi terk edilmiş. Ama özgün mimarileri, hâlâ dikkat çekiyor.

Harput'u gezmek için...

Harput önemli tarihi eserlere ev sahipliği yapmakta. Kale'nin doğusunda yer alan Meryem Ana Kilisesi MS 179'da inşa edilmiş. Artukoğullarından kalma Ulucami ise Anadolu'da inşa edilen ilk camilerden. 15. yüzyıl Akkoyunlu döneminden kalma Sarahatun Camii, minberindeki taş işçiliğiyle görülmesi gereken yapılardan. Kalede ayrıca Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait pek çok türbe bulunmakta. Harput'a 11 km. uzaklıktaki buzluk mağarası ise yaz sıcağında buz tutmuş sarkıt ve dikitleri, kışın ise sıcak havasıyla kilometrelerce uzunlukta bir doğa harikası. Elazığ'a İstanbul, Ankara ve İzmir'den şehirlerarası otobüs, tren ya da uçakla gidilebilir. (0 424) 212 21 59 nolu telefondan ulaşabileceğiniz İl Turizm Müdürlüğü, güleryüzlü personeliyle yardımınıza hazır. Kentte konaklamak için, 65 oda, 4 süit, mini bar, devamlı sıcak su, uydu yayını ve 200 kişilik kapalı restoranıyla Hotel Beritan'ı önerebiliriz. Tel: (0 424) 218 44 84, faks: (0 424) 212 79 70 Harput mutfağı oldukça zengin bir yemek kültürüne sahip. Bumbar dolması, içli köfte, fodula, kellecoş, gömme, tandır kebabı, Harput köftesi, keklik köfte ve yufka ekmeğiyle yapılan 'sırın' yöreye özgü damak tadına sadece birkaç örnek. Hotel Beritan dışında, Gaziler Caddesi'ndeki Altınşiş Lokantası geleneksel mutfağı tanımak için uygun adres. Tel: (0 424) 212 29 64. İkinci Harput Caddesi'ndeki Köz Kebap Salonu da gözde mekanlar arasında. Tel: (0 424) 212 52 09. Son olarak, Harput'un görkemli tarihini hayalinde canlandırmak isteyenlere küçük bir not; yola çıkmadan evvel Şemsettin Ünlü'nün 'Yukarışehir' adlı romanını yanınıza almayı unutmayın.

ÖTEKİ HARPUT

Bütün Osmanlı kentlerindeki gibi, Harput'ta da Müslüman ve gayrımüslim ahali ayrı mahallelerde oturuyorlardı. Sancak olarak Diyarbekir eyaletine bağlanan kentin iki yıl sonra hazırlanan tahrir defterlerine göre, Harput o yıllarda 13 mahalleden oluşmaktaydı ve bunların dokuzunda Müslümanlar, dördünde Hıristiyanlar yaşıyordu.

Kentin girişinden başlayarak, iç kale önüne kadar inen caddenin iki yanında yer alan Mollaseyid Ahmed, Arslaniye Mescidi ve Müderris Mescidi Mahalleleri en kalabalık müslüman mahalleleri iken, Norsis ve Gürcü Bey'de Ermeni ve Süryaniler yaşardı.

Evliya Çelebi, 17. yüzyılda kentte 600'den fazla dükkan bulunduğunu belirtmiş. Şemseddin Sami, 19. yüzyılda 25 bini aşkın nüfuslu kentte, o yıllarda 1.000'e yakın dükkan, 10 cami, 8 kilise, medreseler, kütüphaneler, 12 han ve 90 hamam olduğunu yazıyor. Kenti ziyaret eden Avrupalı gezginlerden V. Cuinet, 1890 yılında, Harput'ta 12.600 Müslüman, 4.850 Ermeni, 1.845 Protestan, 252 Katolik ve 453 Ortodoks olmak üzere, 20 bin kişi yaşadığını kaydediyor.

Kentin gayrımüslim azınlığını oluşturan Ermeni ve Süryaniler Şehroz, Çelebi, Gürcübey, Süryani ve Sinabut mahallelerinde oturuyorlardı. *Şehroz Mahallesi'nde* 18. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilen Surp Agop, kentin en büyük Ermeni kilisesiydi. Harput'ta Ermenilerle birlikte yaşayan bir diğer topluluk ise Süryanilerdi. *Süryani Mahallesi'nde*, Mar Şemun ve İsa'nın doğumundan sadece 179 yıl sonra inşa edilen Meryem Ana Kilisesi'nin yanı sıra, Sinabut Mahallesi'nde de bir kiliseleri vardı.

HARPUT'TA BİR AMERİKALI

Bu iki geleneksel topluluğun dışında Harput'ta 19. ve 20. yüz-

yılda Amerikalı, Fransız ve Almanların inşa ettiği kilise ve okullar da bulunmaktaydı. Amerikalılar, Ermeni ve Süryaniler arasında, Protestanlığı yaymak amacıyla misyonerlik faaliyetleri yürütürken, Fransız Capusin Tarikatı'na mensup misyonerler de aynı topluluklar arasında küçük Katolik cemaatler oluşturmayı hedeflemiş ve bunu belli oranlarda başarmışlardı. Fransız Koleji, 1869'da kurulmuş, Almanlar ise görece çok daha geç geldikleri Harput'un yamaçlarında, 1890'lı yıllarda geniş araziler satın alarak derslikler inşa etmişlerdi.

Harput'ta Türk nüfusun eğitimi ise 19. yüzyılın sonlarına değin, medrese eğitimiyle sınırlı kalmış. Dini ağırlıklı geleneksel eğitim sisteminin yanı sıra, bugünün ortaokulu olarak adlandırabileceğimiz Harput Mülkiye Rüşdiyesi 1872 yılında Kurşunlu Camii'nin yanında, bu iş için inşa edilen binada başlamış. Aynı tarihlerde, kentin çeşitli semtlerinde ve giderek gelişen Elaziz'de, Arapça, Farsça, fıkıh, kelam ve tefsir derslerinin verildiği onlarca medrese bulunmaktaydı.

HAVUZBAŞI GECELERİ

O tarihlerde Diyarbakır ve Halep'ten gelen kervanların tepe ve yamaçlarını usul usul tırmandığı Harput'un dört yanı yemyeşil bağlar, bahçelerle çevriliydi. Şimdi Harput'tan düzlükteki Elazığ'a doğru uzanan çorak tepelere bakarken, bir zamanlar buralarda bağlar ve bahçeler bulunduğunu, binbir emekle teraslanmış yamaçlarda badem, ceviz ve dut ağaçlarıyla dolu bahçeler yetiştirildiğini düşünemiyor bile insan. Oysa Harput'un yanı başındaki Pancarlık'tan Hüseynik'in Sugözü Bahçeleri'ne, Suludere'den, Gökçe ve Buzluk Bağları'na, Mürüdü Bahçeleri'ne uzanan kilometrelerce genişlikteki alanda, yüzlerce bağ-bahçe ile kale çevresi mesire yerleriyle doluydu. Kent sakinleri sıcak yaz aylarında bağ evlerine göçer, sonbaharda ise kış için hazırlanmış kurudut, pestil ve ceviz çuvallarıyla Harput'a dönülürdü.

Harput'tan ovaya, Elazığ kentine bir bakış: Yamaçlardaki eski bağlar, bahçeler bugün viran (üstte). Elazığ'ın içinde, İzzetpaşa Camii (solda).

Harput'un etrafındaki bahçeler, yaz akşamları rind ehlinin de vazgeçilmez mekanları arasındaydı. 1888 Harput doğumlu İshak Sunguroğlu, kentin tarihi ve folklorunu kaleme aldığı dört ciltlik eserinde, bu bahçelerden uzun uzun söz ederken bir zamanlar havuz başlarında yaşadığı yaz akşamlarını anmadan edemiyor.

HARPUT'UN SON GÜNLERİ

Harput'un giderek önemini yitirmesinde, kuşkusuz yeni idari yapılanma ile planlanan askeri kışlaların, yanı başındaki Mezire'de inşa edilmesinin büyük payı vardı. Dağın doruğunda kurulu kentin daha fazla büyümeye elverişli olmayan arazi yapısı, uzun kış aylarında yiyecek temininin zorluğu, Harput'un daha fazla gelişmesini önlemiş. Nihayet 1834 yılında Vali Reşid Mehmet Paşa, Harput'un merkezini düzlükte yer alan Mezire'ye taşıyınca 'yukarı şehir' giderek önemini yitirmeye başlamış.

Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışının 5. yılında, dönemin valisi İzzet Paşa'nın önerisiyle adı Mamurat-ül Aziz olarak değiştirilen Mezire, kışlanın yanında kurulan çarşı ve yeni yerleşimlerle büyürken, Harput için geriye sayım da başlamış.

Doğunun kadim Hıristiyan kültürlerini etkilemeye yönelen romantik misyonerlerin de varlığıyla, Hıristiyan ve Müslüman Harputlu arasında giderek artan gerilim, kentin tarihindeki büyük kırılma ile son bulmuş. ■

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: OKŞAN ÖZFERENDECİ

Kayaş'ta piknik

Ankara Kayaş'tan bir piknik hatırası... 26 Temmuz 1930 tarihi düşülmüş fotoğrafın arkasına... Sağdan ikinci Melahat Pekçe, bir 29 Ekim balosunda Atatürk'le dans etmiş ve "Senin sevgilin var mı?" sorusuna muhatap olmuş. Sağdan üçüncü, annesi Mediha Pekçe; onun önünde oturan da küçük kardeşi Duran Pekçe... Soldan üçüncü, (önde) Atatürk'ün Muhafız Alayı Komutanı İsmail Hakkı Tekçe'nin kızı Türkân. Ortadaki eşarplı hanım ise Mediha Hanım'ın annesi Firdevs Hanım; aile onu 'haminne' diye çağırıyor.

NURHAN PEKÇE ARŞİVİNDEN

Elmaslar, inciler ve küfe!

Çankırı eşrafından Ali Hezer üç kızıyla poz vermiş objektife (soldan sağa; Naime, Müzeyyen, Hasibe). Aşar [vergi] memuru Hindilli Hacı İsmail Efendi'nin diğer oğlu "Güzel Mehmet" ölünce, Ali biricik oğul olmuş. Yedi dönüm arazi içindeki 14 odalı evde yaşarlarmış. Anne Zeliha Hezer, 1 Temmuz 1931'de, akrabadan Şükrü Bey'in dükkânında çektirmiş bu fotoğrafı. Arkasındaki notta "ramazanın ilk günü çekildi" deniyor. Üzerinde sırma işlemeli kaftan, boynunda "45 salkım" inci, başında elmaslarla süslü altın taç... Ali Bey her gece eve küfeyle gelir, eşinin öfkeyle camdan aşağı döktüğü sulara dahi aldırmaz, kimi geceler ud çalan kızı Hasibe'yi uyandırıp keyfe devam eder imiş. Söylenen o ki, narası bir mahalle öteden duyulurmuş. Tabii bugün aile yadigârları arasında ne inciler ne elmaslar var; kızı Müzeyyen "bir gün çalışmadan 63 yaşına kadar yaşadı" diyor babası için...

MÜZEYYEN ERDEMİR ARŞİVİNDEN

TBMM'de bitmeyen kavga

6 Nisan 1963. Elli kadar milletvekilinin karıştığı tekmeli, silleli, yumruklu kavgadan bir görünüş. Kavga, beş dakikadan çok sürmüş, koridorlara intikal etmiş, havada kitap, ayakkabı ve çantalar uçuşmuş... Sonraki 37 yılda da pek çok kez olduğu gibi!..

ORHAN DURU ARŞİVİNDEN

Başka dünyalardaki Türk çocukları

AFS, 1954'ten başlayarak Türkiye'nin de dahil olduğu bir öğrenci değişim programı... 15-18 yaş arası gençler seçtikleri ülkeye gidiyor, bir sömestr ya da bir yıl boyunca 'başka ülkenin' çocuklarıyla beraber eğitim görüyorlar, ufuklarını genişletiyorlar. Türkiye'den bu programa katılanlar arasında İsmail Cem, Ersin Faralyalı, Nevra Serezli, Ercan Arıklı, İbrahim Betil, İlter Turan, Salih Memecan, Nermin Bezmen var. Emin Tanrıyar da bu programla 1969-70 öğrenim yılında Pensilvanya'da Ligorier kasabasında yaşamış. "Hafta sonları gezer, spor ve kültür etkinliklerine katılırdık. Yerel televizyonlarda konferans verir, ülkemizi tanıtırdık" diyor. Beş dakika mesafedeki kasabadan gelen İtalyan Sonia Guilia Fretta (solda) ve Hollandalı Nanna Dehrit'le birlikte katıldıkları bir resmi geçitten önce çekilmiş bu fotoğraf... Tarih: 11 Ekim 1969

EMİN TANRIYAR ARŞİVİNDEN

Atatürk'ün muhafızı

Önde ortada oturan, pek çok Atatürk fotoğrafının 'olmazsa olmaz' şahsiyeti, İsmail Hakkı Tekçe. 'Olması şart', çünkü onun Muhafız Alayı Komutanı... Fotoğraftakiler, Kurtuluş Savaşı'na katılmış subaylar. Tarih belli değil; fotoğrafın arkasına kurşun kalemle birtakım hesaplar yapılmış, hesabın sağlaması bile yapılmış, ama fotoğrafın çekildiği yer ya da tarihe dair hiçbir not yok!

NURHAN PEKÇE ARŞİVİNDEN

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Behiç Ak
behicak@turk.net

Osmanlı'da kova: Devl

Minyatürlerde bu burç tasvir edilirken, elindeki kaptan su döken ya da kuyudan su çeken figürler kullanılmıştır.

METİN AND

Bu burç, 'delv' olarak yazılır. Buna 'Delv-ı sipihr' ya da 'Sakibü'l-ma' da denilir. İçinde kırk iki, dışında üç yıldız bulunur. İki yıldızının adı Sa'dü'l-melik, başka iki yıldızının adı Sa'düs's-su'ud, üçlü yıldızının adı da Sa'dü'l-belg'tir. Öteki yıldızlara da Sa'dü'l-ahbiye denir. Kamer (Ay), Delv burcuna gelince bahçeyle, tarımla uğraşmak, içki içmek olumlu yorumlanmıştır. Minyatürlerde bu burç tasvir edilirken, elindeki kaptan su döken ya da kuyudan su çeken figürler kullanılmıştır.

Dünyaya en yakın gezegen olan ve Delv burcunu etkisi altında tutan Kamer (Ay), birinci kat gökte bulunur. Kamer'in etki alanındaki Delv insanı, bu gezegenin, zayıflık, güçsüzlük, bilmezlik, dedikoduculuk, iyilik ve erdemlilik gibi hareket niteliklerini almıştır. Kamer'e ilişkin kişiler sebatsız, kararsız, hayalci, zayıf ve dayanıksızdırlar. Yalancı, gammaz, kıskanç insanlar da bu gezegene ilişkindirler; bu insanların rengi beyazdır. Tüm yıldızlardan daha hızlı olan Kamer'in doğa olguları ve canlılar üzerinde büyük etkileri vardır. Kamer parlak olduğunda, hayvanların bedenleri daha güçlü ve nemli olur. Ay ışığı azalınca ya da ay gökte kaybolunca yemiş az olur. Şeftali, susam, kavun, karpuz, hıyar ve kabak ay ışığında büyür. ■

Osmanlı'da burç adları

Koç	Hamel
Boğa	Sevr
İkizler	Cevzâ
Yengeç	Seretân
Aslan	Esed
Başak	Sümbüle
Terazi	Mizan
Akrep	Akreb
Yay	Kavs
Oğlak	Cedi
Kova	Devl
Balık	Hut

Bu sayfada kullanılan minyatürler, Topkapı Sarayı Müzesi ve Fransa'daki Ulusal Kütüphane'den sağlanmıştır. Solda; İkd al-Cuman fi Tarih Ehl ez-zaman, Topkapı Sarayı Müzesi B 274. Üstte; Metaliü'l Saade, Bibliothèque Nationale, suppl. Turc 242.

merakediyorum@googlegroups.com

Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi

Dünyada eşi yok!

Dünyada, bir hat müzesine sahip tek ülke, Türkiye. İstanbul'da bulunan Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde son derece kıymetli, nadide yapıtlar yer alıyor. Yazma ve levha çalışmalarının yanı sıra müzede taş, cam, kumaş ve maden üzerine yazılmış toplam 277 'parça' bulunuyor.

NURAY MESTCİ

Hat sanatının Osmanlı'da ve Türkiye'de zirveye çıkışını İslam alemindeki şu kanaat gösteriyor: "Kuran-ı Kerim Mekke'de inmiştir, Kahire'de okunmuştur ve İstanbul'da yazılmıştır."

Bu ifadeyle hat sanatının en güzel örneklerinin Osmanlılar tarafından oluşturulduğunun hemen herkes tarafından kabul gördüğü, İstanbul'un güzel yazı yazma konusunda merkez olarak kabul edildiği açıkça belirtiliyor. Bu nedenle hüsnühat, yani 'güzel yazı yazma sanatı'na Türkiye'de halen ayrı bir önem veriliyor. Günümüzde, dünyanın dört bir tarafındaki hattatlar, ancak İstanbul'a gelip buradaki ustalarından onay aldıktan sonra, 'usta hattat' kabul ediliyorlar.

Hat sanatında böylesine üst noktalara ulaşıldığı için, doğal olarak bu konuda bir müze oluşturmak gündeme gelmiş ve İstanbul'da, 'Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi' açılmış.

Dünyanın tek hat müzesi olan Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi, bünyesindeki eserlerin son derece değerli olmasının yanında, içinde bulunduğu yapının güzelliğiyle de göz kamaştırıyor. Beyazıt Meydanı'na geldiğinizde, bir kenarda sessiz sedasız duran, ancak çevrenize dikkatle baktığınızda, güzelliğini fark ettiğiniz yapı, II. Bayezid Külliyesi'ne ait olan Bayezid Medresesi. Medresenin inşasına 1506 yılında başlanmış, bitiş tarihi ise 1508. Medresenin mimarı, Yakup Şah'ın ikinci halifesi Papasoğlu Yusuf.

II. Bayezid Medresesi, merkezi bir dershanenin üç tarafında, 19 odadan oluşmuş. Yapının tamamı kesme taş. Ancak dershane, bir sıra taş bir sıra tuğla tekniği ile yapılmış. Medreselerin kapatılmasından sonra çeşitli amaçlarla kullanılan yapıda, 'Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi', 1984 yılında açılmış.

Müzeye son derece gösterişli, kocaman bir kapıdan giriyorsunuz. Aydınlatması biraz zayıf olduğundan, gözlerinizin içeriye alışması biraz zaman alıyor. Na-

1984 yılında açılan Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi, II. Bayezid Medresesi'nde yer alıyor.

dide eserlerin zarar görmemesi için, günışığının içeriye girmesine engel olunmuş. Neredeyse üç insan boyu yüksekliğindeki camlar, sıkı sıkıya perdelerle örtülmüş.

Yapının müze olarak kullanıldığı bölüm, iki uzun ve geniş koridordan oluşuyor. Müzede yazma ve levha eserlerin yanı sıra taş, cam, kumaş, maden gibi malzemelerin üzerine yazılmış toplam 277 eser bulunuyor.

Müze Müdüresi Dr. Cihan Özsayıner'in rehberliğinde gezdiğimiz yapıdaki eserler, yazı çeşitlerine göre ayrılmış. Müzedeki 14 farklı teşhir bölümü şöyle sıralanıyor: 1. Kûfi Kuran-ı Kerimler, Risaleler, Hint ve Mağrip Hatlı Yazma Eserler ve Levhalar. 2. Muhakkak Kuran-ı Kerimler ve Sülüs Levhalar. 3. Nesih Kuran-ı Kerimler ve Ahşap Katıa Eserler. 4. Sülüs ve Aynalı Yazılar. 5. Talik Yazma ve Levhalar - İstifli Yazılar. 6. Hattat Padişahlar, Sülüs ve Muhakkak Yazmalar. 7. Tuğralar, Nesih Kuran-ı Kerimler. 8. Hilyeler. 9. İcazetler. 10. Hanım Hattatlar – İşleme Yazılar. 11. Etnografik Teşhir. 12. Meşkler, Muhakkak Kuran-ı Kerimler. 13. Sülüs ve Nesih Murakkalar. 14. Kutsal Emanetler.

Birinci bölümde, 9. ve 10. yüzyıla tarihlendirilen ve müzenin en eski eseri olan Kûfi Kuran-ı Kerim bulunuyor. Hattatı Mehmet Bin İdris. 12. yüzyıla tarihlendirilen risaleler ve nesih karakterli Hint yazısı ile yazılmış Kuran-ı Kerim de bu bölümde bulunuyor. Duvarlarda, Kolağası Arif, Vâsıf ve Mehmet Ali Mekki'nin kûfi yazılı levhaları yer alıyor.

İkinci bölümün duvarlarında, Mehmed İzzed, Mustafa İzzed, Şefik gibi değerli hattatların sülüs hatları teşhir edilirken üçüncü bölümde Mustafa Hilmi, Mehmed Şevki , Üsküdarlı İbrahim, Kayyumzâde Mehmed Salih'in nesih Kuran-ı Kerimleri ile

Mehmed Zaifi'nin nesih yazı ile yazdığı 'Risâleler Mecmuası' yer alıyor.

Diğer bölümleri geçip altıncı bölüme geldiğinizde, III. Murad'ın talik ile yazılmış hattı, bir de, Sultan II. Abdülhamid'in kendi elleriyle yaptığı ceviz ve gül ağacından rahle gözünüze çarpıyor. Bunların dışında Vahideddin Efendi, Sultan Abdülmecid, III. Ahmed ve II. Mahmud'un hatları da bu bölümde bulunuyor.

İlginç bölümlerden biri de 11. Bölüm: Burada, klasik medrese yaşamı yansıtılıyor.

Müzenin en ilginç 'parçası' ise hattat Şeyh Mehmed Selim el-Kadiri'nin, 1880-1887 yılları arasında Kuran-ı Kerim'in tümünü üzerine işlediği levha. Tam 6.666 ayetin yazılı bulunduğu bu hat yapıtında, 'yazı içinde yazı yazma' tekniği kullanılmış. Ayrıca müzenin bahçesinde, birkaç taş kitabe ve Ahmed Ziya Bey tarafından yapılmış iki güneş saati de bulunuyor.

Dünyada eşi benzeri olmayan bu müze, çok özel "parçaları" bünyesinde barındırmasına barındırıyor, ancak iş çağdaş sergileme konusuna geldiğinde sınıfta kalıyor. Tüm bu çok özel eserlerin güzelliklerinin ortaya çıkarılabilmesi için müzenin iyi

Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi, dünyada bir eşi daha bulunmayan çok özel 'parçalar' içeriyor.

bir ışıklandırma ve de yeni vitrinlere acilen gereksinmesi bulunuyor.

Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ni, pazar ve pazartesi hariç, her gün 09.00-16.00 saatleri arasında ziyaret edebilirsiniz.
Telefon: 0 (212) 527 58 51 ■

merakediyorum@googlegroups.com

SEDAT YAŞAYAN

SOLDAN SAĞA

1. Osmanlı devletinde, Tanzimat döneminde alınan dış borçlara ve bu borçları ödemek amacıyla oluşturulan kuruma verilen ad – Ortaçağ Türk ve İslam devletlerinde hükümdarı ve sarayı korumakla görevli asker sınıfı. 2. Miskin, tembel – Gemide yelkenlerin açılması – Doğu Karadeniz yöresine özgü yelkenli bir kıyı teknesi – "Ne zaman seni düşünsem / Bir ceylan ..... içmeye iner" (Ilhan Berk). 3. Eti kılçıklı bir Akdeniz balığı – Keşif işlerinde kullanılan, hızlı bir tür savaş gemisi – Prizden akım almaya yarayan araç. 4. "Şu dünyanın iki imiş kapısı / Geldi geçti ..... günümün hepisi" (Karacaoğlan) – Batı Anadolu'nun orta kesiminde antik bölge – Akıl – Bir zeka oyunu. 5. Eskiden şiirin en güzel beyitine verilen ad – Ses – **Sütdişi** de denilen ve doğumdan altı yedi ay sonra çıkmaya başlayan ilk dişlere verilen ad – Hayvanlara vurulan damga. 6. İtalya'nın en uzun ırmağı – Denge – "Ol o kadar ..... koştular ki asiyab-ı devlete / Çiğnemekten birbirin dolab-ı devlet dönmüyor" (Neyzen Tevfik) – At üretilen çiftlik. 7. "Harold ve Maude", "Söz Veriyorum", "Güneyli Bayan" gibi oyunlardaki başarılı yorumlarıyla tanınmış tiyatro oyuncumuz – İstanbul'un eski adlarından biri. 8. Kutsal ışık – Öğle ile akşam arasındaki süre – El sıkışma – Boru Sesi. 9. "..... Pacino": ABD'li aktör – Uygun bulma, tasdik – Adları sıfat yapan bir yapım eki – Rus imparatorlarına verilen san – Yapısına girdiği sözcüğe 'karşı, karşıt' anlamını katan yabancı önek. 10. Bir soru eki – İyileştirme, tedavi – Mora dönük canlı kırmızı renk – "..... Gündüz": Yazarımız. 11. Ege Bölgesi'nde ünlü bir antik kent – Kansızlık – Başvurulmak, benzeri yapılmak üzere seçilmiş şey. 12. Asker – Üstten sağa doğru eğik basım harfi – "Mustafa .....": Tarihçimiz – II. Dünya Savaşı'nda Alman işgaline karşı direnenlerin oluşturduğu topluluk. 13. Osmanlı ordusunda ve donanmasında hafif piyade askeri – Kobalt elementinin simgesi – İleme, beddua –

Eski Mısır'da güneş tanrısı – En büyük kan damarı. **14.** Billurlaşmış silisin doğada çok yaygın bir türü – Göçücü balıkların Akdeniz'den Karadeniz'e çıkması – Anadolu halklarının en eski ana tanrıçası. **15.** Futbolda topa kavis verilerek yapılan hafif vuruş – 1860'ta **Agâh Efendi** ve **Şinasi** tarafından İstanbul'da yayımlanan ilk özel Türk gazetesi.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. 1953'te Çanakkale Boğazı'nda Naboland adlı İsveç yük gemisiyle çarpışarak batan Türk denizaltısı – Türkiye ile Gürcistan arasındaki sınır kapısı. **2.** Herhangi bir topluluğu oluşturan bireylerden her biri – Şart – İçinden anason, sakız gibi kokulu maddeler olmayan rakı. **3.** Hayvana bağlanan ip – Şarkı, türkü – Bir nota – Büyük kardeş, ağabey. **4.** Bir ilimiz – Berkelyum elementinin simgesi – Yunan mitolojisinde, bilmeden babasını öldürüp annesiyle evlenen Thebai kralı. **5.** Arap abecesinde bir harf – "Hidayet .....": Oyun yazarımız - Köpek – Bir bağlaç. **6.** Hawaii Adaları'na özgü, gitara benzeyen dört telli çalgı – Yırtıcı bir kuş. **7.** 1517'de yapılan ve Mısır'ın Osmanlı topraklarına katılmasını sağlayan savaş – İngiltere'de kullanılan bir soyluluk sanı. **8.** Polanya'nın Lublin kenti yakınlarında, yüz binlerce Yahudi'nin imha edildiği Nazi toplama kampı – Cezayir kökenli bir müzik türü – Tavlada 'üç' sayısı. **9.** Eski Türklerde çocukları koruyan tanrıça – Asya'da bir ülke. **10.** Molibden elementinin simgesi – "Behiç .....": Çizerimiz – Yelkenli bir yarış teknesi – Dince kutsal sayılan bir yerin ziyareti. **11.** Soyaçekim – Hz. Muhammed'in Mekkeli putataparlarla yaptığı ikinci savaşın adı – Üstü kapalı olarak anlatma – Çıplak vücut resmi. **12.** Japon mafyasına verilen ad – Dolma yapmak için hazırlanan karışım – Alışverişte satıcının alıcıya yaptığı indirim. **13.** Asur halkından olan kimse – Utanç duyma – Franz Kafka'nın bir romanı. **14.** Televizyon sözcüğünün kısa yazılışı – 1941'de Romanya'daki Nazi soykırımından kaçan 769 Yahudi sığınmacıyla İstanbul'a gelen, Türk yetkilileri tarafından karaya çıkma izni verilmeyince 70 gün İstanbul açıklarında bekleyen ve bir infilak sonucu batan gemi – En kısa zaman süresi. **15.** İspanya diktatörü **Franco**'nun lakabı – İnce bez, astar. **16.** Türkiye-Ermenistan sınırında, 'Hazapin' de denilen bir göl – İslam'da hiçbir kuşku duymadan inanılması gereken temel inançlar – İnce dantel. **17.** Olumsuzluk belirten bir ön ek – Misafir, konuk – Biri "Erzurumlu", diğeri "Ercişli" lakabıyla tanınan iki halk şairimizin ortak adı. **18.** Bir nota – Avrupa Birliği'nin kısa yazılışı – "..... Paşa": İttihat ve Terakki Partisi'nin önderi. **19.** Hatay ilinde bir ırmak – Cinsel zevkleri çağrıştıran, cinsel istek uyandıran – Eski dilde su. **20.** **Köroğlu**'nun gerçek adı – Antik çağın en büyük askeri önderlerinden biri olan ünlü Kartacalı komutan.

TEST: BİLGİNİZİ TAZELEYİN

1- Osmanlı tarihlerinde Beç olarak anılan kent hangisidir?
- a) Peşte
- b) Viyana
- c) Bükreş

2- II. Dünya Savaşı'nda Kuzey Afrika'yı işgal eden Alman komutan kimdir?
- a) Himmler
- b) Göring
- c) Rommel

3- Fas hangi padişah döneminde Osmanlı himayesine girdi?
- a) III. Murat
- b) II. Selim
- c) IV. Murad

4- Milli hareketin Sivas'ta çıkardığı gazetenin adı nedir?
- a) Hakimiyeti Milliye
- b) İradeyi Milliye
- c) Ulus

5- "Potemkin Zırhlısı"(1925) filminin yönetmeni kimdir?
- a) Frank Borzage
- b) Sergei Eisenstein
- c) Alfred Hitchcock

Yanıtlar

1-b, 2-c, 3-a, 4-b, 5-b

Geçen sayının çözümü

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	K	A	T	İ	P	Ç	E	L	E	B	İ	■	G	Ü	L	C	E	M	A	L
2	Ü	L	ü	Ş	■	E	R	A	T	■	N	A	İ	M	A	■	M	A	T	E
3	L	O	R	■	E	R	İ	M	■	S	İ	N	T	İ	N	E	■	L	E	Y
4	T	■	K	A	M	İ	K	A	Z	E	■	K	A	T	O	L	İ	K	■	L
5	E	T	O	L	■	B	A	■	A	L	T	A	R	■	L	A	T	O	N	A
6	P	A	P	A	R	A	■	O	P	■	E	R	■	K	İ	L	■	Ç	İ	S
7	E	K	O	■	A	Ş	İ	Y	A	N	■	A	N	A	N	A	S	■	H	A
8	■	A	L	A	C	I	K	■	T	E	B	■	E	L	■	M	E	H	A	Z
9	A	T	■	S	İ	■	İ	S	A	B	E	Y	■	İ	P	E	R	İ	T	■
10	R	U	M	İ	N	E	■	E	■	A	L	A	Y	B	E	Y	■	T	■	T
11	İ	K	A	■	E	S	A	B	E	T	■	Y	E	R	■	N	A	İ	R	A
12	F	A	K	S	■	A	■	E	L	İ	F	■	M	E	Y	■	S	T	D	K
13	İ	■	S	U	L	T	A	N	İ	■	O	L	E	■	A	G	E	L	■	S
14	Y	U	A	N	■	İ	T	■	M	A	R	İ	N	A	■	Ö	L	E	Ş	İ
15	E	R	T	U	Ğ	R	U	L	■	G	A	Z	İ	Y	A	N	İ	R	U	M

merakediyorum@googlegroups.com

Şeyh Sait Ayaklanması

Şeyh Sait yakalanıyor: Oturanlar, ortada Şeyh Sait, solda damadı Şeyh Abdullah, sağında Hasan Halit... Diyarbakır'daki Şark İstiklâl Mahkemesi'nde yapılan yargılamaları sonucunda, Şeyh Sait ve adamları, 28 Haziran'da ölüm cezasına çarptırıldı. Cezalar, 29 Haziran'da yerine getirildi.

Osmanlı döneminden beri, şeyhlerin ve toprak ağalarının denetiminde olan Doğu Anadolu bölgesi, bir süredir patlamaya hazır bomba gibiydi. Genç (Bingöl) ilinin Piran köyünde, 11 Şubat 1925'te duyulan silah sesleri, hem Doğu Anadolu'da geniş çaplı bir ayaklanmayı başlattı, hem de Türkiye'nin siyasal yaşamında önemli dönüşümlere yol açtı. 'Şeyh Sait Ayaklanması' olarak bilinen bu ayaklanma, eşkiya oldukları gerekçesiyle haklarında tutuklama kararı bulunan on kişinin jandarmaya teslim olmayıp, ateşle karşılık vermesiyle başladı. Bu ilk kıvılcımın ardından, ayaklanma geniş bir alana yayıldı ve ilk üç hafta boyunca isyancılar hükümet kuvvetlerine karşı üstünlük sağladılar. Şeyh Sait, halkı İslam adına ayaklanmaya çağıran bir bildiri de yayımladı. Bazı aşiretlerin desteğini de arkasına alan Şeyh Sait, kısa sürede Genç, Maden, Siverek ve Ergani'yi ele geçirip Diyarbakır'a yürüdü.

Bu gelişmeler üzerine hükümet, 21 Şubat'ta Doğu illerinde sıkıyönetim ilan etti. Ama ayaklanmayı bastırmakla görevli ordu birlikleri 23 Şubat'ta isyancılar karşısında gerileyerek Diyarbakır'a çekildi.

Durumun kötüye gittiğini anlayan ve kısa vadede köklü bir çözüm bulmayı hedefleyen Mustafa Kemal, Mart başında, Başbakan Fethi Okyar'ın istifasını istedi. Okyar, 3 Mart'ta görevini İsmet İnönü'ye devretti. Aynı gün, iki yıl yürürlükte kalmak üzere, hükümete olağanüstü yetkiler tanıyan 'Takrir-i Sükun Kanunu' çıkarıldı. Ardından da İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Ayaklanma bölgesine geniş çaplı asker yığınağı yapıldıktan sonra, 26 Mart'ta ordu birliklerinin üstünlüğü sağlandı. Nisan ayının ortalarında Şeyh Sait, Varto yakınlarında, ayaklanmacıların öteki önderlerinden Şeyh Şerif de Palu'da teslim alındı. Mart sonunda ayaklanma tamamen bastırıldı.

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

